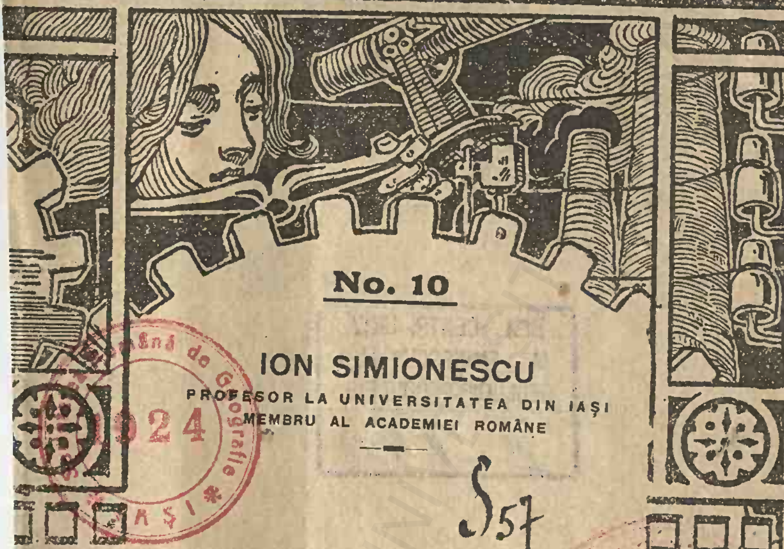
CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA DE POPULARIZAREA ȘTIINȚEI

No. 10

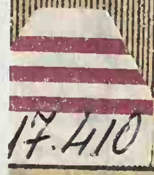
ION SIMIONESCU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

ROMÂNIA DE ERI

1922

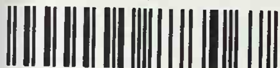
EDIȚIA II-a

PREȚUL LEI 6.50

CASA ŞCOALELOR

BIBLIOTECA DE POPULARIZARE A ŞTIINŢEI

No. 10

ROMÂNIA DE ERI

DE

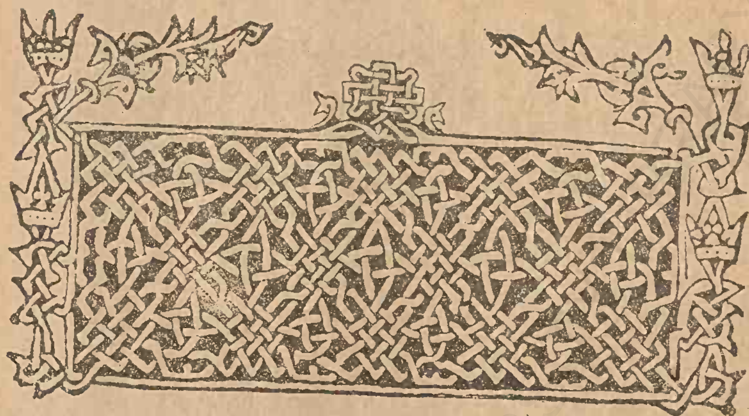
ION SIMIONESCU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IAŞI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

EDIŢIA II-a

BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB», ION C. VĂCĂRESCU
4, STRADA UMBREI, 4.
1922

DREPT LAMURIRE

> «Intr'aciastă cărțulie, o iubiți cetitori, nu veți aflà voroave cu neroe la înțeles, că sânt proaste socotéle și învățături, pre scurt și lesne, carele să înțeleg fără ostenélă de fieşte-şi carele».
>
> (INVĂȚĂTURI, 1700).

Puținele pagini ce vor urmà, sant puse la îndămâna copiilor și a celor care nu au de unde ști multe despre țara în care trăesc. E o carte de popularizare, fără nici o altă pretențiune, decât aceia, de a fi lămurit scrisă. E prinosul prea modest adus pământului țărmurit în granițele vechi, schimbate prin jertfa celor ce ne erau scumpi; e un slab glas, alăturea de al altora, mai sonor, care chiamă spre ubirea ce trebue să învălue «țara» mică de eri, din inima căreia a

isvorât valuri de sânge, dezrobitoare de frați. Primească fiecare această cărțulic, cu dragă inimă, potrivit tragerei de inimă cu care a fost făcută.

Vremurile grele, nu au îngăduit adausul de figuri trebuitoare, căci am socotit că e mai cu cale să lipsească decât să nu spuie nimic.

Iași, Mai 1919.

I. SIMIONESCU

I.

Locul României sub soare.

Pământ și oameni.—Așezarea.—Intinderea.—Forma din trecut a țării.

> *«Colo în vale, departe, prea departe, unde soarele se vede așà de frumos, unde câmpiile sunt smălțuite și păraiele răcoroase, unde cerul e dulce, junicele albe și pământul roditor . . . . . copii . . . . acolo e* Țara».
>
> (A. Russo).

1.—Soarta unui popor, desvoltarea lui istorică, economică, cât dă și ce poate da, sunt în strânsă legătură și cu locul unde e așezat, cu întinderea, forma sau înfățișarea pământului, unde-și duce viața. Viața e moleșită sub bătaia soarelui ferbinte; munca e stingherită când într'una frigul intră în coliba omului, Când e țara numai munte, e greu din partea hranei; când de jur împrejur sunt numai

dușmani lacomi și puternici, oamenii trebue să ție într'o mână securea și cu cealaltă coarnele plugului. Să iau o pildă. Franța, «cel mai frumos regat de sub soare» cum o numesc fiii ei, nu are decât numai un hotar nestatornic, «o poartă deschisă pentru necunoscut, pentru viitor». Pământul ei, felurit ca înfățișare și compoziție, încălzit de un soare blând mai peste tot timpul anului, este rodnic; brăzdată de fluvii largi, bogată în ape, umezită de ploaie la vreme, este îmbelșugată cu de toate; oamenii sunt răsplătiți de munca lor; bogății se pot adunà, iar știința ori artele înfloresc în liniște. Chiar în vremea din urmă, când năvălirile pustiitoare ale unui dușman necrutător, a distrus o bună parte din ținuturile bogate ale Franței, liniștea relativă, hărnicia neobosită, domniau în restul țării, apărată de mare.

In locul Franței să ne închipuim o țară mică, cuprinsă între vecini puternici, avani după întindere necontenită. Dacă e bogată, mănoasă, frumoasă, e cu atât mai dorită; apele ei largi, care curg prin câmpuri acoperite de holde, sunt cărări de pustiiri pentru vecini, Ea devine loc de bătălie; grânarul ei nesecat e mereu furat, mereu pustiit. Locuitorii ei tremură gândindu-se la ziua de mâne, nesigură; oricât de harnici ar fi, oricât de strângători, prevăzători, într'o bună zi scrum se alege de agonisita unei vieți întregi. Mereu bejenari ori mereu cu mâna pe paloș, nu au răgaz să-și întemeieze o

gospodărie statornică. Intr'una amenințată, într'una secătuită, ademenită spre apărare când într'o parte când în alta, țara aceasta nu-și poate croi un drum al ei, decât cu sforțări uriașe și în clipele rare de răgaz. O asemenea țară a fost până mai eri, România noastră.

2. — România e legată de Dunăre. Acest larg fluviu, cel mai mare din Europa întreagă după Volga, o desparte de popoarele mereu în luptă din Peninsula Balcanică, în care e pusă de mai toți cei cari nu vor s'o cunoască; Dunărea îi e hotarul cel mai bun, ea e drumul cel mai lesnicios pentru bogățiile duse cătră libertatea mărilor fără hotare. Dunărea curge aproape de acea linie trasă pe globul pământesc, care arată nici frigul cel aspru, nici căldura dogoritoare. E paralela de 45°, la egală distanță de locul unde soarele se ascunde 6 luni, ca și de acela unde veșnic ziua este tot una cu noaptea. In țara noastră ar fi cum e în nordul Italiei ori în sudul Franței, dacă nu ar fi însă așezată atât de departe spre răsărit de primul meridian. Situația ei răsăriteană îi strică ceva din folosul că este pusă la mijlocul depărtării dintre pol și ecvator. Iarna este ceva mai aspră, vara mai dogoritoare, dar nici una nici alta într'atâta, încât să oprească omul în loc dela muncă.

3. — Țara mea era mică; vecinul dinspre răsărit era de 41 ori mai mare decât dânsa; vecinul dela sfințit de 5 ori. Țara mea este însă mare; ea în-

cepe dela poarta casei mele şi se întinde până la munte, până la mare, până la Dunărea bătrână, măcar că neamul românesc e şi peste munţi şi peste Dunăre şi spre răsărit departe, încolo, departe. Ţara mea, aşà mică precum era, era mare deajuns ca să încapă aproape în cuprinsul ei, Bulgaria şi Serbia la un loc, vecinele dinspre miazăzi; era mare îndeajuns căci între graniţele ei se pot aşezà Elveţia, Danemarca, Belgia, Olanda, una lângă alta, mai rămânând şi un loc gol. Ea e mare îndeajuns, căci e a mea, în ea zac osemintele strămoşilor mei şi pământul ei este păstrat cu sudoarea şi sângele lor.

4. — Vitregia politică şi pofta de mărire a puternicilor vecini, i-a lăsat conturul ei de eri, nepotrivit pentru desvoltarea lăuntrică, greu de apărat într'un răsboiu, cum a fost acel acum trăit. S'a asămănat ţara noastră cu o pajură, care se repede în spre mare cu aripile întinse; se aseamănă mai potrivit cu un larg potir, în care numai bine încape Traşilvania dorită. Inchipuiţi-vă Italia tăiată cam din dreptul Veneţiei, îndoită şi sprijinită cu o bucată de pământ de mare şi veţi căpătà forma României. Lungimea ei dela Vârciorova la Mamorniţa este lungimea Italiei până mai jos de Veneţia; lăţimea ei dela Negoi la Corabia, e lăţimea mijlocie a Italiei. Harta României pusă în acea a Franţei, distanţa dela Sulina la Vârciorova e cât din Alpi până în Oceanul Atlantic. Cât faci

cu drumul de fer dela T.-Severin la Dorohoi, poţi ajunge în acelaş timp dela Burdujeni là Viena. Punctul cel mai dela miază-zi din România este cam pe aceiaş paralelă cu Biarritz ori Nizza; în schimb punctul ei cel mai din spre nord e în dreptul oraşului Rennes; lungimea Franţei e aproàpe acea a României. Pe când însă Franţa este brăsdată de râuri largi care pot să ducă bogăţiile din centrul ei spre Ocean, pe calea cea mai scurtă. acea a sborului păsărilor, grâul din Dorohoi, cel mai vestit, face o cale de 350 hm. până la portul Dunării cel mai apropiat.

5.—Măcar că România în trecut nu se întindeà peste întreg ţinutul unde oamenii se rugau lui Dumnezeu în dulcea limbă românească, totuşi ea erà mai întinsă de cum erà eri. In vreme de două veacuri, graniţele ei s'au schimbat nu mai puţin decât de 6 ori. Lăcomia vecinilor a tot muşcat din pământul ei, totdauna pe furiş, cu viclenie. La 1718, Austriecii au pus mâna pe Oltenia, dar a trebuit să o deie înapoi după 20 de ani; La 1775 tot ei au furat frumoasa bucată de pământ, umbrită de codrii de fagi, în care se odihnea osemintele marelui Voevod. Hoţeşte mutau noaptea cordonul pajurilor cu două capete, doar doar vor puteà cât mat repede pune stăpânire pe cât mai mult. Au pus să omoare pe domnitorul, vrednic de veşnică pomenire, Grigore Ghica, numai ca să amuţească un glas, care se răsvrăteà contra cotro-

pirii samavolnice. La 1812, vecinul dinspre răsărit nu s'a lăsat mai prejos. Jumătate din trupul rămas al Moldovei, fu rupt în două. Prutul, râu domol care curgeà în şerpuiri nenumărate pe aceiaş moşie, se schimbă în «râu blestemat», dealungul căruia cazacii au păzit un veac şi mai bine ca «bunăziua» de pe un mal, să nu se mai audă dincolo. La 1856, au fost siliţi Ruşii să deie îndărăt, măcar pământul din vecinătatea gurilor Dunării, spre a-l luà inapoi la 1877, când i-am scăpat dela aman. In schimb am căpătat Dobrogea, stăpânită odată de Mircea; la 1913 graniţa fu din nou mutată. Dreptatea nu puteà să mai întârzie. Hotarele neamului, trase o clipă de Mihai Viteazul, acum trei sute de ani, sunt din nou căpătate, pentru totdeauna.

II

Pământul României.

Amfiteatru măreț.—Munții.—Dealurile.—Câmpiile.—Dobrogea.

> *«Care e mai mândră de cât tine între toate țările sămănate de Domnul pe pământ?»*
>
> (A. Russo).

1. — Aproape de Focșani se înalță un munte singuratec, dintre dealurile de primprejur. E Măgura Odobeștilor, de pe a cărui creastă se prinde o minunată priveliște. E ca un observator, pare că anume la îmbinarea munților, a dealurilor și a șesurilor fără margeni, pentru a puteà pune înaintea călătorului podoaba pământului pe care ne ducem traiul. Indărătul lui se înșiră, valuri-valuri, munții umbriți de păduri «în care ursul se preumblă în voie ca un domn stăpânitor»; din culmile munților se lasă până la spatele lui, înspre miazănoapte ca și înspre asfințit, mulțimea dealurilor,

până'n Valea Siretului. Peste acest râu se râdică gheburile largi ale podişului moldovenesc; în faţa lui se întinde şesul, mănosul şes al Siretului, cea mai joasă parte din Câmpia Română, netedă ca'n palmă. Iar departe, spre răsărit-miazăzi se zăreşte alte creste, mai mărunte, ca nişte nori la orizont. Sunt dealurile Dobrogei.

De pe observatorul de lângă Odobeşti, se desfăşoară întreaga înfăţişare a pământului românesc: măreţ amfiteatru, cu trepte largi, dela cele de care se acaţără norii, până la cele scăldate de Dunărea liniştită. Munţi, dealuri, câmpii, se împletesc într'o armonioasă întinsoare, pentru ca să nu fie nici monotonie, nici variaţiune prea restrânsă. «Ori încotro te-i uità, vezi culori felurite ca un întins curcubău şi tabloul cel mai neântător farmecă vederea». *(N. Bălcescu).*

Rar ţară din Europa, a cărei pământ să cuprindă, pe un sfert din suprafaţa Franţei, atât de potrivită împărţire a înălţimilor, în cât să corespundă tuturor nevoilor unui popor harnic. Munţi, nu prea înalţi, acoperiţi cu păşuni grase şi păduri întunecoase, formează prima treaptă, îngustă, continuă, dela Dorna la Vârciorova. Dealuri, tot mai scoborâte, îmbrăcate cu păduri de fag, de ştejari, cu vii, livezi ori ogoare, având în taina petrilor lor sare ori petrol, formează a doua treaptă. Urmează apoi şesul întins, rodnic, poleit cu aurul grâului ori cu argintul popuşoiului, încins cu lunca înverzită a Dunării. Aceasta e a

treia treaptă, joasă, lesne de străbătut. Apele scoboară din treaptă'n treaptă; sglobii şi repezi sus la munte; liniştite, curgând agale, şerpuind din cot în cot, jos la şes. Oamenii au scoborât şi ei încet încet, aceleaşi trepte. Muntele le-a fost leagănul, apărarea; la dealuri au poposit mai îndelung; iar când liniştea s'a lăsat peste ţară s'au revărsat domol către mănoasa câmpie.

A. Munţii.

2. — *Dela Dunăre la Prahova.* Dunărea curge ascunsă în valea îngustă ce ş'a tăiat'o cu trudă deacurmezişul munţilor. Ea cântă mereu izbânda săvârşită cu răbdare, lovindu-şi valurile când de colţii ce au mai rămas în cale, când de stâncele de pe maluri. Aice e îngustă, încă mânioasă, mai având ceva de netezit din drum; dincolo e liniştită, odihnindu-se într'un lac adânc în care se oglindesc vârfurile munţilor şi cununa fagilor.

Dunărea a despărţit Balcanii de Carpaţi, o lume de altă lume. Dela ea Carpaţii se râdică mai întâi spre miază-noapte, apoi cârnesc spre răsărit, tot înălţându-se, formând din păcate de atâta amar de vreme un zid, cam greu de trecut între fraţi de acelaş sânge.

Pănă'n Jiu munţii nu sunt înalţi; rar trec ceva, cum e Godeanu dela Obârşia Cernei, peste 2000 m, Pănă'n dreptul Motrului domină mai mult şire de

calcar, cu păreţi drepţi, cu râpi şi ponoare, cu văi înguste şi sălbatece. Piatra Cloşanilor, nici la 1500 m. ajungând, pare un uriaş isolat, ca un stog de fân în mijlocul căpiţelor mărunte. El domină spre nord platoul Mehedinţilor, o parte scufundată din margenea munţilor, tăiată în lung de valea Topolniţei. Piatra de var i-a dat farmecul, dar în acelaş timp şi relativa sărăcie. Apele sălbatece au tăiat chei înguste, nici cu piciorul de urmat.

Vieţii de pe pământ i se întovărăşeşte alta pe sub pământ. Apa de ploaie se pierde prin crăpăturile pietrii de var; se adună în hrube subpământene, curgând prin întunecimea peşterilor, care se dărâmă. Motru-Sec şi-a căpătat numele tocmai din faptul că apele sale cad într'o groapă subpământeană, din lumea soarelui şi a florilor, în taina peşterilor care au dat, în imaginaţia poporului, naştere la povestea lui Iorgovan. Satul Ponoare e vestit prin coifurile, podul de piatră natural ca şi prin iezerele care sclipesc în fundul prăbuşirilor de peşteri, când cu apă mai multă când mai secate, după viiturile subpământene. E unul din colţurile cele mai pline de farmec din întinsul domeniu al munţilor noştri.

Dela obârşia Cernei până în sălbateca vale a Jiului se înalţă munţii Vâlcanului, un podiş mai înalt, râdicat până aproape de 2000 m., pare că ar fi fost netezit de o mână uriaşă şi apoi tăiat de apele care se scurg spre sud în creste ce se lasă

domol, spre a se rupe dintr'o dată spre marginea sudică, într'un prag iarăşi de piatră de var. Vârfurile răsărite, formate din pietre mai resistente, sunt presărate dealungul crestei, ca şi acele moşuroae de pământ care se văd în zarea dealurilor dinspre Prut, mormintele strămoşilor celor mai vechi ori locul semnalelor la sosirea năvălitorilor. La poalele munţilor, apele au tăiat chei strâmte în pragurile călcăroase, care stălucesc în îmbrăcămintea lor albă, din învelişul brazilor întunecaţi. Intr'un asemenea cadru fermecător, s'a pus temelia în veacul al 14-lea, mânăstirii Tismana.

3. — Dincolo de Jiu, munţii se înalţă, se lăţesc peste graniţă, ajungând până'n Mureş. Ei capătă un farmec nou prin urmele gheţarilor care-i împodobiau odinioară. Nodul principal îl formează Părângul, iar vârful Mândra (2529 m.). domină toate celelalte vârfuri. Din Părângul se desprind două şiruri paralele ca şi mărgenile unei cheutori, despărţite prin Valea Lotrului, sălbatecă, plină de brazi, în care îşi duc viaţa lor închisă, despărţiţi de restul lumii, oamenii din Voineasa, Ciunget, Mălaia, trăind mai mult din tăiatul lemnelor şi plutărie. Urmând cărarea Olteţului, dela Novaci, urcuşul nu e deosebit de acela făcut pe oricare alt munte. Sui, scobori, iarăşi sui tot mai sus, prin păduri nesfârşite de brazi, în luminişurile cărora te odihneşti, privind la lumea vârfurilor la fel. Când ai scăpat de brazi se întinde covorul pajiştelor. Lătrăturile de câni

te primesc, vestindu-ţi sălaşurile vremelnice ale ciobanilor izolaţi de lume. Stână lângă stână înconjoară chelia munţilor rotunjiţi, când deodată, dus pe nesimţite pe o cărare de muche, se arată variaţia ascunsă a acestor munţi. Coasta lor este săpată de căldări, largi scobituri, despărţite una de alta prin creste înguste, iar în fundul lor ochiuri de apă, limpezi ca cristalul, împlinesc farmecul. Stânci desgolite sau acoperite numai cu scoarţa subţire a lichenilor coloraţi uneori ca sângele, alteori ca o coajă de portocală, sunt asvârlite peste tot cuprinsul căldării. Rar colţuroase, de cele mai multe ori rotunjite, netezite, îţi arată că de aici a dispărut de curând, un alt oaspete al munţilor, care dă variaţie Alpilor mai înalţi. Gheţari au fost în Carpaţi; clima îndulcită i-au alungat. Ş'au lăsat însă urmele în căldările săpate în stâncile pe care le-au ros, le-au lustruit, prin curgerea lor înceată spre fundul văilor mai joase. Prin ei Carpaţii au păstrat ceva din farmecul alpin, iar monotonia formelor văzute din depărtare, se schimbă deodată într'o variaţie, care răsplăteşte osteneala excursionistului.

Dela Dunăre până în Olt, o prispă de calcar mărginesc munţii. Apele taie în ea chei înguste, coifuri, iar apa de infiltraţie scobesc lăuntrul tainic, dând naştere la minunate peşteri, cum e la Baia de Aramă, la Tismana, la Polovragi, pline de comori în imaginaţia poporului, cu o lume de in-

secte adaptate vieţii de întunecime pe care o duc.

4. — Spre răsărit de Olt, se înalţă şira cea mai ridicată a munţilor noştri, cu vârfuri înşirate pe vechea graniţă a ţării. E partea căreia i s'a dat numele de Alpii Transilvaniei. Din depărtare aduc aminte de măreţia Alpilor, mai ales când spre toamnă, omătul albeşte capetele lor de deasupra brazilor. Văzuţi din Ţara Făgăraşului «încinsă de Carpaţi şi scăldată în Olt», apar ca un zid înalt, cu turle semeţe, cu cline care se lasă repede. Pe creasta lor se înşiră ca de strajă, vârfurile cele mai înalte: Moldovanu (2550 m.) şi Negoiul (2540 m.), pe lângă Buda, Capra, Berevoescu, piramide ce nu se scoboară sub 2000 m. Infăţişarea lor mândră e datorită tot gheţarilor. Căldări largi sunt cioplite în creasta principală, mai mult însă pe clina sudică. In fundul lor larg se odihnesc ochiurile de apă ca în Căldarea Caprei, de unde se scurge apa în Argeş; iezerul Călţunului, lacul Bulii din care cade cea mai frumoasă şi impunătoare cascadă, îmbelşugată mai ales primăvara, când se topeşte omătul. Ca şi spre Apus de Olt, sunt şi aici două şiruri de munţi, încheiaţi spre răsărit în vârful Iezerului şi al Păpuşei. Văzută de pe un munte mai înalt din dreapta Oltului, în tot lungul lor, Alpii Transilvaniei seamănă cu o covată. O margine e creasta dela graniţă; fundul coveţei e un labirint întreg de munţi mai mărunţi, tăiaţi în şiruri paralele de numeroșii afluenţi ai Argeşului,

care se întâlnesc la Piteşti. Margenea sudică a coveţii se ridică din nou, măcar că nu trece peste 2000 m, în vârfuri care se înşiră de la Cozia, din Olt, până în Păpuşa. Fruntile şi Ghiţu, stâlpii care păzesc intrarea văii sălbatice a Argeşului, sunt în faţa — mai modeşti însă — celorlalte două piramide semeţe de pe creasta nordică.

5. — Intre Valea Dâmboviţei şi a Prahovei munţii au cu totul altă înfăţişare. Pământul aici s'a prăbuşit. După cum în urma unui cutremur de pământ, dintr'o clădire rămâne o grămadă de ruini, ici un părete surpat, dincolo acoperişul pe jumătate rupt, aşa e şi între Dâmboviţa şi Prahova. La capătul răsăritean al Alpilor Transilvaniei o vale adâncă, Valea lui Ivan, pare că ar fi urma despicăturii unui topor uriaş. Piatra Craiului formată din pături regulate de calcar, e jumătatea de acoperiş rămasă pe o coastă. Dinspre răsărit te urci pe el agale, pe nesimţite. Când ajungi pe muche o înfiorătoare prăpastie se deschide; din păretele astfel tăiat, atmosfera macină piatra, care se scurge ca din gârliciul unei mori — Moara Dracului îi spun ciobanii —. In faţă se înalţă Iezerul şi Păpuşa, muşuroaie masive, încolţite şi ele de gheţari iar Dâmboviţa, ca un firicel de apă, nici nu se zăreşte în fundul văii. Printre dărămăturile dintre Piatra Craiului şi Bucegi, oamenii ş'au găsit loc potrivit să se aşeze în inima munţilor. Rucărul şi Podul Dâmbovicioarei, sunt îngrămădite ca în

două ciaune, iar frumoasa şosea ce şerpueşte printre ruine, e cel mai vechiu şi mai lesnicios drum care leagă Braşovul cu Câmpulungul; e cel dintăi drum întâlnit de la Dunărea, care nu urmează firul apei, cum e drumul plin de pericole de pe Jiu, ori acel nu mai puţin sălbatec al Oltului. Numai peste Vâlcan era o cale mai lesnicioasă, folosită şi de Romani, urcând până la 1600 m.

Intre Piatra Craiului şi Bucegi se mai vede o parte din temelia veche: e Leaota formată din aceleaşi pietre ca şi Negoiul, păstrând prin urmare înfăţişarea munţilor din Apus. Către răsărit privirea se opreşte în masivul Bucegilor, un bloc uriaş, cioplit din toate părţile. Pe vârful lor se întinde un podiş unit, de se poate jucà horă largă, iar pe margeni e împodobit de ţancuri în forme fantastice izvor bogat de legende şi poveşti.

Gheţarii au lăsat urme, dar mai şterse. Natura pietrii ce alcătueşte Bucegii — conglomerate şi calcaruri — a dat farmecul propriu acestor munţi, a cărui vârf mai înalt, la Omu, ajunge până la 2510 m. Ialomiţa i-a despicat o coastă, dându-i forma de potcoavă. Apele ce se scurg de pe acest bloc uriaş, curg în chei înguste, sălbatice, ori în repezişuri cu veşnic cântec. De altfel toată regiunea dintre Prahova şi Dâmboviţa, e bogată în peşteri, în chei, în coifuri, semnele prăbuşirilor mai recente. Formele ca de marmóră, variate în decorul cetenilor de brad, sub lumina cerului albastru, curat,

apar la fiecare pas, din care cauză regiunea aceasta e una din cele mai cercetate de iubitorii frumuseţelor pământului nostru, mai cu seamă că e şi uşor de ajuns la ea, prin înlesnirile deselor aşezări omeneşti din preajma ei.

6. — *Din Prahova şi până în Bistriţa*, se întinde a doua jumătate a munţilor României, cu înfăţişare cu totul deosebită de a celor dintre Prahova şi Dunărea. In scheletul lor nici o rocă eruptivă nu le dă resistenţa vârfurilor mai semeţe; peste culmile lor mai joase de 2000 m., nu s'a adunat omătul în gheţari, ca să cioplească pripoare. Greşii şi marne, marne şi gresii în pături încreţite, formează valurile împetrite peste care vremea a aruncat mantia pădurilor de brad, aceiaşi, întunecată, iarna şi vara. Din vârful Penteleului ori a Ceahlăului, cât poate cuprinde ochiul, aceleaşi muşuroaie împădurite se zăresc. Rar câte un munte pleş, cu plaiuri acoperite de pajiştea unită, ori câte un vârf mai ţuguiat, dă varietate peisajului. Bivolul, numire plastică dată de popor, arătă forme rotunde, greoaie. Unde gresul e în bancuri groase, ceva mai resistente, vârfurile sunt mai înalte. Ici şi colo, la distanţe mari, câte un strejăr mai ridicat, arată petre de alt soiu decât acele obişnuite. La obârşia Teleajenului, Tigăile Ciucaşului sunt stâlpi desgoliţi, piramide scluptate în păretele muntelui format din conglomerate. Ceahlăul, mândria Moldovei, a cărui siluetă se zăreşte în asfinţit de soare chiar de pe

dealul Copoului de lângă Iaşi, este ca un dom, sclipind, pare că ar fi de marmoră roză, când soarele se lasă după coama celorlalţi munţi mai mărunţi.

Intreaga înfăţişare, o datoreşte Ceahlăul, ca şi Ciucaşul, conglomeratelor care îl alcătuesc.

Dacă Munţii Moldovii sunt lipsiţi de piscuri mai înalte, dacă în coasta lor nu sunt săpate căldările, în fundul cărora să sclipească ochiuri de apă limpede, în schimb apele mai lesne au tăiat văi largi, în lung şi în curmeziş, scoborând trecătorile, făcând drumuri lesnicioase şi învoind oamenilor să străbată, în aşezări statornice, până în inima lor. Bratocea, Buzău, Oituz, Bicaz, Bistricioara sunt atâtea porţi deschise către Transilvania, vestite pentru totdeauna, căci au permis legături de sânge cu fraţii desrobiţi din ferecări seculare.

In munţii înalţi de la Dâmboviţa spre apus satele se opresc la poalele munţilor. Areful, Nucşoara Novaci sunt ultimele sate, acăţate la înălţimi de 8—900 m. Spre răsărit de Dâmboviţa şiraguri de sate se ţin lanţ deacurmezişul munţilor.

In spre apus văile şi râurile mari sunt neospitaliere. Dela Bumbeşti în sus, pe Jiu, doar cantoanele de pe şoseaua mereu în reparaţie, ori vre un schit singuratec sunt slabele semne de viaţă; pe Buzău, pe Trotuş sat de sat se ţine; drumurile sunt umblate, văile populate.

7.— Din valea Prahovei, devenit drum internaţional, până în Buzău, se mai văd încă vârfuri

mai ridicate: Ciucaş sau Tigăile, Siriu cu platouri bogate în păşune, înconjurate de stâlpi de piatră şi pripoare.

Trecătorile sunt mai înalte: Predeluşul, Bratocea drum vechiu cu urme de şoseluire romană.

Intre Buzău şi Trotuş, la îndoitura Carpaţilor, vârfurile înalte devin răzleţe. Penteleul vestit prin brânzeturile fabricate în stânele numeroase care îl înviorează vara, e la capătul apusan şi mai jos de graniţă. Munţii Vrancei, pustiiţi de podoaba brădetului mândru, arşi de soare ca şi năsipurile din Sahara, daţi pradă puhoaielor ce lasă numai jale şi ruină în urma lor, sunt ceva mai răsăriţi. La poalele lor, plângând tristeţea ce îi înconjoară, locuesc Vràncenii, în sate strânse grămadă într'o lăsătură de teren, dela Nereja şi până în Trotuş. E un cuib de oameni mândri în strâmtoarea lor, singurii din toată ţara, care se bucură de privilegiul de a nu plătì sarea folosită pentru trebuinţele casei, umbra unei însemnătăţi străvechi.

Graniţa trece acum peste vârfurile mai înalte, face apoi ocolul cel mai răsăritean, lăsând înălţimele dincolo, în Transilvania unde formează şira Breţcului, apoi şira Oituzului. Din Lăcăuţ, Muşat, Şandru, se lasă culmi înspre Trotuş, tăiate de apele repezi. Dintre ele Oituzul e cel mai însemnat, drum vechiu, umblat probabil de înaintaşii Romanilor, cari au fost siliţi să zidească cetăţi de apărare, cum

e aceea dela Poiana pe malul drept al Siretului, lângă Nicoreşti.

Dintre culmile ce se lasă spre Oituz, multe vor rămâneà vestite, cum e Măgura Caşinului, pentru luptele demne de urmaşii plăeşilor lui Ştefan, ce s'au dat pe ele, în urma cărora Carpaţii au devenit munţi lăuntrici.

Graniţa ţării apuc spre nordvest, iar cutele care au înălţat munţii, mai spre nord. Intre Oituz şi Bicaz, din cauza aceasta, munţi înalţi sunt şi pe teritoriul vechiu, mergând paralel, deoparte şi de alta a râului Tarcău, care curge ca printre nişte ziduri, făcute din pături de grez albe şi groasc, exploatate la gura Tarcăului. Munţii sunt împăduriţi cu brazi mândri şi sănătoşi, făcând din această regiune una din cele mai bogate, prin industria lemnăritului.

8. — Intre Bicaz, Bistricioara şi Bistriţa, ca un monument gotic, dominând toate înălţimile de prin prejur, far de orientare într'un cerc larg, se ridică masivul Ceahlăului, cu Toaca şi Panaghia în vârf, turnul şi bolta unei biserici. Vârful e ca un podiş — Oculaşele — acoperit de o saltea, groasă de muşchi, ori tufe dese de jnepi şi iniperi. Stânci de marmoră, albă, curată, prefăcută în var la Poliţa cu Crini, es din învălişul de conglomerat cioplit în păreţi drepţi, prăpăstioşi, în piramide şi stâlpi de forme fel şi chipuri.

Spre nord de Bistricioara munţii capătă o nouă variaţie. Urcând frumoasa şosea, în şerpuiri strânse

ce duce din Valea Moldovei în acea a Bistriţe din punctul ei cel mai înalt — Stânişoara — ochiul prinde întreaga întindere a lanţului de munţ Formele de grez şi marne, începute în Prahova trec aice în Bucovina. Ele se opresc însă dealungu unei linii care începe pe Bistricioara, duce pe lâng Borca, Broşteni, prin gâtuirea hotarului care des parte pliscul de pasăre, cu care se putea asemăn colţul nordvestic al Moldovei.

9. — Spre apus, învie aceleaşi forme de şistu cristaline ca şi în capătul sudic al Carpaţilor. Bu dacul, Grinţieşu, Pietrosul, sunt muşuroaie înalt cu păreţii rupţi spre Bistriţa, între care apa curg mânioasă de resistenţa ce i se pune în cale.

Dealungul graniţei se înşiră colţi de piatră d var, rupţi ca dinţii unui pieptene rar, care da peisajului o gingăşie fără samăn, în cadrul brazilo neclintiţi. La marginea zării din spre apus, se vede în ceaţa depărtării, silueta altor munţi înalţi, ca linie curbă regulată, trasă şters pe cer. Sunt Călimanii vulcanici, din lavă întărită, ieşită atunci când s'au înălţat Carpaţii. Pe unul dintre ei se întâlneau hotarele celor trei ţări vecine — *triplex confinium* — părţi din trupul aceluiaş neam.

Şi astfel se încheie prin o nouă variaţie, plină de frumuseţi naturale, şira Carpaţilor româneşti, care se ţin lanţ dela defileul Dunării până în valea, tot transversală, a Bistriţei. Aşezaţi în mijlocul românimii, Carpaţii au servit în trecutul is-

toric ca un magnet pentru cei de dincolo și de dincoace de ei; în loc de zid despărțitor au fost plaiu de înfrățire. Pentru cei de dincoace, munții cu ascunzișurile lor tăinuite, au fost locuri de adăpost în vremurile de restriște; pentru cei de dincolo, locuri bogate în pășuni grase, de unde apoi, s'au scoborât cătră șesurile mănoase, mânând pe «drumul oilor» turmele numeroase. Unii dintre ei se întorceau vara îndărăt spre munte; alții rămâneau la șes, întemeiau gospodării și populau locurile lipsite de oameni Astfel Carpații nu formau, ca parte din Alpii impunători, insule pustii în mijlocul vieții popoarelor, ci mai mult niște praguri de popas, până când momentul prielnic sosea pentru revărsare spre miază-zi. In loc să servească drept factor de izolare, Carpații din potrivă au servit drept amestec de vitalitate, împotriva granițelor politice de multe ori cu strictețâ păzite.

B. Dealurile.

10. — Sunt dealuri lângă munți și dealuri depărtate, care nu au a face cu munții.

Dealurile de lângă munți, întovărășesc șira Carpaților în tot lungul lor și în strânsă legătură cu ei. In multe locuri nu s'ar putea trage o linie hotărâtă ca să se poată spune, până aici sunt dealurile, de aici încep munții. Treptat-treptat, munții se lasă, se prefac în dealuri înalte, acestea în dea-

luri mai mici până când se opresc dealungul unei ape, cum e în Moldova sau dealungul şesului

Nu peste tot însă munţii trec pe nesimţite în dealuri. Caracteristic pentru Carpaţi, sunt nişte scufundături largi, depresiuni subcarpatice, care îi întovărăşesc în tot lungul lor. Când te scobori de pe înălţimile Parângului, la Bumbeşti, marginea munţilor pare că e tăiată ca o prispă. In faţă se întinde un loc larg, jos, în care Jiul curge a lene, deşi abea a scăpat din închisoarea munţilor unde spumega de mânie. Tg.-Jiu pare mai mult într'o regiune de şes, decât de deal cum ar trebuì să fie, dându-se apropierea lui de munte. Dar nici şes nu e, de oarece orizontul spre miază-zi nu e deschis; în faţa ochiului se înalţă din nou dealuri care închid privirea spre sud. Câmpulungul, ca şi Vălenii-de-Munte, sunt aşezate tot în asemenea depresiuni, în care oamenii s'au îngrămădit mai mult, apăraţi de munte, ascunşi după dealuri. Roiul de sate din jurul Sovejei, acela din valea Tazlăului, ca şi Târgu—şi Mănăstirea Neamţului, tot în depresiuni sunt aşezate.

In Moldova dealurile subcarpatine se sfârşesc în Valea Siretului şi a Moldovei. In Muntenia ele sunt strânse grămadă, mai lângă munţi, terminându-se de odată la margenea şesului întins. cum sa poate prinde şi din tren, între Ploeşti şi Buzău

In această parte a României, dealurile sunt numai livezi şi vii. Dela Găeşti în spre Piteşti, de e

dreapta drumului de fer, priveliştea e ca pe valea Moselei. Viile bine îngrijite, cu vile cochete pe coasta dealurilor, se ţin una de alta, umbrite spre culmea dealurilor de pâlcuri dese de pădure. Frumuseţa naturii aice este întreţinută şi mărită prin munca omului. Nu zăreşti pe toată distanţa nici o râpă, nici o bucată desgolită de teren; peste tot e verdele plantelor în plină putere sau, spre toamnă împestriţătura cea mai felurită de culori, care arată variaţiunea plantelor îngrijite.

In Oltenia dealurile subcarpatine, trec pe nesimţite, în afara depresiunilor, în dealurile extracarpatine, formate din năsipuri şi argile rămase orizontal, cum s'au depus în fundul lacurilor care au dăinuit aice mai îndelung decât pe aiurea. Apele le-au tăiat în culmi ce se lasă din ce în ce mai jos către Dunărea, despărţite prin văi largi.

Peste coastele trăgănate, peste spinarea netedă, se întind covoarele semănăturilor; unde şi unde câte un arbore crescut în voie, din toate părţile, rotund, aruncă o pată mai închisă pe câmpul aurit al grâului în spic. Dealuri şi cereale îţi fac impresia unor valuri din largul mării, căci peste tot, vântul, care îndoaie paiul cu spicul greu în vârf, dă mişcare pământului întreg, cât vezi cu ochii. Dealurile extracarpatine nu se opresc la Olt; îl trec dincolo, îngustându-se din ce în ce. Linia de drum de fer Slatina-Piteşti, e întinsă dealungul margenii lor.

12. — Moldova întreagă e deluroasă ca şi Oltenia. Sunt însă dealuri mai petroase, mai înalte. Crestele lor trec uneori de 500 m. şi sunt înşirate dealungul apelor. Moldova e un vechi podiş fărămiţat şi apoi ros de râuri. De-a stânga Siretului se ţine un lanţ de dealuri înalte de cum intră în ţară şi până în dreptul Adjudului. Pe coasta lor răsăriteană cresc vestitele vii de Cotnar, după cum la capătul lor sudic, cresc nu mai puţin vestitele vii de Nicoreşti.

Perpendicular pe el, se desprind două ramuri; una dealungul Bahluiului alcătuind fondul pitoresc al Iaşului şi alta dealungul cursului superior al Bârladului. In colţul acesta dintre Bârlad, Bahlui şi Siret, e nodul cel mai deluros al Moldovei, acoperit peste tot cu codri deşi de fag şi stejari.

Satele se adăpostesc în vre-o scobitură laterală a dealurilor, sub vârful lor, acolo unde e pânza de apă subpământeană.

Linia ferată Vaslui-Iaşi trece printr'un tunel săpat în dealurile Bârnovei, tot ca şi linia Buhăeşti-Roman. Dinspre Paşcani, maşina gâfăe, pufăe, răsuflă din greu, asvârlind mereu aburi, căci urcă spre coama dealurilor care trec din nord spre sud. Din cauza aceasta traficul Iaşului e anevoios; numai două maşini pot duce spre el trenurile încărcate. Spre nord de Bahlui e o largă depresiune, aceea Jijiei. Dealurile sunt joase; puţine răsar peste 200 m., rar, unde şi unde, umbrite de arbori chinuiţi

de sete şi vânt; în schimb e locul pământului negru şi a celui mai vestit grâu din toată ţara.

Spre sud de Bârlad, din creasta principală, se lasă culmi secundare, paralele, după apele care le-au cioplit, din ce în ce mai joase, până când se pierd în câmpia întinsă.

Drumurile şi ele se întind dealungul dealurilor. Ca să pleci dela Bârlad la Bacău, trebue să înconjuri dealurile sau spre nord, mai greu, sau spre sud, pe la Tecuci. Deacurmezişul lor nu poţi să dai; te opresc în loc pripoarele rupte de ape, având de suit şi scoborât atâtea muchi, în cât mai mare zăbavă e să dai de-a dreptul.

C. Câmpia.

13. — A treia treaptă, largă, întinsă, din relieful României este Câmpia. Ea domină în Muntenia, se îngustează dealungul Dunării spre Oltenia, intrând şi în Moldova până aproape de Adjud, dealungul Siretului. Câmpia e urmarea marii prăbuşiri de pământ dintre Carpaţi şi Dunărea, mai lăsată în spre Siret. Rana nu e tămăduită încă de tot. Cutremurile de pământ dintre Focşani şi Galaţi, sunt semnele echilibrului nestatornic.

Apele care veneau din Carpaţi, au înălţat scufundătura, împrăştiind în rătăcirile de pe tot cuprinsul ei mâl, năsip şi prundişuri. Vânturile au adus pământul galben ce o îmbracă peste tot, aco-

perind prundişurile; prin prefacerea lui de către atmosferă a eşit pământul vegetal, mănos.

Câmpia nu e netedă, ca în palmă; nu e monotonă ca faţa unei mese. Ea se lăsă domol de la 200 m. până în lunca joasă a Dunării; uneori pare că e stricată de vărsat: gropi mici, aşezate des una lângă alta, dau hărţii locului înfăţişarea hărţii de pe lună; alte ori sunt urmele părăsite ale apelor vechi care îi dau variaţie, umbră, umezeală mai mare şi unde satele se ţin lanţ. Intre Ialomiţa şi Râmnic, ochiuri de apă stătătoare, strălucesc, pare că ar fi de argint viu, încadrate într'o ramă albă cu ghirlande roşcate de plante de sărătură. Sunt locurile sărate, care fac mai apropiată asemănarea dintre câmpia română şi stepele fără margini din Rusia de sud.

14. — Burnasul din Vlaşca, Bărăganul din Ialomiţa sunt părţile cele mai cunoscute din câmpie. Cum au fost odată, nu de mult şi cum sunt astăzi, e semnul progresului înfăptuit la noi şi a muncii desfăşurate. Ceva mai încet, însă prefacerea e asemenea cu acea din unele părţi ale Americei. Nici măcar cu jumătate de veac în urmă, Bărăganul erà o adevărată stepă. Iarna urlau lupii şi cârdurile de ciori le ţineau isonul. Fumul ieşit din hornuri se zăreà numai ici şi colo, la mari depărtări, din locuinţele izolate, hanuri la încrucişarea drumurilor trase la întâmplare, după distanţa cea mai scurtă.

De cum se topeà omătul, zvâcnea viaţa din pământ. Ierburile creşteau repede, căci arşiţa verii le dogorea. Erau înalte de nu se vedeà om dintr'ânsele, ascunziş minunat pentru epuri, hârciogi şi mai ales pentru dropii cu simţurile aşa de agere în cât vânătorul trebuià să iea toate prevederile, ca să se apropie de ele cu înşelăciune. Aşà erà odată.

Acum Bărăganul e grânarul României. Satele s'au înmulţit dealungul apelor; casele s'au adunat în jurul unei vechi târle sau a hanului dela răscrucea drumurilor. Linii ferate şi şosele bine ţinute, înlocuesc urmele lăsate de căruţe sau bătute de turmele de oi. Salcâmii plantaţi, ţin umbră caselor. In locul feluriţilor scai, a lumânăricăi crescută înalt, ori a rapiţei sălbatice, se întind lanuri de grâu ori păpuşoi.

Primăvara, ca şi mai înainte, peste întinsul câmpiei se aşterne numai culoarea speranţei. In mijlocul verii însă, când soarele se lasă spre apus, apusurile slăvite prin bogăţia nesfârşită de culori, câmpurile par de aur, galbenul bronzat al snopilor de grâu sau de argint, frunzele şi spicele porumbului, clătinate uşor de adierea vântului din spre sară. Pământul feciorelnic, îngrăşat pe fiecare an cu trunchiurile uscate şi putrezite ale plantelor ce creşteau în voie, a rămas încă bogat în substanţe hrănitoare. Populaţia e răsfirată încât numai 10 suflete se află pe kilometru pătrat; e loc pentru muncă, pentru noi valuri omeneşti, care să prefacă

stepa de odinioară într'o grădină îngrijită ca şi locurile secate din Olanda.

D. Dobrogea.

15. — Dobrogea, provincia noastră transdanubiană, are un tip a parte. Relieful ei în întregime e ca o covată răsturnată cu fundul în sus şi râdicată ceva la un capăt. Spre nord se înalţă şiri muntoase, după constituţia geologică, dealuri însă dacă se socoate înălţimea lor, nu mai mare decât a dealurilor din jurul Iaşilor.

Sunt cioturile rămase dintr'o roadere de mii de veacuri a unor munţi înalţi, formaţi când materialul pentru petrele din Carpaţi nici nu erà adunat în fundul mărilor. Au rămas acum nişte munţi în miniatură. De pe unul din vârfurile din apropierea Măcinului, ilusia că te afli în mijlocul munţilor e complectă: vârfuri variate în şiruri paralele; stânci desgolite sau acoperite cu licheni: pripoare pietroase care fac urcuşul anevoios; câte o păreche de vulturi cu capul pleş se rotesc în cercuri din ce în ce mai înguste. Norii trec însă deasupra vârfurilor ascuţite, fără să se anine decât rar de colţurile de piatră. In întinsul lor domeniu nu se aude nici murmurul isvorului, nici glasul părăiaşului sglobiu, nici şuerul cetenelor de brad. Totul e învălit în atmosfera tainică a unui cimitir cu monumentele învechite şi acoperite de licheni. Către margene, spre Dunărea ori locurile în legă-

tură cu marea, nu au mai rămas chiar din vechii munţi decât nişte dealuri izolate -- marturii trecutului — depe vârful cărora se prind minunate privelişti asupra ţinutului întins, ondulat, redus aproape la câmpie, tăcut, cu sate resleţe, depărtate unele de altele, însemnate cu câte un punct strălucitor, acoperişul bisericii care sclipeşte în bătaia soarelui de amiază.

Şoselele ce leagă sat de sat le urmăreşti după norul de praf lăsat de căruţele dobrogene, bine ferecate, măcar că drumuri se taie ori pe unde caii mărunţi, dar iuţi, pot păşì. Mare parte din dealuri sunt împădurite; mireasma florilor de tei în mare număr, umple văzduhul. Spre margene însă pădurile se răresc, arborii sunt piperniciţi, strânşi grămadă, îndoiţi, chinuiţi, spinoşi. apărându-se de vânturile ce suflă zilnic ca şi de vitele care nu cruţă nici cel mai mic fir de verdeaţă. Cam din dreptul Hârşovei înspre sud, dealurile îşi scobor vârful, se întind, se lăţesc, devin nişte dâmburi largi, şesuri mai înalte, ondulate. E zona de stepă, lipsită de apă, plină mereu de praf, uscată înainte de vreme, care se întinde spre sud, până'n Deliorman, unde pădurile din nou încep să umbrească pământul Spre răsărit stepa se lasă către ţărmul mării; aicea năsipul e stăpân, purtat de vânturi, ridicat în dune, presărat cu plante rare, spinoase, ce par uscate.

III.

Cerul României.

Climatul. — Vânturile. — Bunul și răul climatului românesc.

«... *Limpede și dulce e cerul tău*».

(A. RUSSO)

Climatul unui loc, este rezultatul unor condițiuni numeroase, care atârnă de cer, pământ și ape, fără să fie legate numai de cer, de pământ sau ape. Așezată în dreptul sudului Franței sau a șesului lombardic, România măcar în parte, ar trebuì să aibă climatul mediteran, «unde înfloresc lămâii».

Constanța e așezată mai la sud decât Jalta din Crimeea; pe când munții o adăpostesc însă pe aceasta din urmă de suflarea rece a Crivățului și temperatura mijlocie nu se scoboară nici în Ianuarie sub zero, Constanța e în calea deschisă a vântului siberian, care face uneori să înghețe și marea la țărm. Ovidiu, venit din țara chiparoșilor și a portocalilor, s'a plâns mult de asprimea iernii dela

Tomis. Dacă munţii Carpaţi ar fi dealungul Nistrului în loc să fie unde sunt, castanii care se încumetă să crească pe la Tismana şi Cozia, ar umbrì şi dealurile Istriţii, căci curentul cald venit dinspre sud n'ar fi oprit în cale ci din potrivă valul rece dispre răsărit ar ocolì ţara noastră. Fiind aşezată unde este aşezătă, şi cu înfăţişarea pe care o are, România e la locul de atingere a două climate: cel continental, răsăritean şi cel mediteran, sudic. Cel dintăi, mai apropiat, predomină: iernele sunt aspre, verile sunt ferbinţi, ploile, mai mult în toiul verii, sunt repezi iar seceta e mai simţită toamna. Ca o ultimă suflare, se simte însă şi cevà din clima mediterană mai ales în Oltenia.

Ploile acolo sunt mai îmbelşugate şi încep a cădeà mai de timpuriu; castanii, nucii, liliacul cresc sălbatici, ca şi viţa de vie care se acaţără de arbori ca lianele. Dar aceste două influenţe ale unor cauze depărtate, nu sunt aceleaşi peste tot cuprinsul României, căci sunt modificate de condiţiunile locale, de înălţimea mijlocie a pământului, de mare, de munţi, etc.

2. — *Vânturile* numai, sunt cam aceleaşi peste tot. La noi bat mai mult vânturile de răsărit şi miazănoapte, vara ca şi iarna, la munte ca şi la şes, în Moldova ca şi în Oltenia. Cumpăna o ţine vântul dinspre apus-miază-zi, Austrul; mai rar bate vântul cald, ploios, dinspre mare, dinspre baltă, Băltăreţul. Vântul dinspre nord şi răsărit nu are ace-

iaşi rădăcină. Iarna el vine dinspre Siberia: e Crivăţul aprig, Gerilă din poveşti, care înghiaţă apele, care face să crape pietrele de ger, care aduce gerul Bobotezei. Vara el vine dinspre Oceanul Atlantic, se iea după Carpaţi, îi ocoleşte şi suflă la noi dinspre nord şi nord-est. Celui de iarnă, în judeţul Suceava, îi zic Rusul, celui de vară, mai dinspre nord îi zic «Leahul».

La drumul de întâlnire al acestor curenturi de aer, fiecare aducând ca dar ploaie sau secetă, arşiţă sau ger, România îşi capătă clima-i caracteristică: mai mult continentală cu o slabă adiere de climă mediterană.

3. — Uneori e aşà de frig încât aproape să înghеţe mercurul în termometru. Cea mai scoborâtă temperatură constatată la noi a fost de -35°.6 iar mercurul înghiaţă la -39. Gerul însă nu ţine mult. In mijlociu nu sunt multe zile de iarnă, adecă când cea mai înaltă temperatură este sub zero; cele mai multe sunt în Ianuarie. Alte ori e aşà de cald încât nici la umbră nu te poţi răcorì. Cea mai înaltă temperatură constatată e de 42°.8. Zilele de vară, cu arşiţă, când cea mai mică temperatură nu se scoboară sub 25° sunt şi ele puţine. In colo temperatura e aşà încât nu opreşte pe om dela muncă. Dacă iarna e uneori grea, lungă, primăvară în schimb aproape nu avem. Abea se topeşte omătul, abea se ridică soarele din înclinarea lui de iarnă şi căldurile vin deodată. Intre căldura

mijlocie a lunei lui April şi acea de Mai, e o săritură repede de 7°. Din umezeala omătului, din ploile de primăvară, din căldura ce învăluià pământul, plantele cresc aşà de repede încât în luna Mai România este o grădină înflorită. Apoi vin căldurile de vară. Soarele arde, pământul se înfierbântă şi cu toată ploaia care cade în ropote, făcând bulbuci, câmpurile sunt însetate. Apa căzută se evaporează sau se scurge în şuvoaie ce aduc inundaţiuni, dar prea puţină ajunge rădăcinilor care o caută cu nesaţ. In Iunie grâul e copt; către mijlocul lui Iulie peste tot e secerat. Câmpurile par arse, miriştea săracă, păşunele mai mult cenuşii decât verzi. In schimb toamna e anotimpul cel mai frumos la noi. Cu cerul senin, curat, albastru pare că ar fi din Italia, pământul îmbrăcat în podoaba frunzelor fel de fel colorate, cu căldura plăcută, domolită, cu umbrele prelungi lăsate peste dealuri, cu ceaţa de timpuriu cuprinzând văile, anotimpul potrivit culegerii popuşoiului, ţine până târziu în Noembre. Ca şi în primăvară, de astădată către sfârşit, vremea se schimbă deodată. Zile de iarnă nu s'au înregistrat decât rar de tot în Octombre; în a două jumătate a lunei lui Noembre, ele însă apar, repede, şi mai des. Iarna a venit.

4, — Climatul Moldovei, muntoasă şi deluroasă, este cel mai aspru. Insula cea mai friguroasă, în Moldova, lângă Roman se constată; zile de iarnă în Octombre, când sunt, în Moldova se înregis-

trează. Vara e mai răcoroasă iar ploi cad mai cu sgârcenie decât în Muntenia. Liliacul înflorește la Dorna abea la sfârșitul lunei Mai, mai târziu decât oriunde în țară, iar în nordul Dorohoiului, ca și pe valea Siretului, în Botoșani, grâul începe să se secere când a fost secerat în restul țării românești. Așezată mai spre miazănoapte, cu relieful mai ridicat, fiind chiar în calea Crivățului, climatul Moldovei e explicat.

5. — Climatul Munteniei dintre Olt și Milcov e altfel. Ploaia cade mai din belșug, mai ales spre munte. Bărăganul ca și partea de sud a Moldovei e mai puțin udat; abea cade peste el sub 500 mm. anual. Pământul fiind ca o leică largă, aerul se poate ținea mai liniștit; gerurile sunt mai mari decât în Moldova. La Giurgiu pe Dunăre s'a constatat și cel mai mare frig și cea mai ridicată căldură. Diferența între una și alta e de peste 77°. Dar, zilele de iarnă sunt mai puține și zilele senine mai multe.

6. — Climatul Olteniei aduce aminte mai mult de cel mediteran. La T.-Severin termometru se poate ridica până la 40°, însă iarna este mult mai domoală decât la București (Minimum -30.5 în 1888). Luna de iarnă cea mai grea, are temperatura mijlocie de -2.2, la Craiova -3.7, la București însă e de -4.3 iar la Galați de -3.5. Ploile cad în mare abundență; e partea din țară cea mai bine udată. Intr'un an se culege 628 mm., pe când

în Moldova 530 şi în Dobrogea numai 428. Ea cade mai de timpuriu decât în restul ţării; primăvara e acolo anotimpul ploios mai mult decât vara, iar iarna cade mai multă ninsoare ori ploaie decât oriunde pe pământul României. Diferenţa de climă se vede şi după plante. La Vârciorova e câmpul cel mai variat de plante. Castanul creşte la Tismana şi Cozia, smochinul poate să îndure frigul dela Turnu Severin, iar viţei de vie sălbatecă îi merge aşa de bine, încât acăţată de arbori, ai crede că e un peisaj din Portugalia.

7. — Clima Dobrogei e iarăşi diferită, din pricina vecinătăţii mării. Totuşi în calea crivăţului deschisă dinspre Deltă şi mare, ea are ierni destul de aspre. Deseori Dunărea îngheaţă de se face punte, peste care se trece cu lotcele puse pe tălpi, ca sania, iar digul dela Constanţa nu rareori e sloiu de ghiaţă, din valurile îngheţate pe el. Totuşi marea mai mult îndulceşte iarna decât răcoreşte vara; influenţa ei este mai simţită mai ales prin alungarea zilelor de iarnă care sunt puţine, şi prin ridicarea temperaturii mijlocii a lunei lui Ianuarie care e de -1°.2. In schimb însă ploile cad rar şi puţine. Cele mai lungi perioade de secetă de aicea se cunosc. La Hârşova în 1894 nu a căzut nici o picătură de ploaie vreme de 97 de zile. Dacă, în trăsături generale, climatul ţării nu e protivnic muncii omeneştii, trebue însă să fie în unele privinţi îndreptat prin muncă. Pământului înşetat i

se poate da apă, chiar când din cer nu-i cade cât îi trebue; egiptenii au făcut de mult din ţara lor care e în dreptul pustiului Saharei, un câmp verde şi roditor nu atât prin revărsările Nilului, cât prin irigaţiunile duse tot mai departe de râu. Deasemenea cercetându-se cu băgare de seamă clima locului, nú trebue sămănat orice; după loc şi vreme şi munca ogoarelor trebue potrivită. Ca în toate părţile e necesar să se facă o diferenţiare în cultură, după regiuni, după climă.

IV.

Apele României

Generalități. — Dunărea. — Viața în lunca Dunării. — Delta. — Celelalte râuri. — Lacuri. — Marea Neagră.

«Dunărea bătrână, biruită de părinții tăi, îți spală poalele și râurile cele frumoase și spumegoase, pârâcle cele repezi și sălbatice cântă neîncetat slava ta.»

(A. Russo)

1. — Inclinarea generală a pământului în România, face ca apa provenită din omătul topit, din ploaie, din izvoarele bogate, să se scurgă spre miazăzi. Dunărea, acest dar însemnat al naturii, este sghiabul care adună toate pâraele și râurile, care curg pe pământul românesc; nici un strop din umezeala ce se lasă din nori nu se înstrăi-

nează. Cele mai multe râuri isvorăsc de pe clina sudică a munţilor; puţine îşi au obârşia dincolo de graniţi. Cât trec prin munţi, curg prin văi înguste, sălbatice, unele neospitaliere; ajungând în regiunea dealurilor văile devin mai largi, mai populate, întovărăşite de terase, câmpuri de cultură. Când au dat în şes, apele se mişcă domol, în şerpuiri întortochiate, în lunci înverzite; drumul lor e larg uneori de 6 km., adevărate câmpii; terasele sunt mai întinse, primitoare, bogate în umezeala care dă viaţă grânelor. Văile sunt cărările umblate, adăpostul satelor, legătura lesnicioasă cu muntele. Unde e apă, e umezeală, e lumea plantelor; vitele găsesc ce paşte, au unde fi adăpate; omul într'acolo se îndreaptă. Mostiştea şi Călmăţuiul, fire de apă aproape stătătoare, care curg a lene numai în vremea ploilor mari, sunt totuşi întovărăşite de şiraguri de sate, chiar când Bărăganul erà numai al dropiilor. Şi în această privinţă nu avem de ce ne plânge. România e bogată în cursuri de apă, cum puţine pământuri sunt. Ele aşteaptă de acum înainte să fie folosite cum trebue de oameni, să fie căi ieftine de transport, să deie prisosul de apă câmpurilor însetate din preajma lor sau căderea lor iute din munţi să fie schimbată în puterea care dă viaţă fabricelor. Ne având în pământul nostru huila, avem din belşug huila albă, huila verde, ape de munte, ape de şes, care pot să înlocuească pe cea dintăi.

2. — *Dunărea* e fluviul cel mai de samă din Europa Centrală. Ea e a noastră, căci unde e mai lată, mai folositoare, trece numai pe pământul nostru. Ea e a noastră pentrucă adună toate apele ce curg prin ţinuturile locuite de români. Ea e artera principală a vieţii noastre economice, căci curgând pe lângă câmpiile mănoase, prin ajutorul ei putem duce grânele spre calea deschisă a Mării.

Inainte de a intrà, pe la Vârciorova, pe pământul României, Dunărea a avut de furcă. A trebuit să-şi taie drum greu, lung de 137 km., deacurmezişul munţilor. Şi acum curge mânioasă; strânsă grămadă apele sale clocotesc de furie, mai ales când au a trece prin colţii din pragurile pe care nu le-a netezit încă. De curând i-a venit în ajutor şi omul, adăugând puterei ei încete de roadere, puterea mai intensă a dinamitei. Vapoarele pot trece fără grijă, prin locurile mai înainte periculoase. De cum a scăpat din strâmtoare, la Vârciorova, Dunărea curge deodată ceva mai repede, făcând cotiturile dela Cetate şi Calafat. Mai încolo e liniştită, domolită, purtându-şi apele mereu tulburi dealungul malului bulgăresc şi dobrogean mai înalt, dominând lunca ei largă, cu o întindere de aproape 900.000 ha. La Călăraşi, este aşà de obosită de drumul cel lung, tocmai din Pădurea Neagră, încât pare că vrea să se oprească în loc, acolo unde şi terenul e jos, întins. Năvala apelor din sus nu îi dă însă răgaz. Ea curge înainte, desfăcându-se în două braţe

unindu-se din nou la Hârşova, din nou desfăcându-se în balta Brăilei. La Galaţi iarăşi îşi strânge apele în patul larg mai bine de 1 km. Insfârşit nu mai poate şi în apropierea Mării Negre, unde îşi revarsă apele, se resfiră din nou, se opreşte în loc în ghiolurile numeroase, ori abeà se scurge prin trei braţe, legate unele cu altele prin canale. Nu are nici măcar puterea să care tot malul spre mare, ci îl depune în jurul său, pe fundul lacurilor, printre trestia care-i ţine tovărăşie, înălţind un uscat nou din vechiul golf al Mării. Aceasta e *delta*.

3. — Viaţa pe lunca Dunării este o viaţă aparte din aceea a ţării întregi. Lunca ei e schimbăcioasă la înfăţişare ca şi cerul, ca şi marea. Când viiturile o umflă de nu mai poate sta în albie, terenul inundabil, lat uneori de 12 km., e peste tot o apă. E numai un lac imens, gălbui, cu valuri destul de mari, din care răsare cununa sălciilor ca nişte pete negre, arătând drumul obişnuit al apei. Când apele se retrag sau Dunărea nu e de tot revărsată, înfăţişarea domeniului ei este cu totul alta. Cursul principal este întovărăşit de canale înguste, hrănind numeroasele lacuri, care îi ţin de urât. Stuful ese ca din pământ, înverzind margenele de ape. Rizomele lor, ascunse, în stare latentă pe vremea marilor inundaţii, dau acum ramuri verzi cu o putere neobişnuită. In scurtă vreme păduri întregi de stuf se întind spre luciul lacurilor.

Când seceta ţine mai multă vreme, Dunărea îşi strânge apele sale sub malul bulgăresc, la umbra sălciilor pletoase, cu rădăcini adventive care le dă înfăţişarea mangrovelor din regiunea Amazonului. Restul terenului inundabil este acum acoperit de ogoare mănoase, cu spice pline de hrana suptă din belşug; turme de vite şi oi pasc iarba grasă a căror rădăcini nu se ostenesc prea mult să se întindă în mâlul gras, lăsat de ape.

Dealungul fluviului sate populate şi oraşe pline de viaţă, se ţin şirag unul de altul. Cât nu e cuprinsă de gheţuri, în sus şi în jos, plutesc vasele de diferite mărimi pe luciul apei, purtând în pântecele lor rodul muncei din câmpie, spre a fi dus spre drumul deschis al Mării, către toate părţile lumii.

4. — Scăpând de la Galaţi, Dunărea îşi clădeşte pat moale pentru apele-i obosite. E una din curiozităţile Europei întregi. Aproape de Tulcea, Dunărea se despică în trei braţe, nedeopotrivă de încăpătoare. Prin cel mai de la nord — Chilia — trece 63% din apa sosită; prin cel mai de la sud — Sf. Gheorghe — numai 30% iar prin cel mijlociu, abea 7%. Totuşi acésta e cel mai important, căci de când Comisiunea internaţională dunăreană e în fiinţă, acest braţ a fost canalisat, bine întreţinut şi astfel fără greutăţi navigabil. Vapoare greoaie, de mare, încăpătoare, pot ajunge astfel până

la Brăila și Galați, spre a încărca cerealele care prisosesc.

Toată suprafața de 2500 km. p. cuprinsă între cele trei brațe e domeniul apei, al stufului, mai puțin al sălciilor; e paradisul peștilor și al păsărilor. Aice e însă și frământarea dintre apă și uscat din care esă nuoi uscături; aice e prefacerea vie care arată continuitatea vieții pământului.

Uscaturi permanente, în întreaga întinsoare a apei, nu sunt de cât grindurile, praguri de năsip intărit, acoperite și de alți copaci de cât sălciile, pe care sau lângă care oamenii s'au întemeiat gospodării statornice, ferite de inundațiuni. Incolo, apă, apă și numai apă, ici prinsă în canale, dincolo oprită în ghioluri, lacuri. Și totuși apa nu se zărește, sau prea puțin se zărește, ca niște ochiuri de steclă asvârlite peste verdele șters al stufului. Domnia e a stufului și a tovarășilor lui.

A lor e domnia; a lor e puterea de prefacere în deltă. Stoloanele împletite ale trestiei, formează ca o scoartă de viață la fața apei; deasupra crezi că e uscat, pe când dedesupt e apă chiar mai jos de nivelul mării. Rogojina împletită de trunchiurile stufului și a papurii, înoată din spre țerm spre largul apelor; acesta e plaurul.

Când se îngreuiază de mâlul ce se depune pe vremea marilor inundațiuni, se lasă la fund; deasupra-i vine alt rând de plaur format în grabă și astfel fundul apei se înalță, apa se restrânge, delta

se întăreşte. Alte ori bucăţi din plaur se rup, în chipul cum se rup gheţarii din Grönlanda care ajung până la Ocean. Şi aşa plutesc pe luciul apei insule plutitoare, un soiu de barca lui Noe: pe ele pot rămâne lupi, mistreţi, sunt cuiburi şi colonii de pelicani şi alte păsări mari şi mărunte; sub ele se ţin peşti nenumăraţi căci având hrană, sunt adăpostiţi de căldură ca şi de îngheţ.

Cel ce priveşte o hartă a deltei, îşi închipue că peste ea domneşte liniştea apei. In realitate e un furnicar de viaţă, ca şi la toate formele tinere, de curând născute. Tinereţea este aceeaşi pretutindeni. Intr'o picătură de apă viaţa roeşte; într'un pâlc de stuf e ca într'un roiu de albine. Chiar când apa seacă, în mâlul sbicit se cuprinde viaţa, căci săpând în el se dă de ţipari ascunşi, care aşteaptă viiturile pentru ca din nou să înoate ca săgeata prin apă. Cântecul, veşnic acelaş, al tinereţii, îl dau păserile. După spusele cunoscătorilor, nici în delta Nilului, unde e mai cald, nu sunt atâtea păseri ca în delta Dunării. Mai ales toamna şi primăvara, când poposesc şi păserile călătoare, ca să se mai întremeze în drumu lor lung, apele sunt acoperite de stolurile păserilor înotătoare, crengile sălciilor se îndoaie de greutatea cârdurilor de cormorani, negri ca ciorile, stuful e plin de lumea măruntă a păserilor. La răsărit şi asfinţit de soare şi mai ales în vremea dragostei şi a grijei pentru cuiburi, din cuprinsul deltei o adevărată

simfonie se înalţă. De peste tot, din stuf, din sălcii, de pe apă ca şi din cer se aude imnul vieţii, al puterii, al naturii. Muzica e întonată de fel de fel de pasări, de la micul auşel, colibrii noştri, maestru între maiştri pentru împletirea cuibului său de pâslă, până la vulturul care măsoară doi metri când îşi întinde aripele; de la raţa pitică a cărei pene dese strălucesc ca o placă irisată, până la babiţa greoaie şi lacomă; de la pescăruşul albastru, singuratec şi răbdător, represantantul unei familii exotice, îmbrăcat în azur şi smaragde, până la stârcul alb peste tot, cu o egretă scumpă la gât. De toate culorile, de toate formele, de toate mărimile, vânători de peşte, de insecte ori curăţitori de hoituri, înotătoare dibace, alergătoare neîntrecute, sburătoare neobosite, ş'au dat întâlnire pe această parte a ţării noastre. Linişte nu este de cât după ce umbra se lasă, după ce se aruncă zăbralnicul de ceaţă uşoară peste ape.

Toate au amuţit, ca să mai asculte cântecul privighitoarei de stuf; doar câte un fâlfâit abea simţit, ca o undă de vânt, a vreunei păseri de noapte, rar oaspete nepoftit de altfel, ori glasul gros al buhaiului de baltă sunt semne că şi în întunerec viaţa nu s'a stâns de tot. De cum se arată zorile cântecele, veselia, mişcarea, din nou încep.

5. — *Celelalte râuri.* Dunărea e colectorul principal de ape. Curgând prin locul cel mai lăsat,

spre ea se adună fir cu fir șuvoaiele dintre munți și dealuri. Isvoarele bogate curg mereu; părăiașele sglobii saltă din piatră în piatră, se adună în altele mai mari; din fiecare vale eså șuvițe de apă care dau în cele 7 râuri mai de seamă care ajung până în Dunărea. In Oltenia râurile curg de la nord la sud; în Muntenia, din cauza câmpiei mai lăsată spre Focșani, râurile de cum ies din munți, în loc să apuce spre miază-zi, cotesc spre răsărit. In Moldova înclinarea fiind tot spre sud, cele două mari râuri, Siretul și Prutul, aproape se unesc la gură.

6. — Jiul adună apele din Oltenia. E un râu capricios. Dintr'o dată, în urma unor ploi iuți de munte, vine furios, revărsându-se la Bumbești spre Tg.-Jiu Pricina e adunătura repede de apă în basinul de la Petroșani, ca și de pe coastele repezi ale Parângului, de unde își trage isvoarele prin Jiul românesc și Jiețul. Apele adunate se strâng în albia strâmtă din munți, între Lainici și Bumbești. E o vale îngustă, sălbatecă, în care apa clocotește mereu, izbindu-se când de un zid când de celalt. Șoseaua ce duce spre Hațeg, mereu e amenințată, mereu e în reparație.

După ce a scăpat din Munți, la Bumbești, Jiul se odihnește, curge prin depresiunea subcarpatică, făcând coturi, depunând prundișuri. Până la Craiova și-a adunat toți afluenții la un loc, râuri bogate în apă, căci vin din locuri cu ploi multe. Motru,

Tismana, Gilort îi aduc apă din belşug, chiar până în iarnă, prin aceasta deosebindu-se de celelalte râuri. Intre Craiova şi Bechet, unde dă în Dunăre, curge printr'o vale largă, roditoare.

7. — Oltul e cel mai chinuit râu. Ca să-şi aducă apele tocmai din Ciuc, în dreptul Bicazului, până ce le varsă în Dunăre lângă T.-Măgurele, face un mare înconjur, trebuind să străbată trei şiruri de munţi: Hârghita, Perşanii şi Carpaţii. Valea lui între Turnu-roşu şi Cozia, este mai puţin sălbatecă decât a Jiului; la Brezoiu, e chiar largă, căci străbate o depresiune umplută cu pietre mai uşor de măcinat. Intre Brezoiu şi Cozia valea se strâmtează; drumul de fier străbate prin ea din tunel în tunel. De altfel că e mai largă şi mai primitoare valea Oltului decât a Jiului, se vede şi după aceia că ea a fost folosită pe vremea Romanilor; pe când a Jiului a fost ocolită. După ce a ieşit dela Cozia, unde odihnesc osemintele lui Mircea cel Bătrân, Oltul se scurge liniştit, dealungul malului său drept, mai înalt. El e mai mult al Olteniei decât al Munteniei. Afluenţii săi mai de samă (Bistriţa Luncavăţul, Olteţul) îi aduc ape din masivul Parângului, pe când din Alpii Făgăraşului numai Topologul îi vine.

8. — Argeşul adună toate râurile ce se scurg de pe clina sudică a acestor munţi şi care sunt silite să-şi taie văi din greu, înguste, neospitaliere. Toate se strâng mănunchiu aproape de Piteşti. De aici

Argeşul, după ce curge dealungul dealurilor dintre Piteşti şi Găeşti, bogate şi bine muncite, este atras către scufundătura câmpiei, apucă spre răsărit şi pare că s'ar fi scurs paralel cu Dunărea, dacă Dâmboviţa, scoborând din Păpuşa, nu l'ar fi făcut să se îndrepte către Olteniţa. De altfel şi Dâmboviţa când a dat în câmpie, a rătăcit mult până ce şi-a îndreptat cursul său spre sud, lăsând urmele rătăcirii sale prin albiile părăsite dela nord de Bucureşti.

9. — Ialomiţa la fel păţeste. Venind din răcoroasele înălţimi ale Bucegilor, în care a tăiat minunata vale îngustă a Ialomicioarei, după ce curge spre sud, dintr'odată, la Târgovişte, apucă spre sud-est, întâlnindu-se cu Prahova a cărei curs e tot aşa îndoit. Din apropiere de Urziceni apele lor se lasă în voia soartei. Şesul le-a slăbit puterea de a-şi croì un drum mai deadreptul; arşiţa verii din Bărăgan le sleeşte şi mai mult, sorbindu-le din apă. Aşa împuţinată, aproape secată, Ialomiţa îşi târâe apele din cotitură în cotitură. Ai crede, câte odată, că e gata să dispară fără să ajungă în Dunăre, întocmai ca multe râuri de stepă, de altfel asemenea, în unii ani secetoşi, cu vecinii săi Mostiştea şi Călmăţui, reduşi nu rareori la un şirag de lacuri, care se sting. Aşa slăbită cum e, ajunge să deie viaţă Bărăganului. Sat de sat se ţine dealungul văii Ialomiţei; pe când mai spre sud, în plină stepă, abia se numără 10 şi chiar prin unele

locuri 6 suflete pe km.², dealungul Ialomiţei, a Mostiştei sunt şi 129 pe km.², mai mare desime de populaţie decât în multe părţi din regiunea dealurilor.

10. — Siretul, este al doilea mare colector de ape din România. La el ajung toate râurile din Carpaţii Moldoveneşti, cătră el îşi îndreaptă apele şi Buzăul, care face cea mai mare cotitură, ca să-l ajungă. Intrând în ţară pe la Mihăileni, după ce străbate Bucovina, Siretul curge dealungul malului înalt, săpat în podişul Moldovei, în care se tot împinge, cum se împinge şi Dunărea în malul bulgăresc. Lunca lui largă, umbrită, cântată de Alexandri, e bogată şi presărată cu sate mari, cu gospodari cuprinşi.

De pe dreapta îi vin cele mai multe ape. Suceava care trece pe sub cetatea lui Ştefan cel Mare; Moldova răsfirată în patul de prundişuri sclipitoare; Bistriţa, drum de plute, saltă din nablapi în genuni, veselă, vioae, ducând cu ea fluturaşi de aur scoşi din munţii prin care şi-a croit valea îngustă, unde plutaşul îşi face cruce ca să scape cu zile; Trotuşul în valurile căruia mult sânge de duşman a curs; apoi Putna cu Milcovul multă vreme pus ca linie de vrajbă între cele două principate surori; Râmnicul, sărat de apele ce-i vin din sarniţele tăinuite şi în sfârşit Buzăul cu valea sa largă chiar din munţi şi des populată.

Pe partea stângă Siretul primeşte numai Bâr-

ladul, care însă a strâns mănunchiul de ape din tot sudul Moldovei deluroase, ducându-l tribut Siretului.

11. — Prutul, lung, întortochiat, vreme de un veac «blăstămat», nu are decât prea puţini afluenţi. Ca şi Jiul la Tg.-Jiu, aşa şi Prutul până la Ungheni, primeşte toate scurgerile de ape a depresiunei din nordul Moldovei, de dincoace şi de dincolo. Cel mai lung afluent e Jijia, în toiul verii un fir de apă, însă revărsat de îndată ce o ploaie mai lungă îi aduce apă de pe dealurile clisoase care o întovărăşesc. Dela Ungheni, unde se uneşte cu Bahluiul, vestit numai pentru că trece prin Iaşi, Jijia se scurge, mai mult decât curge, dealungul Prutului, în lunca largă, comună, până ce o opresc dealurile în cale, mai sus de Drânceni şi o silesc să se verse în Prut. Acesta curge domol, din cotitură în cotitură; după ce dă o parte din apele sale Brateşului, se varsă în Dunăre, la îndoitura dintre Galaţi şi Reni.

In Dobrogea ape curgătoare aproape nu există Isvoare nu se cunosc de cât ici şi colo câte unul; când sunt mai bogate în apă — ca la Başchioi, ori Allah-Bair — erau socotite ca dar al lui Allah. Apa provenită din puţintica ploaie ce cade, e suptă ca într'un burete şi abea la adâncimi se opreşte, dând de vre-o pătură argiloasă. De aceia spre sud în jud. Constanţa, fântânele sunt adânci şi de 40

m.; ca să scoţi o cofă cu apă trebue să pui un cal, să tragă frânghia lungă.

Numai în spre nord, prin «munţi», se mai zăreşte câte un firicel de apă: Taiţa, Teliţa ori Slava. In urma unor ploi repezi, aceste şuviţi de apă, pe care şi o broască le poate sări, ferite de evaporaţie prin frunzele late de captalan şi care abea pot învârtì, încet încet, roata unei mori, devin deodată torenţiale, sălbatece. Nu rare ori duc în valurile lor furioase, galbene de mâlul roscolit din dealuri, cadavre de vite şi chiar oameni, surprinşi în drumul apei venită pe neaşteptate.

In spre sud se văd numai urmele vechilor râuri, adevărate mici canioane, întortochiate, săpate în păturile orizontale şi adăpostind un ochiu lungăreţ de apă, aproape de gură, cum e lacul Mangalia. In Dobrogea totul e în miniatură, de la munţii fără brad şi pârae, până la văile uscate, care amintesc ca înfăţişare, vestitele văi înguste din Colorado.

12. — *Lacuri.* Terenul înclinat al României nu este favorabil strângerilor de apă. Venind de la munte, apa fuge, fuge iute spre câmpiile joase, unde s'ar putea opri; împinse de la deal, se scurg a lene dealungul căilor săpate în vremurile umezelei mai mari. Totuşi ochiuri de apă stătătoare nu lipsesc să dea regiunilor farmecul variaţiei, al oglindirii norilor pe pământ.

Sus, sus la munte, în căldarile vechilor gheţari, sunt câte-va lacuri cu apă ca lacrima, strânse ca'n

palmă, de vre-un val de morene, sau în vre-o scobitură mai adâncă. In toată regiunea dealurilor, lacuri nu se mai văd. Numai în depresiunea Moldovei de nord, iazurile se ţin lanţ, înşirate dealungul firului de apă ce curge pe un pământ clisos.

Lacuri multe, pline de peşti, sunt dealungul Dunării, în terenul ei inundabil. Unele sunt vremelnice, scufundături de teren umplute prin gârle la revărsarea fluviului. Altele însă, începând de la Nedea şi până'n Deltă, sunt statornice.

In afara lacurilor, - tovarăşe ale Dunării, sunt lacurile de la ţermul Mării, lacuri sălcii, cu nămol plin de sare şi alte săruri, golfuri a căror legătură cu Marea a fost tăiate prin dune, năsip adus de mare şi împrăştiat de vânturi. Razelmul e un asemenea lac în formaţie. Limba de pământ subţire care-l desparte de Mare, are încă o Portiţă, pe unde se mai face comunicarea.

In afara acestor lacuri sălcii, în mijlocul stepei, departe de mare, dar departe şi de sarniţele din munţi, sunt ochiurile de apă sărată dintre Jalomiţa şi R.-Sărat.

Lacul Amara, L. Sărat, Balta Albă sunt numiri care arată fie gustul apei, fie praful alb de săruri pe care le lasă pe vremea marilor şi îndelungelor uscăciuni.

Aceste lacuri îşi iau sărurile de la pământul de desuptul lor, vechi deposite de stepe.

13. — *Marea Neagră.* Măcar că Marea Neagră

era socotită mai de demult ca lac genovez, apoi turcesc, apoi rusesc, ea este acum şi a noastră, este ca şi o fereastră pe unde ne vine aerul în casă. Fără ea ne-am fi înăduşit; pământul rodnic ar fi rămas sterp; viaţa lăuntrică ar fi rămas pe loc sau paşii făcuţi ar fi fost mărunţi. Dunărea în sus era păzită; păzite erau şi trecătorile. Vecinii le închideau, ori când le plăcea; nu lăsa să treacă de cât ce vroiau şi când vroiau.

Marea, căpătată prin vitejia «Curcanilor» la Plevna, ne-a scăpat; ea a prefăcut şi Dunărea într'o arteră sănătoasă, plină de viaţă. Ea e deci a noastră, răscumpărată prin sângele vitejilor noştri, udând un pământ care a fost şi mai înainte al nostru, locuit de ostaşii lui Mircea. Ea ne trebue cum ne trebue aerul, lumina şi căldura soarelui.

Marea Neagră e ca un lac închis; mai mult, spre fund, e un adevărat cimitir. E umplută cu apă despărţită în două pături. Una, cea dela faţă, e sălcie; numeroasele fluvii mari, Dunărea, Nistru, Donul, aduc pe fiecare an enorme cantităţi de apă dulce, care se scurge încet-încet prin Bosfor în Marea Mediterană.

Apa dela faţă pluteşte ca untdelemnul pe luciul altei pături de apă, care umple marea până la 2675 m., adâncul ei cel mai mare. Această apă e mai sărată şi vine mereu prin curentul greu, de la fund, al Mediteranei.

Din cauza lipsei unei circulaţii verticale, oxige-

nul din aer nu poate să străbată decât cel mult până la 200 m. adâncime. De aici înainte domnesc microbii anaerobi, ființi, care pot să trăiască într'un mediu fără oxigen și a căror activitate se arată prin producerea de hidrogen sulfurat, rău mirositor, otrăvitor, care nu îngăduie viața animalelor mai mari. Adâncul Mării Negre întunecat, liniștit, e astfel trist. Nici foșnetul aripioarelor de pești nu turbură tăcerea, nici mișcarea brațelor vre-unui crin de mare nu produce o undă cât de slabă. Taina morții a cuprins adâncul apelor, înveselit în alte mări de formele cele mai bizare. Viața e restrânsă numai în pătura de deasupra. Delfinii sglobii, care întovărășesc vapoarele noastre în drumul lor spre Constantinopole, iar pe lângă țărmul dela Cavarna cate-va familii de foce, sunt singurii reprezentanți ai mamiferelor de apă. In colo e lumea peștilor; unii mai mari ca Morunii; alții mai mărunți ca sardelele care trec în roiuri nenumărate, primăvara, prin dreptul Constanței.

Marea Neagră fiind o mare de prăbușire, țărmul ei dinspre noi, este drept, tăiat, stâncos. Insula Șerpilor a rămas ca un stâlp din vechiul pământ prăbușit: o stâncă goală, locuită numai de păzitorii farului care arată calea corăbiilor. Țărmul primitiv, însă a fost prefăcut; Marginele lui rupte nu se văd decât la Constanța. In colo Marea cu ajutorul vântului, a așternut năsip dealungul stâncilor.

V.

Vietățile care trăesc pe pământul României.

Animale'e. — Plantele.

«Care alta se împodobește în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grâne mai bogate»?

(A. RUSSO).

1. — *Animalele*, nu presintă nimic deosebit de acele care trăesc în toată Europa centrală. La munți e stăpân ursul brun. Pe aiurea, în spre apus, sunt mai puținței, căci omul i-a stârpit; la noi își duc viața nesupărați în văile sălbatice, neumblate, din regiunile muntoase, împădurite. Pe stâncile greu de urcat de pe vârfurile mai înalte, Capra neagră se mai vede sărind ca o nălucă din stâncă în stâncă.

Căprioarele, măcar că sunt vânate cu nemiluita, tot se mai găsesc îndeajunse, pe când Cerbii, podoaba pădurilor dela poalele munţilor, au rămas mai numeroşi, prin nordul Moldovei

La dealuri şi şes, lupii, vulpele şi mistreţii fac multe stricăciuni, pe când pe aiurea, în Anglia şi Francia, cei dintăi sunt aproape dispăruţi. La şes, în stepă, iepurii, hârciogul şi cârtiţa se întâlnesc în mare număr; dealungul apelor şi în deltă, vidra lacomă, omoară mult peşte.

Dintre celelalte grupuri de vertebrate, păsările şi peştii sunt mai bine reprezentate. Lumea păsărilor la noi este bogată şi felurită. Mai cu samă în bălţile Dunării, în deltă şi dealungul Mării, toamna şi primăvara e raiul păsărilor, întâlnindu-se cele călătoare cu cele care nu părăsesc ţara. Ca norii se râdică stolurile de raţe şi gâşte sălbatice, când li se turbură liniştea de pe luciul bălţilor. Ca cio-rile pe lângă sate, iarna, stau grămadă în pădurile de sălcii, cormoranii nesăţioşi, negri ca tăciunele; stârcii şi bâtlanii feluriţi, care mai de care mai mândri la pene, îşi duc viaţa în ascunzişul des al stufărişului iar dealungul Mării, pescarii iuţi la sbor nu mai ostenesc a se ţinea deasupra valurilor, pe linişte ori furtună, punându-se la întrecere cu şuerul vântului prin glasurile lor ascuţite. Musafiri rari nu lipsesc. Flamingii stau ceasuri întregi într'un picior, cu gâtul lung îndoit ca un nod, cu pliscul roşcat dat pe spate, soli răsleţi ai lumei

păsăreşti din delta Nilului, iar pelicanii pântecoşi, greoi, hrăpareţi, se avântură uneori şi în sus, pe valea Prutului. Peste tot e răspândită lumea păsăruicilor vioaie, frumos colorate, veseli cântăreţi ai verii, iar spre munte cucoşul de pădure anunţă zorii zilei prin cântatul lui pătrunzător în toiul dragostei, primăvara. Pe deasupra tuturor, de la munte până'n deltă, vulturii cu capul pleş, mai mari decât un curcan, dau roto›oale, sus de tot, locurilor pe unde zace vre-un hoit.

Lumea apelor e şi ea bogată. La munte, păstrăvul urcă apele în susul lor până în lacurile de pe vârful Carpaţilor; în apele repezi mreana, lostriţa sunt peşti cu carne gustoasă. In apele liniştite, în iazuri şi lacurile Dunării, crapul trăeşte în voia lui, îngrăşindu-se atât de bine încât cântăreşte până la 30 kgr., formând bogăţia apelor noastre.

In Dunăre, Prut ca şi în celelalte râuri mai mari, somnul leneş, îşi duce traiul liniştit pe fundurile mâloase, ajungând uneori până la dimensiuni, care-l fac uriaşul peştilor. S'au prins somni care cântăreau 3—400 kgr. fiecare. Neamurile morunului, cele mai căutate, nu trăesc decât în Marea-Neagră şi Marea-Caspică. Primăvara încep a intrà în Dunăre, ca să-şi lepede icrele. Atunci sunt prinse. Scrumbiile de Dunăre cu carne dulce, chefalii, şi chiar sardelele, dau de lucru mult pescarilor de meserie, cari locuesc în satele de pe lângă deltă.

Din lumea necunoscută a animalelor fără ver-

tebre, insectele roiesc peste tot locul. La noi se întâlnesc solii climelor diferite. Specii din partea nordică nu merg mai la sud de România, altele din stepele Rusiei nu trec Carpaţii, pe când cele dinspre locurile mereu calde nu se râdică mai spre nord. Prin această întâlnire a diferitelor insecte, variaţia formelor lor e mai mare decât pe aiurea. Demn de pomenit este «Musca rea» din o parte a Olteniei, vătămătoare pentru vite, cam cum e vestita muscă Ţe-ţe din Africa, din răul căreia nu se poate ţinea vită prin locurile acele ; tot în Oltenia, dar şi în Buzău, mai trăeşte şi un scorpion mic, arătând pare-că înrudirea climei Olteneşti cu acea din ţările mediterane.

2. — *Vegetaţia* e bogată, deasă, dar din cauza climei, grăbită. Puţine plante sunt proprii Carpaţilor. Cele mai multe se găsesc şi pe aiurea, flora României făcând parte din a Europei centrale. Ca şi printre insecte, este totuşi un amestec de forme venite din depărtări variate, care-şi dau întâlnire pe restrânsul nostru pământ. Plante de stepă, ucrainiene, se întind până în spre Carpaţi ; plante mediterane cresc în voie în Oltenia, până în Olt şi în Dobrogea până'n Deltă. Pe când la ţărmul mării se întâlnesc în pâlcuri rare, plante, a căror patrie e depărtată, dincolo de Asia Mică, pe vârf de munte, stâncos şi înalt, sălciile pitice aduc aminte de pământurile nordice, puţin desgheţate, ale Siberiei.

Vegetaţia e grăbită. Clima continentală nu le

îngăduie mersul încet. Abia a fost spălat mustul omătului şi câmpul e verde. Dela clopoţelul din pădure, vestitorul căldurii, la toporaşii delicaţi din pajişte ori podbalul galben de pe lângă râuri, câmpul e împestriţat cu noianul florilor colorate şi mirositoare. In lunile Mai şi Iunie, pământul e îmbrăcat cu scoarţe, ţesute din fire fel de fel. In Iulie câmpurile încep a fi dogorâte. Pajiştele de munte, mai frumoase, după spusa cunoscătorilor străini, decât cele din Alpi, sunt bogate în flori, dar pentru scurtă vreme. In Iunie sunt în toiu. In Iulie culorile s'au stâns, iar în August iarba pare arsă; aluneci pe coasta muntelui ca şi pe acele cu cetini de brad.

Stâncele vârfurilor înalte sunt acoperite de licheni. In jurul lor, pe locurile mai întinse, muşchii şi pajistele îşi împart spaţiul. Plante lemnoase nu sunt decât preă puţine. Trandafirul de munte e podoaba plaiurilor înalte. Pleşuvia munţilor e mărginită de jnepii cu ramurile târându-se printre pietre, la adăpost de frig şi vânt, ori de tufele de iniperi cu frunzele mici. Vine apoi lumea brazilor, drepţi ca nişte catarguri, veşnic mohorâţi, iarna şi vara, în umbra cărora nu se poate ascunde nici o floare. Molibzii şi brazii fac bogăţia pădurilor de munte. Printre ei rar, unde şi unde, pâlcuri de pini şi mai rar Zada gingaşă, cu frunze mai multe la un loc. Sus, spre lumea jnepilor, brazii mândri de pe coaste, încetează să mai urce. Vântul îi sluţeşte, le rupe crengile, îi îndoaie; cad învinşi. Jos spre lumea

fagului, iarăşi nú se mai scoboară. Brădetul îşi arată sfârşitul domeniului lui, prin mesteacănii delicaţi care-i împestriţează.

Prin poenele lor se adună lumea cea mai felurită şi frumos îmbrăcată a plantelor de munte, vioi colorate.

Codrii de fagi, cu frunzele strălucitoare, rămuroşi şi mândri, iau locul cam dela înălţimea de 1300 m. brădetului întunecos. Limita spre răsărit a fagului, trece pe la noi. Dincolo de Nistru nu mai creşte. Cu cât relieful se lasă, fagul se împuţinează; stejarul vânjos, îi iea locul. Peste dealurile mai mici de 500 m. şi până 'n lunca Dunării, stejarul este stăpân, amestecat cu arţari, arini, carpeni. Dar nici el, ori cât de resistent e, nu poate înfrunta vântul ori gerul câmpurilor întinse, deschise. Codrii se răresc, pădurile devin rediuri, şi apoi pe încetul numai câte un îndrăzneţ se încumetă să crească în spre margenea stepei, dar capătă înfăţişareaa brazilor dela limita de sus a pădurilor; sunt închirciţi, cu crengile sucite, schingiuite, cu frunze puţine. In cele din urmă se dau şi ei învinşi. In tot întinsul stepei păduri nu se zăresc. Ici şi colo câte un păducel spinos, câte un măcieş sgribulit şi atâta tot. Cu cât omul a pus stăpânire pe stepă, cu atât s'a mai întins însă şi umbra copacilor; sunt pâlcurile de salcâmi care îndură mai bine seceta, vântul şi uscăciunea.

Dincolo de stepă, începe lunca largă a Dunării.

Umezeală este din belşug; pe lângă stufăriş, cum numai în Ungaria se mai întâlneşte, sălciile şi plopii rămuroşi, cu frunzele argintate, mereu clătinate de vânt, ţin tovărăşia apelor.

Şi astfel din munte şi până 'n câmpie, dela miază-zi, înspre direcţia stelei polare, pământul ţării este îmbrăcat de variatul acoperiş al plantelor folositoare. Unde nu e pădure ori iarbă, de păscut, de cosit, se întind lanurile de grâu sămănat din moşi-strămoşi sau de păpuşoiu adus din alte continente. Locuri sterpe nu preà există. In afara râpilor proaspăt tăiate de şuvoaiele sălbatece, în afara năsipurilor de curând asvârlite de vânturi, de altfel restrânse, peste tot înviorătoarea culoare a speranţei, îmbracă în primăvară pământul României.

VI.

Presentul în lumina durerilor din trecut.

Lacrămi şi foc.—Originea poporului român.—Faza eroică a Principatelor.—Nori groşi.—Zorii zilei.—Libertatea.

«Istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie».

(M. KOGĂLNICEANU)

1. — Nu e ţară din Europa, care să fi avut o viaţă mai sbuciumată decât România; rar popor peste care să se fi abătut mai multe valuri decât cel românesc. In fiecare pagină din istoria ei, picurată cu sânge şi lacrămi, se pomeneşte numai de foc şi sabie, se descriu numai distrugeri şi prădăciunile roadelor agonisite cu grea trudă. Zile senine, liniştite ori vremuri de reculegere şi gândire slobodă, nu se prea pot număra în viaţa acestui popor, sortit pare-că să cunoască numai durerea,

apăsarea şi răbdarea. Ceaţa nu se mai râdica de deasupra lui; mereu furtuni se abăteau pe capul lui. Erà ca o insulă în jurul căreia se sbat valuri furioase venite din toate părţile. Abea încetau năvălirile pustiitoare dinspre răsărit şi începeau altele dinspre miazăzi; când vecinii dornici de întindere dinspre miazănoapte erau obosiţi, profitau cei din spre apus. Peste ţărişoarele aşezate dealungul Carpaţilor se lăsau într'una vârtejuri de popoare; aici se domoleşte fuga hoardelor dinspre Asia, slăbindu-li-se furia pentru ţările din apus, ocrotite prin jertfa noastră; aici se stabileau câmpuri de bătălie între Turcii vijelioşi cu popoarele dinspre nord. Pustiu rămâneà de pe urma acestor ciocniri dese, jale sămănau armatele vrăjmaşe în drumul lor; milă şi cruţare pentru norodul, mereu între ilău şi nicovală, nu se ştia ce este. «Le voiu lăsà doar numai ochii, să plângă» fu răspunsul generalului Kutuzof, când boerii se rugară pentru sătenii nevinovaţi.

Principatele române erau locul de bătaie; tot ele serveau drept răsplată celor victorioşi. Pe sama lor se luptau cei mari, măcar că ele nu erau cu nimic în sfada răsboinicilor. Se rupeau părţi din trupul lor fără milă. Graniţele lor niciodată nu erau sigure.

Această stare de lucruri nu a durat un secol, două, ci dela naşterea poporului până la 1877. Nouăsprezece veacuri de necontenită nelinişte, nesiguranţă şi durere! In clipele de răgaz, rari de

tot, nu ştiau oamenii ce să facă: să dreagă urmele dezastrului sau să se pregătească împotriva valurilor care ameninţau din nou?

Hac arat infelix, hac telet arma manu

spune Ovidiu despre locuitorii Dobrogei de pe vremea lui: la fel se poate zice despre poporul românesc în lungul şir de veacuri din istoria lui.

Litere, artă, ştiinţă? Abea dacă aveau vreme străbunii noştri să însemne pe ceaslovuri, faptele de mărire ori de durere ale vitejilor domnitori. Unul din cei mai de samă cronicari, care mânuià pana tot aşà de bine ca şi sabia, Miron Costin, zugrăveşte de minune, în stilul său bătrânesc, această stare de lucruri. «Fost'au în gândul meu, iubite cetitoriule, să fac letopiseţul ţării noastre Moldovei; din descălecatul ei cel d'intăi. Ce, sosiră asupra noastră cumplite vremi de acum, de nu ştiam de scrisori ce de grije şi suspinuri. Şi la acest fel de scrisoare, gând slobod şi fără valuri trebueşte, iar noi privim cumplite vremi şi cumpănă mare pământului nostru şi nouă».

In atmosfera aceasta de necontenit vifor al trecutului istoric, cată să fie învăluit şi presentul, spre a explica multe din caracterele poporului românesc. Scăderile, urmările unor împrejurări neprielnice şi de lungă durată, nu puteau fi complect şterse numai în câte-va decenii de relativă linişte. Groaza vârâtă în suflete, vreme de atâtea veacuri, nu putea fi scoasă, ca prin farmec, în câţi-va ani, căci aproape

tot ce era România de eri, era rezultatul unei activităţi numai de o jumătate de veac. Cel care speră să vadă în ţara aceasta abia înviată, după o somnolenţă de veacuri, oglinda statelor vechi cu aşezări temeinice, economice şi sociale, nu trebuie să uite lanţurile grele, care până mai eri, îi paralizau orice mişcare voită.

Pe când în alte ţări se vărsa sângele fiilor lor, pentru întărirea şi progresul propriu, România era locul frământat de lupte străine intereselor ei. Pe când aiurea se întemeiau centre de cultură, Principatele dunărene abia se cunoşteau din nume; când peste întreg apusul Europei, Renaşterea râdică întunerecul, zorind vremuri de gândire şi înălţare sufletească, Principatele române stau în calea năvălirilor turceşti, pe care le opresc în loc, îngreuindu-le înaintarea. Furioşi că s'au împiedicat de un «ciot», se reped fără cruţare asupra acelora cari au meritul, puţin relevat în străinătate, de a fi oprit să se stângă flacăra civilizaţiunii apusune de către furtuna, liniştită la picioarele Carpaţilor. Dincolo de noi, cultura, scăpată de noua primejdie ce o ameninţa, îşi ieà sborul tot mai spre slava cerului; dincoace, Turcii împreună cu cei aduşi de ei, storc ultima picătură de sudoare din trupurile sleite de trudă. Dincolo de Carpaţi gândirea omenească ajunge la proclamarea libertăţii, dincoace bunul domnitor care fu Grigore Ghica, este asasinat hoţeşte, pentru că a încercat să protesteze contra

ruperii din trupul Moldovei a frumoasei părţi în care se odihnesc de veci rămăşiţele lui Ştefan-cel-Mare.

Moştenirea unui trecut vijelios, trebuia îndreptată în scurtă vreme; în câţiva zeci de ani trebuia să dregem iute drumul care ducea la progresul făcut de restul Europei, încet şi temeinic. A trebuit o sforţare deosebită, dar nu s'au putut înlăturà şi greşeli ori scăpări din vedere care s'au îngrămădit.

Din împletirea trecutului puţin prielnic nouă cu traiul liber de scurtă vreme căpătat, din nevoile şi durerile care s'au ţinut lanţ de capul nostru şi desmeticirea când am scăpat ceva de ele, a ieşit starea de azi. Privită în sine poate nu e de tot mulţumitoare: luată ca o continuare a şirului de împrejurări ce ne-au ţintuit în loc, ea e ca şi vârful dealului, de pe care poţi privi în urmă şi te bucuri de câte greutăţi ai lăsat în drum.

* * *

2. Inrudirea linguistică şi sufletească a Românilor, cu celelalte popoare latine de azi este aşa de mare, atâta deosebire e între ei şi vecinii lor actuali, în cât asupra participării directe a colo-niştilor romani la naşterea poporului român nu poate fi nici cea mai slabă îndoială. E tot aşa de sigur însă că în regiunea locuită azi de români, la venirea romanilor, trăiau un popor harnic, mân-dru, viteaz şi gospod

cilor cu însuşiri alese. Trecând podul construit la Turnu-Severin, urmând calea naturală a Oltului, pasul Vâlcanului ori drumul, păstrat în parte şi azi, petruit, de pe Teleajen, armatele romane au pătruns dincolo de Carpaţi. Urmele lor împânzesc Muntenia, Dobrogea şi partea de sud a Moldovei. Illiri şi Thraci romanizaţi măresc numărul cuceritorilor romani. La un loc, armata, ca şi cei care o însoţeau, sunt instrumente de latinizare a poporului băştinaş, doritor să trăiască în pace cu învingătorii. Un veac şi jumătate a durat această conveţuire, prefacere intimă din care a eşit sâmburele unui nou popor, cu însuşirile celor veniţi şi a celor de pe loc, cu limba celor care aveau pretutindeni atâta putere de asimilare.

Resistenţa noului popor, moştenire de la cele două trunchiuri sănătoase din care a luat naştere, este pusă la încercare. Pe la sfârşitul veacului al 3-lea, Dacia fericită, «Dacia felix», este perdută.

3. — In faţa torentelor omeneşti, venite dinspre răsărit, armatele regulate îşi caută adăpost mai aproape de matcă. Administraţia romană se mută spre sud; cu ea desigur au plecat negustorii, bogătaşii; au rămas însă locului cei care preferau moartea, fugii.

Cei legaţi strâns de pământul scump, de mormintele strămoşilor, au stat neclintiţi unde au văzut lumina zilii, unde au crescut.

Continuitatea în viaţa poporului de curând născut,

nu s'a rupt. Rădăcinile arborelui s'au înţepenit bine în pământul în care a încolţit sămânţa. Prin puterea de asimilare, lăsată moştenire, cei nou veniţi, în contact mai îndelung cu elementul de baştină, se amestecau cu ei, ca şi apa din fluviu ajunsă în mare. In faţa celor mai cruzi dintre ei, munţii cu pădurile nestrăbătute, formau adăpost pentru cei băştinaşi.

La începutul veacului al 7 lea, începu să se reverse mai lin, mai pe îndelete, slavii. Ei nu trecură grăbiţi prin locurile noastre, nu se spăimântară de zidul umbrit al munţilor. După cum şi în Alpi suiră valea Dravei, până în inima munţilor, tot aşa şi în Carpaţi nu se opriră la intrarea văilor. Contactul este mai intim, influenţa reciprocă netăgăduită. Cuvinte latine sunt înlocuite prin altele slave; ţesutul primitiv însă a rămas aproape neschimbat.

Limba românească este definitiv stabilită, influenţele de mai târziu fiind de mică importanţă. Când au năvălit bulgarii (veac. VIII) şi apoi Ungurii (veac. IX), românii erau stăpânii locurilor în care au rămas pentru totdeauna, izolaţi însă de restul lumii latine.

Poporul român de acum înainte e lăsat pe sama lui proprie. Cu toate îndurările, el nu peri, mulţumită în bună parte şi Carpaţilor care au jucat acelaş rol ca Pirineii pentru Aragonia şi Pindul pentru românii din Macedonia.

Când ungurii încep să se întindă în şesul Tisei, în vechea Dacie se pomeneşte de «Vlahi», organizaţi în voevodate. De atunci datează conflictul între băştinaşi cu noii năvălitori; din această ciocnire, prin puterea greu de stâns a dorului de libertate, eşi întemeierea primului principat român (veac XIV), urmat după o jumătate de veac de descălecarea celuilalt.

Şi aşa, după o viaţă latentă de mai bine de douăsprezece secole, la gurile Dunării ajunse să se închege în două Principate, un popor care a trăit în necontenită ameninţare de distrugere.

4. — Pentru Principatele nou înfiinţate, începu însă o viaţă grea, căci trebuiau să steie necontenit la pândă, fie înspre cei de tirania cărora s'au lăsat dincoace de Carpaţi, fie în spre Tătarii care nu conteniau cu prădăciunile sau în spre ameninţarea noului puhoi turcesc, venit dinspre sudest, pe lângă alţi vecini, care nu priviau cu ochi buni o nouă organizare politică la graniţa lor.

Totuşi cuminţenia şi vitejia celor dintâi domnitori pământeni, fac ca, aproape trei veacuri, ţările nou formate să cunoască gloria, locuitorii să se arate demni urmaşi ai celor cari au cuprins lumea întreagă. E faza eroică din viaţa Principatelor, e semnul trăiniciei lor.

Mircea cel bătrân «principe între creştini cel mai viteaz şi mai ager», se încumetă să se puie în calea lui Bajazed «fulgerul», oprind o clipă nă-

prasnica înaintare a semilunei. Inţelepciunea lui Alexandru-cel-Bun al Moldovei, în lunga domnie de 30 ani, scuteşte ţara, mai neprielnic aşezată, de multe răsboaie. Din nefericire însă, cum s'a întâmplat de altfel şi în alte ţări, certurile pentru domnie ale urmaşilor, dau sămânţă de intervenire puterilor vecine.

Unul dintre ei însă, Ştefan-cel-mare şi Sfânt, «uriaşul creştinătăţii» după vorba papei Sixt IV-lea, prin lunga-i domnie, prin vitejia sa fără samăn face cunoscut şi slăvit numele Moldovii, în ţările depărtate, spre apus şi răsărit. Cu o mână de plăeşi aprigi, a ţinut piept ungurilor, polonilor, tătarilor şi turcilor, tuturor celor care căutau să prade scumpa lui Moldovă, dintre Carpaţi şi Nistru. Temut în afară, respectat la mari depărtări, domnia lui Ştefan este vie în amintirea poporului românesc. Bisericile pe care le-a rădicat pentru războaiele câştigate, stau şi azi mărturie a vremilor de glorie din trecutul nostru depărtat. Mormântul lui însă, până mai eri se găseà în pământul înstrăinat cu sila.

Abea după un veac dela moartea lui Ştefan, un alt erou al neamului — Mihai Viteazul — săvârşeşte măcar pentru o clipă, Unirea tuturor românilor dela Nistru până la Tisa. Erà idealul cel mai mare al unui popor rupt în bucăţi, înfăptuit pentru scurtă durată, pentru care atâta sânge s'a vărsat şi atâtea lacrimi amare au curs. In Alba-

Iulia a intrat victorios, cel care mişeleşte a fost ucis la Turda. Sângele lui însă a dat tărie sufletească ardelenilor pentru lupta grea ce o aveau de dus, până când visul lui Mihai a fost realitate. Cu Mihai Viteazul se încheie vremea de strălucire a Principatelor româneşti.

5. — Stăpânirea turcească, care se întinsese şi peste noi, aduce o decădere din ce în ce mai mare, prin sleirea tuturor isvoarelor de energie, prin desbinările uneltite de turci ca şi de oricare alt duşman. Şi totuşi un veac, merg lucrurile ceva mai bine, atâta timp cât în fruntea treburilor s'au perindat măcar domni pământeni, mai omenoşi cu poporul, mai plini de milă pentru ţară. Ba chiar în această vreme, unii — demni de pomenit sunt mai ales Vasile Lupu în Moldova, Matei Basarab, în Muntenia, — se gândesc să întemeieze şcoli, să înfiinţeze tipografii, să îndrume norodul către cultura naţională. Sub Constantin Brâncoveanu, cu sfârşit aşa de tragic, se naşte speranţa unei vieţi nouă întemeiată pe aşezăminte sănătoase, iar D. Cantemir din Moldova duce peste graniţi faima omului învăţat.

Un nor gros să lasă după ei din nou asupra bietelor ţări, peste care lumina şi o chibzuită ocârmuire se oprise pentru o bucată de vreme.

Un veac întreg (1711—1821), domnia ţărilor e pusă la mezat. Grija stăpânitorilor erà de a tot urcà preţul arendei, iar prin raialele înşirate de-a

lungul graniţelor, să sugă, ca prin nişte ventuze, bogăţia pământului. Domni ajungeau toţi aventurierii, toţi ambiţioşii din Phanar, cari căutau orice mijloace ca să poată mulţumì lăcomia sultanilor şi a vizirilor, cu talerii scoşi din sudoarea poporului românesc. Birurile cele mai grele apăsà norodul; sărăcia se încuibà în coliba rămasă fără cenuşă în vatră; oamenii îşi iau lumea în cap, satele rămân pustii, pământurile nelucrate; foametea coseşte copii, ciuma dă târcoale printre cei mai vrâstnici. Limba românească erà numai a ţăranilor; boerii vorbeau mai mult greceşte, după cum şi şcolile mai mult greceşti erau. Nici în mănăstiri nu se mai ridicà rugi Celui de Sus în limba ţării Nenorocirile nu vin niciodată pe rând, ci dau năvală odată, peste capul omului. Vecini puternici din răsărit şi apus, năzuiau să puie mâna pe Principatele româneşti, dragă Doamne, căutând să pedepsească pe Turci. Răsboaiele dintre ei, pe pământul ţării se duc; încep ciuntirile de teritorii. Austria trage brazdă. La 1718 pune stăpânire pe Oltenia. Silită să o dea înapoi peste 20 ani, ea nu se lasă bătută. La 1775, pune, hoţeşte, mâna pe frumoasa Bucovină, mutând noaptea, ca tâlharii, stâlpii de graniţă, cordonul, doar se va întinde tot mai mult spre sud. Degeaba se încearcă bunul domnitor Gr. Ghica să protesteze. Un cuţit împlântat mişeleşte pe la spate, îi amuţeşte glasul pentru totdeauna. Câştigul Austriei, stăteà la inimă Rusiei.

De pe urma răsboiului ruso-turc dela 1806—1812, o altă parte a Moldovei, regiunea roditoare dintre Prut şi Nistru, este lipită împărăţiei muscăleşti.

Se smulgeau părţi dintr'o ţară istovită de foame şi suferinţi de tot soiul, fără nici o tresărire de durere, fără nici o picătură de sânge. Aiurea, în apus, se luptau oamenii pentru libertate şi dreptate, iar aice, la noi, se săvârşea cea mai mare nelegiuire, fără ca nimeni să se întrebe dacă nu avem şi noi dreptul la viaţă. Şi astfel începutul veacului al 19-lea, veac de lumină şi deşteptare a gândirii, ne găseşte pe noi sleiţi, sărăciţi, reduşi la cea mai mică întindere din câtă am avut vre-o dată. Câtă durere era, arată cuvintele cronicarului Ion Neculce care scrie «Oh, oh, oh, Vai de ţară! Ce vremi cumplite a ajuns şi la ce cumpănă a căzut. Doară Dumnezeu de a face milă, precum a făcut cu Israilitenii, cu Moise Prorocul, de au despicat Marea Roşie, aşà să facă şi cu tine, săracă ţară». E durerea unui neam întreg, destoinic dar legat în lanţuri, harnic dar pentru alţii, plin de înţelepciune dar silit la răbdare.

6. — Resistenţa şi vitalitatea poporului, erau amorţite, dar nu distruse de tot. Orice rău e spre bine, spune vorba înţeleaptă. Vremea fanarioţilor şi a protectoratului străin încetul cu încetul ne-a schimbat. Cărbunele ardeà sub cenuşă; a trebuit un vânt ca să-l facă să răspândească focul. Vântul a venit tot de jos, dela cei care sufereau şi tăceau.

Puterea grecească ajunsese la noi atât de mare,

încât se încumetară patrioţii greci să înceapă desrobirea ţării lor de sub turci, din ţara noastră. Alexandru Ipsilanti, fiu de domn fanariot, adunându-şi o ceată de ostaşi, pleacă din Basarabia, desfăşurând steagul libertăţii greceşti. Din Oltenia, vechiul cuib al coloniştilor romani, se porni Tudor Vladimirescu, purtând steagul regenerării naţionale. Ipsilanti voind să-l atragă de partea sa, mândrul oltean îi trimite vorba: «In Grecia este locul grecilor, în Ţara-Românească al românilor».

Inceputul mişcării de trezire fu dat. De ici o scânteie, de dincolo alta, focul se înteţì. Asachi în Iaşi, Lazăr în Bucureşti, deschiseră şcoli în graiul românesc. Vântul revoluţiunii franceze ajunse, slăbit şi până la noi. Câte unul, unul, fii de boeri trec graniţele, se duc la isvorul culturii străine; venind îndărăt încălziţi si însufleţiţi de spiritul de libertate, de cer liniştit, încep să-şi întoarne privirile către ţara lor. Sfârşindu-se cu mezatul domnilor fanarioţi, domnitorii pământeni îşi dau osteneală să mai lucreze câte ceva şi pentru poporul peste care domnesc. In străinătate încep să se audă şi glasurile noastre de lungă durere, căci are cine le aduce la cunoştinţă. Prin tratatul dela Adrianopole (1829) ni se deschideau graniţele pentru desfacerea bogăţiilor noastre; protectoratul rusesc întins peste ambele Principate, dând regulamente pentru administraţia lăuntrică, face să încolţească ideia Unirii celor două Principate, atâta vreme despărţite, chiar

învrăjmăşite. Nici Turcia suverană, nici Rusia protectoare, nici Austria care stătea tot la pândă, nu doreau întărirea prin unire.

Luptă grea începu, înlăuntru, dar şi în afară. Eroi ai naţiunii, suflete entuziaste şi cu dragoste de neam, lucrau pe întrecute în toate părţile. Unii scot ziare în ţară ca să răspândească gândul înfrăţirii şi să deştepte lumea din toropeala în care-i afundasă neprielnica trecutului. Alţii înteţeau la luptă pe boeri şi pe cei cari erau mai aproape de conducători. Sub îndemnul rusesc, mulţi dintre aceştia sunt exilaţi. Ei îşi mută cuibul de lucru în afară, în Bucovina, în Ardeal, ori în capitala Franţei. Aice pune în mişcare pe un Edgard Quinet ginerele lui Asachi, pe un Michelet, a căror glas pătrundea mai lesne unde trebuia. Revoluţia de la 1848 care cutremură o parte din Europa, nu trece pe deasupra capetelor noastre fără să ne cuprindă, cu a fost cu marea revoluţie. Se încearcă şi la noi a se deschide drumul spre libertate, dar prin ajutorul Rusiei «protectoare» mişcarea e repede înăbuşită; ea dădu însă roade. Agitaţia din lăuntru, propaganda exilaţilor în afară, mâna de ajutor întinsă nouă de Franţa, avu de rezultat aprobarea «în principiu» a unirii Principatelor. Nouă luptă începe, spre a înlătura din cale piedicele puse de Turcia şi Austria. Imprejurările din afară ne sunt însă de astă dată prielnice. După răsboiul Crimeei, scăpăm de protectoratul rusesc, căpătăm îndărăt o

parte din Basarabia, dar Congresul de la Paris, tot nu ne acordă înfăptuirea Unirii. Era numai o amânare. In 1857 sunt alese în fiecare Principat comisiuni anume — ad-hoc — care să arate dorinţele ţărilor. Dorinţa e aceaşi, de oparte şi de alta a Milcovului: Unire, Unire, Unire. După o tărăganare de vre-o doi ani, pusă la cale tot prin uneltirile puterilor interesate, în sfârşit sfânta Unire se înfăptuì. La 5 Ianuarie 1859, în sala mare în care azi este Muzeul de istorie Naturală din Iaşi, se alege ca domnitor Alexandru I. Cuza, iar la 24 Ianuarie, Muntenia îl alege tot pe el. Principatele, ca ţeri dispărţite, iau sfărşit. Se naşte România.

7. — Incepu zorii zilii pentru toţi. Noul domnitor, ajutat de oameni de inimă ca M. Kogălniceanu, începe aşezarea lăuntrică.

Mânăstirile sunt curăţite de greci, cum se curăţă primăvara grădinele de omizi; ţăranii capătă pământ, ţara legi nouă, şcoli felurite. Se pune temelie sănătoasă vieţii celei adevărate. Teama celor care cereau dintr'o dată domn străin s'a realizat însă; Al. Cuza nu putu să rămâie multă vreme în scaunul domniei. La 24 Februar fu detronat. In locul lui fu ales Principele Carol, rudă după mamă cu Napoleon al III-lea.

In urma răsboiului ruso-turc de la 1877, când ruşii cerură ajutorul românilor, România căpătă complecta independenţă. Prin acest botez de sânge, «curcanii» au şters ultima urmă a unei stări de

lucruri care au dăinuit atâtea veacuri şi care a ţinut ţara în loc. România liberă eşi mărită prin Dobrogea lui Mircea cel Bătrân; bogăţiile ei găsesc drum slobod spre Marea deschisă.

In 1881, România devenì regat; ea îşi continuă cu grijă năzuinţa de a căştigà timpul pierdut şi se silì printr'o muncă încordată să ajungă măcar cât de cât în progres ţările mai vechi decât dânsa şi mai norocoase că nu avură să treacă prin atâtea necazuri. La 1913, în conflictul balcanic, România avù cuvântul hotărâtor, iar în 1916 intrând în răsboiul crâncen ce se deslănţuise asupra Europei, ea ieşi victorioasă, cuprinzând în graniţele ei, cu jertfe mari, mai tot ţinutul în care se vorbeşte limba românească. Dreptatea nu puteà să nu fie ajunsă.

Viaţa României de azi, liberă pe puterile ei, pe rodul pământului ei bogat, este deci de scurtă vreme. Cusururile îngrămădite de veacuri de apăsare, de nenorocire, de nedreptate, nu puteau fi înlăturate dintr'o dată. In jumătate de veac nu se clădeşte din nou un stat bine organizat, mai ales că şi în această vreme scurtă, nu fu lipsită de ameninţări ori piedici puse de vecinii mai puternici. Aceştia nu-şi pierdură orice nădejde de a ne înghiţì odată. Trebuià aproape tot ca şi mai înainte, să fim gata oricând la apărare. Numai la lumina trecutului, plin de vifor, putem să ne lămurim multe din slăbiciunile care continuau să mai dăinuiască.

VII.

Locuitorii ţării.

Tipuri etnice.—Firea românului.—Imbrăcămintea. — Locuinţele. — Hrana. — Arta populară. — Străinii amestecaţi românilor.

«Poporul tău era îndrăsneţ ca vulturul, răsboinic şi trufaş ca taurul neînjugat».
(A. Russo).

1. — Dacă ar fi să se mai întrebe cineva pentru ce am intrat în hora sângelui din ultimii ani, răspunsul l'ar puteà aveà, lesne şi netăgăduit, privind o hartă din Europa orientală. La gurile Dunării, în mijlocul unei împestriţături de neamuri diferite, o rotocoală de aceeaşi culoare, dela Tisa şi până dincolo de Nistru, arată neamul românesc strâns grămadă, înconjurat din toate părţile de seminţii străine. Din această întindere mare românească, România de eri nu cuprindeà decât o păr-

ticică. Aspiraţiunile României erau legitime, iar sângele vărsat în răsboiul actual pe deplin îndreptăţit.

Nu poate fi vorba de un singur tip etnic al Românilor, nici chiar în cuprinsul graniţelor de eri, după cum nici în Franţa firea auvergnatului nu e la fel cu a bretonului. In decursul vremurilor au avut loc amestecuri de popoare, care nu au rămas fără urme până în ziua de azi. «Căci nici un rod de oameni în veci poate rămânea în lume», zice cu drept cuvânt un cronicar. De aceea sunt deosebiri în amănunţimi. Tipul mai mult bălan, de şi nu aşa de bălan ca al rusului, cu faţa lungăreaţă, cu ochii deschişi, fruntea lată, larg boltită, cu nasul lunguet, cu făptura mândră, înalt de statură, domină în Moldova. Tipul cu faţa mai smadă, cu părul mai negru, cu ochii căprii sau negri, cu privirea ceva mai aspră, cu nasul drept şi mai sdravăn, mai iuţi la mişcări, se întâlneşte mai des în Muntenia.

2. — Săteanul, singurul care trebue de ţinut în samă când se caracterizează poporul, este încet dar sigur la mers, îndură osteneala, rabdă de toate iar deşteptăciunea lui naturală nu-i tăgăduită de nimeni. De felul lui nu este vorbăreţ ca grecul, dar nici aşa de posac şi închis ca bulgarul. El ascultă, ascultă bine, iar răspunsul pe care îl dă e măsurat, plin de înţeles ori loveşte tocmai unde trebue. Nu e nechibzuit; îşi dă bine sama ce

face. Iar dacă ține prea mult la unele obiceiuri strămoșești, care nu mai sunt potrivite vremei, nu e mai puțin adevărat însă, că se dă lesne la brazdă, când ajunge să fie convins de folosul schimbării. De altfel spiritul acesta de păstrare tradițională, este întâlnit la toate popoarele, constituind tocmai arma de apărare împotriva ademenirilor de desnaționalizare.

Țăranul român, este ospitalier și bun la inimă. In luptele din Dobrogea bulgarii s'au dat la fapte sălbatice, luând parte chiar și femeile. Soldatul român se minună de atâta sălbătăcie, dar ura nu i-a întunecat nici buna judecată nici simțul de omenie ce-l caracterizează.

Intr'un spital din Iași, un viteaz din luptele grele din Dobrogea povesteà următoarele: «Erà greu rănit; abea se târâia sprijinit de pușcă. De după un dâmb se ivește o bulgăroaică cu un copil într'o mână, cu un topor în cealaltă. Ca o lupoaică se năpustì asupra rânitului. Văzându-l că încearcă a se apărà cu pușca, a luat-o însă repede la fugă. «De ce n'ai tras în ea»? Soldatul român răspunse: «Erà să-mi pun capul cu o muiere? Ș'apoi cum să trag dacă ţineà un copil în brațe» ? Tot sufletul bun al românului erà cuprins în acest răspuns.

Săteanul român așà cum este el, cu defectele și calitățile sale, este produsul nu numai al vechiului amestec de neamuri, dar mai ales al grelelor condițiuni în care au trăit veacuri întregi, cei din care

se trage. El se mulţumeşte cu puţin şi rabdă frigul, foamea, sărăcia, cu o resignare adevărat creştină. Cu o bucată de mămăligă şi ceapă ori un boţ de brânză în traistă, stă zile întregi în singurătatea plaiurilor de munte cu turma de oi, apărându-se de ploaie cel mult prin câte-va scoarţe pe brad întinse pe doi ţăruşi. Aşà a fost în totdeauna. «In vreme ce pământul erà acoperit cu omăt» scrie d'Hauterive în veacul al 18-lea, «şi un ger straşnic ca şi cel din Moscova îngheaţă apa râurilor, mai bine de 2000 de moldoveni dormiau afară lângă un foc de trestii sau fără foc; vitele lor nu sunt mai bine deprinse la frig decât dânşii».

Se mulţumesc cu puţin şi nu caută să adune bani, pentru că veacuri întregi avutul lor agonisit cu trudă, cădeà într'o zi prada duşmanilor; mai apoi prin biruri nedrepte, prin nemăsurata poftă a celor care vroiau să se îmbogăţească pe sama lor, nu se putea ţinea de ei nici vita, tovarăşul lor de muncă.

Se spune că ţăranul e leneş şi şiret. La ce bun însă ar fi fost harnic, strângător şi sincer, dacă nu muncea pentru el, dacă toţi îl înşelau? Duşman, domnitor, boer ori stăpân, spre el căutau cu lăcomie.

Abeà puteà să ducă sarcina ce i se punea în spate. Când însă munceşte ogorul lui, când brazda e trasă pentru hrana copiilor lui, atunci se întrece

cu ciocârlia la sculare, iar seara se culcă când luceafărul este jos, pe cer.

Numai mulţumită acestor însuşiri, el s'a păstrat, cu toate cele îndurate, până acum, sănătos la minte şi la trup. După cum sunt vietăţi care se închistează, trăind latent, atâta vreme cât împrejurările îi sunt nefavorabile, tot aşà şi ţăranul român s'a închis în sine, s'a apărat prin răbdare, resignare, supunere şi fatalism, părăsindu-şi vigoarea naturală, pentru vremea libertăţii întregi.

Iubindu-şi cu îndârjire bucăţica lui de loc, pământ de veşnică odihnă a părinţilor, de suferinţă a strămoşilor şi de hrană a copiilor lui dragi, toată vitejia străbună se trezeşte în el atunci când e chemat la încercare. Mărăşti şi Mărăşeşti, au dovedit că cei de azi nu sunt în urma bătrânilor care au înscris cu sânge în istoria noastră Rovine ori Călugăreni.

3. — Imbrăcămintea săteanului este simplă, plină de gust însă şi în mare parte — mai cu samă mai de mult — ieşită din industria casnică. Vara se îmbracă cu cămaşă de cânepă, largă'n mânici, deschisă la pept. Iţarii sunt tot de pânză ori de abà, strânşi şi încreţiţi pe picior. Işi încinge mijlocul cu brâu ori cu chimir, în care-şi ţine punga cu baere, câte o custură de cuţit şi amnarul. In picioare e încălţat cu opinci, piele de porc pârlit, iar pe cap iarna, deseori şi vara, poartă căciula din pielcică de miel. Purtând părul retezat în

frunte și cu plete, unii văd în țăranul român icoana vie a dacilor, așà cum sunt cioplìți pe coloana lui Traian. Când e răcoare își pune o bondiță ori un cojocel fără mâneci, un soiu de pieptar, iar de frig îl apără sumanul și cojocul.

Mai ales femeile se întrec în haine scumpe, frumos și cu gust țesute, împodobite cu cusături alese; prea rare ori culorile sunt bătătoare la ochi.

Cămașa e din pânză de in, subțire; pe piept, pe mâneci și pe umeri desemnuri variate, cu mătasă și fluturași, o împodobesc, arătând un simț artistic natural și ales. Fotele sau opregul țin loc de fuste; strânse la mijloc cu un brâuleț subțire, toată svelteța și mlădierea trupului este scoasă în relief. Pe cap își asvârl nevestele o maramă subțire, de borangic. Sărbătoarea, când hora se încinge, flăcăi alternând cu fete și neveste tinere, în hainele lor cele mai bune, strălucesc în bătaia razelor de soare furișate printre crengile copacilor, culorile cele mai delicate și o apă de fluturași sclipitori, pe fundul ca de omăt al pânzei curate.

Portul național e păstrat mai mult la munte; din păcate în propierea târgurilor și a căilor fefate, citurile ieftine au luat locul pânzeturilor de case, iar testemelele multicolore locul maramelor costisitoare. Portul național, mai scump, se restrânge tot pe spațuri mai înguste, iar spiritul de imitație exagerat duce luxul obiectelor nefolositoare, tot mai adânc pe văi.

Spre malul Dunării ca şi în Dobrogea, influenţa altor popoare a modificat portul naţional; în loc de opinci, ciubote; în loc de iţari, berneveci largi în fund.

4. — Casele săteşti în general sunt reduse la strictul necesar. Materialul din care-s clădite variază după regiuni. La munte lemnul e materialul de construcţie. Pe temelia formată din bolovani de râu, rare ori cimentaţi, se încheie bârnă de bârnă, iar acoperişul e din şindrilă. Pe dinlăundru se lipeşte cu lut şi se văruește. La şes ca şi în partea dealurilor, casele de lut, văruite, sunt regula. Modalităţile variază; uneori se întrebuinţează vălătucii, alteori chirpici.

In acest din urmă caz casa e ca din beton armat, numai că în loc de ciment e lut amestecat cu baligă de cal, iar ferul e înlocuit prin paie. Trestia, uneori şi strujenii de popuşoi, servesc de acoperiş iar fumul care nu iesă prin ogeag umple podul, păstrând mai bine stuful. Acoperişurile cu ţigle sunt mai rari, introduse de curând; casele de cărămizi numai ici colea.

De regulă casele cuprind două încăperi. Intr'una e vatra şi laiţele. E odaia de locuit a întregii familii. A doua odaie e ţinută curat, cu zestrea fetelor pusă clid pe lada de la capătul patului, acoperit cu frumoase scoarţe; hainele atârnă pe prăjina de sub grindă.

Ferestrele sunt mai totdauna mici şi rar dechise

aşa în cât în odaie e întunerec, mai ales când acoperişul e prelung, apărând de ploaie prispa ori cerdacul.

Bordeie, obişnuite altă dată, sunt restrânse în unele judeţe de pe malul Dunării; în restul ţării ele au dispărut sau sunt locuite mai mult de ţigani.

Casa este înconjurată cu gard de nuele sau cu zaplaz de scânduri. In ogradă e toată gospodăria românului.

In dosul casei, sub acelaş acoperiş e odaia pentru unelte; alăturea vatra de vară şi coşarul de nuele pentru păstrat popuşoiul. Imprăştiate sunt: şura pentru pluguri şi grajdul pentru vite. Ambele sunt reduse adesea numai la acoperiş. Rar, la gospodarii cei buni, toate acareturile sunt în ordine şi cu economie de loc. In faţa casei, uneori sunt straturi cu busuioc, ruje, văzdoage ori gherghine. Indărăt se întinde grădina cu pomi sau cu popuşoi. Straturile cu zarzavaturi sunt mai rar despărţite.

6. — Hrana săteanilor, după spusele specialiştilor, e neîndestulătoare în raport cu cât şi cum muncesc. Chiar cei ce au de unde, nu ştiu cum să se hrănească spre folosul lor. Rar popor care să se mulţumească mai cu puţin de cât se mulţumeşte românul. Vremurile de bejenie, timpurile de sărăcie şi nesiguranţă, l'au dus să se hrănească cu te miri ce şi mai nimic. Lipsa de carte, l'au lăsat în neştiinţă de nevoile lui fireşti până azi. Ţemeiul mâncării zilnice este mămăliga, mai de

puţin preţ ca hrană, decât pânea. Ţine la ea cu o îndărătnicie demnă pentru altele mai bune; nu se poate scoate din mintea săteanului român să semene grâu mai mult decât popuşoi. De altfel cu cât se mulţumeşte, se vede din cultura ogorului său restrâns. La un capăt de ogor samănă o palmă de pământ cu cânepă: e îmbrăcămintea copiilor. Popuşoiul e peste tot; printre el cuiburi de fasole sau bostani. Bostanii sunt pentru porcul de lângă casă, fasolele pentru udătura familiei. Grăunţele de popuşoiu dă făina pentru mămăligă; strujenii servesc la hrana vitelor.

Carne, ouă, lapte? Se mănâncă numai la zile mari. După socotelile făcute, abeà câte 3 kgr. de carne pe an, nici măcar 10 gr. pe zi, cad pentru fiecare locuitor dela sat. Vaci cu lapte abeà sunt 13 pentru o sută de suflete. Dacă se mai ţine în samă că săteanul posteşte atât mercurea şi vinerea, cât şi posturile toate, peste 200 de zile pe an el nu gustă nici carne, nici frupt alb. Numai postul cel mare, care cade în perioada muncilor agricole câtă istovire nu aduce! Una cu alta, socotindu-se toate la un loc, se poate lesne deduce că hrana săteanului nu este îndestulătoare. De aice, mai cu samă pentru copii, aceà înfăţişare bolnăvicioasă pe care o au. Cum dă o boală molipsitoare printre ei, îi seceră cu nemiluita, căci sunt slăbiţi de nemâncare, Copii până la 5 ani, mor la noi mai mulţi decât în multe alte ţări; dar şi dintre ceilalţi mor cam

câte 25 la mie, mai mulţi decât în Rusia, Bulgaria ori Ungaria. Noroc că se nasc mulţi copii, aşa în cât din cei născuţi, măcar că mor mulţi, tot mai rămân ca să înmulţească neamul.

7. — Insuşirile alese ale naturii ţăranului nostru se vede şi din ceiace produce el în partea artei, cât şi cum se poartă cu cei cari i-au făcut rău. E dreptul că atâta vreme de asupriri, amărăciuni, adunată în sufletul său de veacuri, l-a făcut să aibă o fire ascunsă, bănuitoare, neîncrezătoare. Nu îşi deschide inima cu una cu două orişicui; de îndată însă ce a văzut că are cui vorbì, e omul cel mai blând, cumsecade şi ospitalier. Nu e deloc răutăcios. Nu ştie, ca bulgarul, ce e răsbunarea. Cel mult muşcă ticluind o glumă, luând din vârful harapnicului. Literatura populară e plină de snoave, de glume, iar Moş Nichifor al lui Creangă poate fi luat ca pilda cea mai bună de fineţa vorbelor cu înţelesuri diferite a Românului. Imaginaţiunea lui vie o arată în poveşti şi în varietatea cusuturilor, a crestăturilor şi a scrisului pe ouăle de Paşti. Datinele strămoşeşti le păstrează cu sfinţenie, păstrând astfel neştirbit caracterul naţional. Prea evlavios nu este, deşì ţine la credinţa părinţilor şi nu ar începe, Doamne fereşte, munca zilnică ori nu s-ar duce la drum fără să zică un Doamne ajută, facându-şi cucernic crucea. In schimb pe lângă sărbătorile bisericeşti, ţine încă şi multe sărbători păgâne.

Cu toate condiţiunile neprielnice în care a trăit, bărbăţia stă ascunsă în el, cum stă jăratecul gata să aprindă focul, acoperit de spuză. Haiducii vechi, care nu sunt tâlhari de drumul mare, ci s'au tras la codru pentru a pedepsì pe asupritori, sunt eroii lui, cântaţi în poeziile populare. In vechime când sunà bucimul, acum când sună goarna şi trag clopotele, săteanul uită de toate, nevastă şi copii, zilele bune şi cele rele, ducându-se cu voioşie la apărarea pământului pe care l'a păstrat de atâtea veacuri. De însufleţirea lui firească s'au prăbuşit zidurile ferecate cu mitraliere şi tunuri ale duşmanului din urmă.

Amestecul de tristeţă îngrămădită în sufletul său, picătură cu picătură adunate de vreme, dar şi veselia naturală a fiinţei care trăeşte în intimitatea naturii înviorătoare, nu se reflectă mai bine decât în cântecele şi jocurile sale. Doina este cântecul favorit. Este plânsul dragostei neîndeplinite, a dorului istovitor de casă şi pământ, a durerii înăbuşite. Când flăcările mistuiau casa în care a cunoscut unele clipe de mulţumire, când năvala duşmanilor nimiceà rodul muncii îndelungate, când îşi luà toiagul de pribegie către ascunzişurile munţilor, tovarăşul său nedăspărţit erà fluerul. Zicea şi cântà codrilor, munţilor, păsărilor chinurile sufletului său îndurerat Jocurile sale sunt o împletitură de mişcări încete, legănate şi altele vioaie, săltăreţe, întovă-

răşite de chiuituri, în care se manifestă natura veselă, isteţimea minţii şi mlădierea trupului.

* * *

Sătenii formează marea majoritate (aproape 82%) din populaţiunea ţării, care se ridica, la 1912, la aproape 8 milioane de suflete, pe o suprafaţă de aproape 130.000 km^2. Cu toată marea mortalitate (25 la mie), mai întinsă la copiii până 'n 5 ani (70% din numărul morţilor), totuşi prisosul naşterilor face ca populaţia să crească aproape cu 15 şi chiar 18 la mie pe an.

Desimea populaţiunii e variată; în mijlociu trăesc cam 56 de locuitori pe un kilometru pătrat, mai deşi în Muntenia (62), mai rari în Dobrogea (26), ajungând în regiunea dealurilor bogate chiar la 371 pe kilometru pătrat, scoborându-se în Bărăgan însă şi până la 5 pe km^2.

8. — Populaţiunea României vechi nu e împestriţată mult cu seminţii străine. Din toţi oamenii care trăesc pe pământul României, numai 8% sunt străini, dacă se socoate printre ei evreii (4.5%) singurii care sunt în număr mai mare. Evreii veniţi în bună parte din Galiţia s'au oprit în nordul Moldovii, datorită naturei bune şi tolerante a moldovanului. Sunt oraşele în care numărul evreilor precumpănesc asupra celorlalţi locuitori; ei au pus mâna pe negoţ şi micile meserii. Românii sunt sau funcţionarii din centru sau plugarii din

mahalale. Țin la limba și credința lor, din care pricină cu greu se asimilează românilor, în acelaș oraș trăind două lumi deosebite. La sate până acum erau preà puțini, iar la miază zi de Milcóv, mai mult în orașele mari din Muntenia, până 'n Olt. Dincolo de Olt, natura întreprinzătoare, isteață, potrivită pentru negustorie a olteanului i-a oprit în loc. Concurența ar fi fost preà grea.

Ungurii, ziși Ciangăi, țin câte-va sate din județele Roman și Bacău. Veniți de mult în țară, trăesc nesupărați, în liniște, ocupându-se cu agricultura păstrându-și limba și credința catolică.

Bulgarii sunt veniți de curând. Din pricina greutăților vieții din țara lor, au trecut Dunărea și s'au așezat în locurile bune pentru agricultură și grădinărie, după cum și românii au trecut Dunărea așezându-se dealungul ei, mai ales spre Vidin. Cea mai mare parte dintre acești bulgari s'au asimilat cu românii. In Dobrogea sunt multișori prin satele din nordul jud. Tulcea, prin Constanța și, mai mulți, după cum e de așteptat, în Cadrilater.

Bulgarii din Dobrogea sunt nou veniți, rămași în drum când au fost chemați spre sudul Basarabiei sau fugiți din Basarabia după ce au dat de greutăți. Firea haină, răsbunătoare a bulgarului nu s'a schimbat de loc în traiul lor printre noi S'au dovedit că sunt dușmanii noștri cei mai răi, măcar că bărbații lor politici de căpetenie au găsit la noi primire bună, mulți din ei au învățat la noi

şcoală, la noi au pregătit, în linişte, liberarea ţării lor de sub jugul turcesc. Pe fiecare an bulgarii care cultivau «bulgăriile», şi cărora nici un fir de păr nu li se clatina, duceau îndărăt nesupăraţi milioane de lei dela noi. Cu toate acestea nici unul din duşmanii mulţi ce i-am avut în acest răsboiu, nu s'au purtat mai sălbatec cu răniţii şi prizonierii români, decât bulgarii.

Presăraţi peste tot cuprinsul ţării, trăesc nemţi, mai mult ca meseriaşi. Numai în Dobrogea sunt colonii de nemţi, mai de mult veniţi, care se recunosc prin gospodăriile lor temeinice, ca şi a Saşilor din Transilvania, prin ordinea şi chibzuială în viaţă.

De asemenea vechi locuitori ai României, ai Moldovei mai ales, sunt armenii, oameni paşnici, gospodăroşi, negustori vestiţi sau buni agricultori. Ei sunt acum pe deplin românizaţi, încetăţăniţi, şi iau parte la conducerea ţării. Numai religia, de şi ortodoxă, li e ceva deosebită, iar limba lor veche nu se mai aude decât tot în biserică.

Rămăşiţă a vremurilor fanariotice sunt grecii. Unii dintre ei s'au romanizat; multe familii zise aristocratice dela noi, îşi au originea în vre-un însoţitor dibaciu al domnilor fanarioţi. Prin porturile dunărene ca şi acele ale Mării Negre, se găsesc mulţi greci, nou veniţi, care se ocupă în special cu negustoria.

Ca şi în tot orientul, ţiganii rătăcesc din loc în loc. Mulţi au trecut în starea de stabilitate, fixân-

du-se pe lângă oraşe sau prin sate. Au rămas însă şi mulţi ţigani nomazi, spoitori de vase, care-şi poartă pretutindeni sărăcia şi murdăria fără odihnă.

Ruşi, lipoveni, turci, tătari împestriţează mai mult populaţia Dobrogei, puntea de trecere pentru popoarele care într'un dute-vino necontenit au călcat această parte din ţară, din vremurile cele mai vechi. Elementul străin în Dobrogea e împlântat în cel de baştină, românesc, de pe vremea lui Mircea sau şi mai dinainte. Mare parte dintre românii dobrogeni sunt vechi scoborâtori din plaiurile munţilor, mocani care duceau iarna turme de oi la iernat şi care, când împrejurările le erau mai prielnice, rămâneau locului şi nu se mai întorceau în Transilvania. Satele frumoase, gospodăreşti, de pe malul drept al Dunării sunt formate aproape numai din aceşti mocani, oameni sănătoşi la trup şi minte, harnici şi întreprinzători.

VIII.

Bogățiile țării.

Bogățiile subsolului: mine; petrol; sare; cărbuni de pământ; izvoare. — Bogățiile solului: păduri; vii și livezi; sămănături; animale domestice; pescăritul.

«Mâna Domnului te-au bucurat cu bunuri felurite, cu pomeți și cu flori, cu avuție și cu frumusețe».

(A. Russo.)

1. — România este o țară dăruită de natură cu tot soiul de bogății.

E o țară mănoasă; câmpurile ei sunt așternute cu pământ rodnic, peste care n'a fost nevoie încă să se toarne îngrășăminte. E o țară cu felurite bogății; la munte sunt ape repezi, păduri dese și pășuni grase; sub dealuri zac îngrămădiri de sare, petrol și cărbuni; pe dealuri se înșiră livezi de

pomi şi vii vestite; pe şesuri şi în lunci ogor de ogor se ţine. Ori unde te-ai sui, călătorule iubitor de pământul ţării, nu vezi de jur înprejur de cât chemare spre muncă folositoare. Ori ce punct de observare ţ'ai lua, nu găseşti un colţişor care să fie sterp, netrebnic. Pretutindeni izvoare de răsplată a muncii conştiente, pretutindeni sălaş de bună stare pentru oameni gospodari şi chibzuiţi; pretutindeni comori nesclipitoare dar care pot produce aur şi mulţumire, putând da de lucru ori cui, putând îndemna la felurite activităţi după pricepere şi aplecare. Aceasta e Ţara românească, poftită de vecini, tocmai prin comorile ei, loc de traiu paşnic şi fericit, care face să se înţeleagă dragostea cu care stămoşii noştrii cătau la ea, îndârjirea cu care ei o apărau.

2. — Sub pământ nu s'au găsit e dreptul multe minerale purtătoare de metale. De lipsit nu lipsesc, dar sunt ascunse; e greu de ajuns până la ele. Ici si colo se arată mai aproape de faţă.

Baia-de-aramă, Baia-de-fer spun de locuri, unde, cei vechi, mai puţin pretenţioşi, se mulţumeau cu puţinul ce-l puteau scoate pentru ca să-şi facă o armă, o brăţară, un toiag.

Dealul Ferului de lângă Broşteni e negru; stânca din care e alcătuit conţine fer, mangan; dincolo de graniţa veche, la Iacobeni, în Bucovina, aceaşi vână de mineral, ieşită în locuri mai lesne de ajuns, este exploatată. Nu lipseşte nici aur în munţii

noştri. Bistriţa e numită de nemţi «de aur». In năsipul ei sclipesc fluturaşi adunaţi în vechime de ţigani aurari, scutiţi de dări; pe Valea lui Stan din preajma Lotrului s'au găsit pietre cu ceva aur în ele.

Vine mai bogate de aramă şi fier se află în Dobrogea. La Altân-tepe, lângă Ceamurli, s'au săpat galerii adânci din care s'au scos cantităţi însemnate de minerale, folosit de duşmani în ocupaţia lor de pradă.

Grafit, atât de preţios, mica folosită la electricitate, feldspat curat bun pentru porţelanuri, cvarţit alb ca laptele necesar la steclării, se găsesc prin Munţii Gorjului.

Dacă nu sunt pietre sclipitoare, cu aur, argint ori fer mult, sunt din belşug pietre mai modeste, a căror întrebuinţare zilnică le fac de preţ. Pietre de var sunt pretutindeni, pe vârful Ceahlăului ca şi pe ţermul Prutului la Stânca, în jurul Câmpulungului ca şi pe malul Dunării în Dobrogea.

Pietrele de construcţie de la Albeşti şi Gura Văii (Mehedinţi), sunt vestite; din ele s'au construit palatele prea măreţe din Bucureşti, ca şi podul de pe Dunăre, cel mai lung din lume până mai acum vre-o 7 ani. Pietrele din jurul Comarnicului, ca şi cele de la Hârşova, dau ciment bun, preţuit nu numai în ţară dar căutat şi în stăinătate. Din muntele Iacob, de lângă Măcin, se cioplesc cuburi de granit cu care se pavează străzile oraşelor prin-

cipale, chiar şi ale Odesei. Prundişurile râurilor, venite din munte, aşternute peste drumurile împrejmuite cu şanţuri, fac ca şoselele bine petruite, să fie căi lesnicioase de comuuicaţie, dintre oraş şi oraş, chiar dintre sat şi sat.

3.—Cărbuni de pământ, sufletul industriilor de aiurea, piatra neagră strălucitoare pentru care mult sânge s'a vărsat, nu ne lipsesc. E dreptul, nu avem huila, care dă multă căldură şi pe care suntem —eram—siliţi să o aducem din Anglia, din Germania. Avem din belşug cărbune de pământ mai tânăr, lignit numit. Din minele din împrejurimile Câmpulungului (Schitul Goleşti, Jidava), din cele dela Mărgineanca (Dâmboviţa) ori dela Asău şi Comăneşti din Valea Trotuşului, s'a scos până la un sfert de milion de tone pe an. La Schela în Gorj avem chiar un mic sâmbure de antracit, cărbunele cel mai vechiu cu 88% carbon. Puterea de încălzire a lignitului este destul de mare, între 3—4400 de calorii. Amestecat însă cu ţiţei, lignitul serveşte la încălzitul maşinelor de drum de fer, îndeajuns pentru ca să fi micşurat mult tributul pe care-l plăteam străinătăţii pentru huilă.

4.—Petrolul este bogăţia noastră subpământeană cea mai de samă. El ţine locul aurului şi diamantelor de pe aiurea, căci este din ce în ce mai căutat, din ce în ce mai cerut de stăinătate. Duşmanul care ne-a călcat ţara, întăi spre câmpurile producătoare de petrol s'a repezit, după cum acum,

când nu mai putem exportà grâu, tot petrolul ne scapă din nevoi. Din Dâmbovița și până în Suceava, zăcămintele de petrol se țin lanț, dealungul Carpaților. In Jud. Dâmbovița, Prahova, Buzău și Bacău sunt până acum mai sistematic exploatate. Vechilor puțuri de mână, din care se scoteà păcura cu ciubărul, le-au luat locul sondele, prin care uneori țișnește petrolul ca și apa într'o fântână artesiană. La Băicoi, Moreni, Buștenari ori Câmpina sunt sonde lângă sonde, o pădure de turnuri de scânduri înegrite. Prin locurile unde mai înainte erau livezi, azi sunt sonde; se văd pe vârfuri de deal, pe coaste, ca și în albia Prahovei. Peste tot numai rezervoare, numai conducte; pământul e înegrit, apele limpezi de altădată sunt înegrite. Iar când dintr'o neprevedere, o sondă iea foc, ca în iad se ridică limbile de flăcări ori norii groși, înădușitori, de fum. Alteori când se răsbește o sondă, șueră cu putere gazurile naturale, bogății care se iroseau, dar care azi sunt prinse, conduse prin țevi spre cazane, unde dau aceleași foloase ca și păcura. Cu cât cererea erà mai mare, cu cât se simțeà trebuință mai multă, cu atât se scoteà tot mai mult petrol, ajungând în anul 1913 înainte de răsboiu până la două milioane de tone. Parte se trimeteà străinătății așà brut cum se scoate; cea mai mare parte se prelucrează în fabrici; se scoate din el benzina, petrolul de lămpi, parafina și celelalte numeroase produse, care au și mai multă că-

tare şi preţ mai bun[1]). Peste 66 milioane lei a intrat în ţară în anul 1912 de pe urma petrolului. Din toată producţia noastră minieră, 80% cade în partea petrolului, care pe lângă că a fost exportat, a dat şi avânt deosebit desvoltării industriale în ţară.

5.—Sarea nu este o bogăţie de lepădat[2]). Câte ţări nu sunt silite să-şi scoată sarea din apa mării sau să importe, pentru că de orice te poţi lipsì dar de sarea depe masă nu. Avem sare mai multă decât ne trebue şi în aşà de mare cantitate şi lesne de scos, încât întotdeauna ea a format un isvor de bogăţie, la început pentru punga domnitorului, azi pentru visteria statului. Sarea este tovarăşa petrolului în munţi. Ea trece şi Oltul, unde s'a dat de prea puţin petrol. Măcar că sunt multe locuri unde sarea se poate scoate sgâriind pământul, avem numai trei Ocne deschise: Ocnele-Mari (Vâlcea), Slănic (Prahova) şi Tg.-Ocna (Bacău). Cea dela Doftana a fost închisă mai acum câţiva ani în urmă. In schimb ocnele noastre sunt sistematic exploatate, prin galerii, luminate cu electricitate, din care nu se mai scot droburile, ca pe vremea părinţilor, cu macaraua şi burduful de bivol, ci sunt încărcate în vagonete, trase lesne pe şine până la

---

[1]) A se cetì **I. Simionescu.** *Petrolul* în Biblioteca de popularizare ştiinţifică a Casei Şcoalelor. Ed. II. Bucureşti 1919.

[2]) Vezi **I. Simionescu.** *Sarea.* Biblioteca de popularizare a Casei Şcoalelor. Bucureşti 1919.

gura Ocnei. Din măsurătorile făcute numai în jurul acestor trei ocne, avem cel puţin 9 milioane de tone de sare. Cele 150.000 de tone câte se scot în fiecare an, e ca şi cum ai luà un pumn de năsip dintr'o movilă. Sarea scoasă nu se întrebuinţează decât ca hrană pentru om sau vite; prea puţină se foloseşte în industrie. O parte din ea se exportează în Serbia, Bulgaria, Rusia şi chiar departe în Egipt şi Senegal în Africa.

6.—Tot din pământ ies şi isvoarele cu apă curată, bună de băut. Aşezările straturilor în pământ sunt nouă favorabile. Rar ţinuturi (Bărăgan, Dobrogea de sud) în care pânzele de apă sunt mai dânci, aşà încât să fie nevoe să se sape făntăni de 30-40 m., din care apa să fie scoasă cu anevoie.

In colo isvoarele sunt aproape de faţă, iar în unele părţi, cum e la poalele dealurilor din Muntenia, chiar ţâşnesc deasupra feţei pământului. Din această pricină, satele îngrămădite în jurul locurilor cu izvoare, sunt presărate peste toată întinderea ţării, iar muncitorul de pământ nu prea e silit să-şi ducă după el, la ogor, polobocul cu apă. Oameni buni la inimă se găsesc pretutindeni; pentru pomenirea morţilor, pun să se sape fântâni sau să se zidească ciuşmele, la răscrucea drumurilor mai bătute, pentru ca drumeţul însetat să poată să se răcorească, bând un strop de apă rece şi odihnindu-se la umbra copacului sădit lângă fântână.

Pe lângă isvoarele cu apă bună, sunt multe isvoare lecuitoare, prin mineralele solvite în apa venită din adâncul pământului. Cele mai multe sunt isvoare sărate şi amare, căci sarea lesne se poate solvì. Apa de Breazu de lângă Iaşi, bate pe cea de Buda. Bălţăţeşti şi Oglinzi de lângă Neamţ, sunt aproape la fel. Sarea de Bălţăţeşti înlocueşte pe cea de Carlsbad. La Călimăneşti în Vâlcea, sunt oteluri mari, căci lume de pe lume vine vara acolo, pentru apele de Căciulata, bune pentru bolile de rărunchi. De asemenea veneà multă lume şi la Slănic (Bacău); într'o poziţie încântătoare, de jur împrejur fiind numai munţi cu brădet, erau isvoare bogate pentru boli de stomac. Cele mai înverşunate lupte s'au dat prin preajma lor, aşa încât azi instalaţiunile moderne şi otelurile luxoase sunt numai ruini.

* * *

Bogăţiile dela faţa pământului sunt şi mai mari. Ele au fost cele intăi cătate, căci sunt mai deadreptul legate de viaţă: de hrană, îmbrăcăminte şi locuinţă. Unele sunt folosite fără nici o altă muncă din partea omului decât de a le culege; altele sunt puse în valoare, mărite şi îmbunătăţite, numai prin sudoarea şi palmele cu bătături ale muncitorului.

7. — Pădurile sunt dintre cele intăi. Dacă te urci pe Stânişoara, de pe frumoasa şosea dintre

Măliai şi Borca, pe Penteleu ori pe Balota din sudul Lotrului, peste tot nu vezi decât haina posomorâtă, iarna ori vara aceiaşi, a brădetului, care acoperă spinarea ca şi coastele munţilor mai mărunţi, urcându-se până aproape de vârfurile munţilor răsăriţi. E lumea moliftilor unul şi unul, deşi ca peria, drepţi ca suliţa, atingându-se unii de alţii cu pletele de ceteni. Pe fiecare an cad sute de mii din aceşti voinici; trunchiurile lor doborâte de cu iarnă, scoborâte pe lunecuşul omătului ori vara pe ulucele în care curge apă repede, sunt prinse în vale, legate pe capete şi trimese pe apa râurilor. Farmecul Lotrului, dar mai ales al Bistriţii, sunt plutele care sbor ca săgeata pe luciul apei, conduse de plutaşii sprinteni, dibaci vâslitori, care-şi încordează muşchii la repezişuri, ori lăsând pluta în voia apei, în locurile liniştite, umple valea cu farmecul doinei zise din fluer. An cu an scoboară catargurile proaspăt jupoite, spre numeroasele ferestrae care le prefac în scânduri ori bârne, în leaţuri ori şindrile; scoborând mai de vale, sunt încărcate în porturile dunărene şi duse în ţări depărtate, mai mult în Turcia şi Egipet. Dar an cu an pădurile se răresc, munţii se golesc; jalea lăsată pe urma stăpânirii puhoaielor, ţine locul mândriei de odinioară a brădetului sănătos. Societăţi streine, s'au năpustit asupra munţilor, Nu mai încăpeau butucii pe ulucile strâmte; pentru a cărà tot ce securea doborà, fu nevoie de lungi

drumuri de fer înguste, acăţate pe coasta văilor strâmte. Aşa s'a prefăcut ţinutul Vrancei în locuri pietroase, uscate, care au fost asămănate, de un străin cercetător îndrăgostit de ţara noastră, cu ţinuturile arse din nordul Saharei; ademeniţi de câştigul lesne, dornenii din Suceava, şi-au vândut, ca şi Vrâncenii, pădurile şi pustii sunt acum frumoasele vârfuri din jurul Dornei.

Mai jos de domnia brădetului mohorât, se întind codrii deşi de fag şi stejar, răriţi însă în folosul pogoarelor semănate pe urma lor. Aşa încât azi pădurile nu ocupă decât cel mult 20% din întinderea ţării, restrânse mai mult la dealurile de lângă munţi ca şi pe aceştia din urmă. Codrii Vlăsiei şi ai Herţii au rămas numai în amintirea poporului. In afara ţinuturilor de stepă lipsite de arbori, sunt multe alte regiuni prin care poşte întregi nu întâlneşti un rediu. E dreptul că în 1913, bunăoară, s'a exportat lemne şi scânduri de 22 milioane lei, dar tot aşà de adevărat e că lemnul e scump şi în ţară, iar pentru oraşele de pe la margenea graniţei se ard lemne importate. Cu toată legea din 1881 de apărare a pădurilor, reîmpădurirea se face încet, pentru că e costisitoare şi anevoioasă. Dacă s'ar introduce şi la noi bunele obiceiuri de pe aiurea, ca elevii din şcoli să aibă o zi pe an pentru sădirea arborilor, an cu an preajma satelor ar fi umbrite, iar oamenii cu vremea nu s'ar mai folosi,

pentru încălzitul pe iarnă, de băligarul vitelor amestecat cu paie şi uscat.

8. — Livezi şi vii se întind în locul pădurilor de pe dealuri. Numai livezile de pruni, ocupau în 1914, 76.000 ha, cu o producţie de peste 21 milioane lei. Din nefericire prunele sunt folosite mai mult la fabricarea ţuicii, care prin chipul primitiv cum se destilează, nu e lipsită de substanţe vătămătoare. Păstrarea prunelor prin uscătorii sistematice e o raritate, aşà în cât în ţara în care toamna se rup crengele de prune, se mănâncă iarna prune uscate aduse din Serbia, Bosnia şi chiar California. Cultivarea pomilor fructiferi a luat o desvoltare mai sistematică, mai ales de când s'au înfiinţat şcoli de agricultură şi ferme model. Dar şi în această privinţă nu s'a procedat ştiinţific, ci s'au adus specii şi varietăţi streine, neadaptate. «Pomi sunt, dar nu sunt fructe» a scris un specialist cunoscător dela noi. Sunt pomi chinuiţi, în spalier, în formă de candelabre, dar dau roade puţine care nu răsplătesc munca, nici locul folosit de pom. In o ţară ca a noastră unde merii şi perii de Rădăşeni sunt vestiţi, cultivaţi din moşi şi strămoşi, se aduc încă fructe din străinătate, neexportându-se aproape de loc.

9. — In schimb cultura viţei este veche. Vinurile de Drăgăşani sunt pomenite încă dela începutul veacului al 16-lea iar vinul de Cotnar erà neîntrecut. Partea întoarsă spre miază zi a dealurilor din Oltenia, Muntenia şi Moldova ee jos, care sunt

lângă munţi, au vii lângă vii; podgoriile nu se ţin numai de dealuri ci s'au coborât şi spre şes, până în lunca Dunării, acoperind în 1875 peste 175.000 ha. Când însă filoxera, insecta stricătoare, a început să se răspândească în 1884 şi pe la noi, dezastru începu.

Pustiirile răriră podgoriile, iar replantările cu viţă americană fiind costisitoare, toate viile mici se nimiciră. Măcar că statul înfiinţă Creditul viticol, măcar că din 1906 până 'n 1913 peste 6 miltoane lei fură împrumutate pentru replantări, abeà s'a ajuns în 1913 să fie 73.000 ha. de vii productive, cu o producţie de 1.500.000 Hl. şi o valoare de peste 55 milioane lei.

Mai toată poama serveşte la facerea vinului; strugurii păstraţi nu se preà obişnueşte. Vinul nu se exportă; din potrivă în 1913 s'a adus din străinătate vinuri scumpe de peste 1 mil. lei, afară de vinurile de lux, spumoase, zise Champagne, iarăşi aproape de 1 milion.

Odată cu introducerea filoxerii s'au dus şi veselia, cântecele şi petrecerile legate de culesul viilor. Cheltuelile pentru replantare şi lucrul viii sunt aşà de mari, încât culesul viilor se face acum fără nici o deosebire de culesul celorlalte produse ale pământului.

10. — Cultura cerealelor rămâne principala bogăţie a ţării. De ea se leagă progresul statului întreg. Intr'un an bun când exportul e mare, bel-

şugul se revarsă în ţară. Când seceta îndelungă usucă ogoarele, când lanurile cu grâu sunt sterpe, bugetul ţării este micşorat; se resimte întreg organismul social. Pământurile arabile s'au întins peste tot: în locul pădurilor, în locul fâneţelor, peste coama dealurilor trăgănate ca şi pe fundul iazurilor secate. Peste tot, în toiul verii, valurile grâului în spic dă inpresia unor ape aurii încreţite de vânt, iar sclipirea spicilor şi frunzelor de popuşoiu face să ţi se pară pământul presărat cu o pânză de fluturaşi argintii. Grâul şi popuşoiul sunt cele două cereale care formează temelia economică a ţării. Grâul este schimbul cu străinătatea; el dă pânea cea de toate zilele, tot el înalţă palatele, împrăştie belşugul şi bunul traiu. Porumbul e hrana săteanu'ui, e liniştea socială. Alte plante cultivabile, poate mai aducătoare de venituri, sunt asvârlite printre ogoarele cu grâu şi porumb.

O cultură raţională nu există; nu s'a ajuns încă la o împărţeală a pământului după categorii, o diviziune a culturii după regiuni. Din lunca Dunării, când apele nu sunt mari, lanurile cu grâu se acaţără până 'n preajma munţilor, unde clima nu e prielnică. Popuşoiul se urcă mai sus, străbate prin terasele de pe văile muntoase, se întâlneşte pipernicit şi nu întotdeauna, ajungând să se coacă, până la 900 m., la Dorna şi Vrancea.

Peste 2 mil. ha. în 1914 s'a semănat cu grâu; cam tot atâta cu porumb. Aceasta face $^2/_3$ din

suprafaţa arată. E dreptul, ne putem mândrì că suntem în fruntea ţărilor agricole din Europa, căci nicăeri grâul nu ocupă atâta întindere faţă de cuprinsul ţării. Decât, nu suntem în frunte în ce priveşte producţia, deoarece lucrul pământului la noi nu se deosebeşte prea mult de acel făcut de străbuni. S'a ajuns să se capete în mijlociu pe ultimii 20 ani câte 13 hectolitri la hectar, variind dela 8 la 18 hl. Suntem astfel în rândul al 11-lea, ca producţie. In schimb însă calitatea grâului nostru e neîntrecută. Grâul de Moldova, bogat în gluten, e căutat în străinătate. Morarii unguri îl cumpărau scump, căci îl măcinau la Budapesta şi-l dădeau sub numele de făină ungurească. E povestea penelor de păun! Pe când cele mai întinse lanuri de grâu le au proprietarii mari, 88% din ogoarele de porumb sunt ale ţăranilor. Nu e chip să li se scoată din obiceiu cultura porumbului. Măcar că e o plantă gingaşe, căreia îi trebue anumite condiţiuni climaterice, măcar că munca popuşoiului e mai anevoioasă, fiind trebuinţă de două praşeli, măcar că folosul bănesc, la hectar, este cu mult mai mic decât la grâu, degeaba sunt toate; ţăranul nu poate să-şi închipue munca pământului fără popuşoi.

Aceste două cereale ne-au susţinut până acum întregul nostru edificiu social. Lor le datorim pânea, lor cultura, lor locul ce l'am luat în desvoltarea popoarelor.

Mai mult de jumătate din valoarea exportului nostru pe 1913 grâului şi popuşoiului le revine. Exportul fiind de 671 mil. lei, cele două cereale s'au trimes de 358 mil., iar toate cerealele la un loc de 448 mil. lei. In afară de grâu şi porumb se mai samănă mai ales orz (562 mii ha. în 1913), ovăz (522 mii ha), mai puţin secară (90.000 ha.), meiu (55.000 ha.) şi hrişcă aproape de loc (786 ha.). Valoarea totală a cerearelor în 1913 a fost de 883 mil. lei, faţă de 1 miliard 350 milioane lei valoarea producţiei totale agricole.

11. — Alte plante cultivate joacă un rol restrâns, Din întreg terenul cultivabil, care era în 1914 de peste 6 milioane de hectare, 84% îl ocupă cerealele. Plantele din care se scot fuioarele de ţesut, inul şi cânepa, ori seminţe uleioase, nu au ocupat decât 1.5% din întinderea totală. Rapiţa gingaşă, e cea mai căutată, căci sămânţa ei are mare preţ. Inul şi cânepa nu au aşa de mare răspândire acum, de când pânzeturile eftine de bumbac, fabricate în apus, se pot cumpărà ieftin de tot. In timpurile din urmă Floarea Soarelui a început să se samene în Moldova mai mult, ceiace a fost scăparea în anii de războiu, când untdelemn nu se mai găseà, nici nu puteà să ne vie.

Cu toate că leguminoasele (fasolea, mazărea, lintea) intră în hrana săteanului în mare măsură, cu toate că ele stau la baza unei culturi raţionale, îmbogăţind terenul de cultivat cu materii azotoase şi im-

punând astfel rotaţia culturilor, ele sunt puţin cultivate. Fasolea se samănă mai mult pe ogoarele cu popuşoiu; mazărea vine în al doilea rând. Lintea aşa de hrănitoare, se poate spune că nici nu e cultivată, ocupând abia 200 ha, mijlocia ultimilor ani. Dar dovada cea mai convingătoare că încă nu am ajuns la o cultură raţională a pământului şi cât de greu este de rupt cu obişnuinţa trecutului, e faptul că şi cartofii — tubercule hrănitoare şi industriale — abia s'au cultivat pe o întindere care nu trece de 10.000 ha. Mai puţin de 20 kgr. de cartofi de cap, pe an; aşa încât sunt ani când aducem din străinătate, ceiace cade greu pentru o ţară agricolă. In totul, terenul cultivat cu leguminoase şi tubercule, abia ocupă 1.5% din întinderea pământului cultivabil.

Dintre plantele industriale sfecla de zahăr este sămănată în jurul fabricelor de zahăr, iar tutunul ocupă ca şi cartofii, 10.000 ha.

12 — Păşunele şi fâneţele naturale acopereau mari întinderi de pământ, pe vremea când se creşteau multe vite. Pe la 1866 erau 4 mil. $^1/_2$ de hectare de păşune, faţă de 2 mil. $^1/_2$ ha. de semănături. De atunci s'au răsturnat lucrurile. De când mai ales foasta noastră vecină dela apus ne-a strâns de gât, şi nu ne-a mai dat voie să exportăm nici vite vii, nici carne, s'a tras brazdă peste multe păşuni, sămănându-se grâu. Ajunsese chiar un moment când aşa de mult se împuţinase păşunile,

încât ţăranii nu mai aveau unde paşte vitele lor. De aceia s'a simţit nevoia în 1907 să se voteze legea imaşurilor, pentru a silì pe proprietari să deie loc de păscut pentru vitele sătenilor. Tot atunci au fost îndemnaţi la creiarea fâneţelor artificiale, de luţernă şi trifoi. Indemnul a prins; luţernăriile sunt din ce în ce mai multe. Astfel se va puteà ajunge ca păşunele, mai întinse la munte şi dealuri, arse de soare prea de timpuriu la şeş, să fie încet încet înlocuite cu nutreţ scos din fâneţele artificiale.

13. — *Animalele domestice.* De pământ se ţin şi vitele, care-şi iau hrana din iarba grasă ce acopere locurile nearate. Din păcate, împrejurările ne-au fost neprielnice. Odată ţară vestită pentru caii iuţi, vitele mândre şi turmele de oi nenumărate, azi suntem siliţi să aducem cai de peste graniţă pentru trebuinţele armatei, a ne mulţumi cu vitele trebuincioase pentru munca ogoarelor, a nu avea nici măcar atâtea vaci încât să nu mai cumpărăm unt din străinătate, iar tot copilul să aibă laptele trebuitor creşterii.

Poporul român era un popor care trăia din creşterea animalelor domestice. Călătorii străini, care treceau prin ţara noastră, se minunau de cârdurile de vite ce întâlneau, care păşteau fără pază, în câmpiile cu iarbă înaltă. Era acelaş tablou pe care ni-l dau azi călătorii din Argentina ori Brasilia. Boii graşi din Moldova ajungeau până la

Danzig şi de acolo până în Anglia. Calul moldovenesc era vestit; frumos la trup, iute la mişcări era căutat de turci, cunoscători buni de cai. «Un tânăr persan şi un cal moldovenesc este tot ce poate fi mai slăvit» aveau ei o vorbă.

Azi din toate aceste nu a rămas de cât faima trecutului. Din 2 milioane 700 mii de capete de vite câte erau chiar în 1860, în loc să crească numărul lor cu creşterea populaţiunii, s'a scoborât la 2.200.000 în 1915. Şi câte sunt, sunt slăbite, pipernicite, fără vlagă multă. Când vezi cireada de vaci înturnându-se sara de la păscut, te prinde mila. Vaci, care se cunoaşte că sunt de soiu, au ugerul ca petica, părul miţos, iar viţeii îmbătrâniţi înainte de vreme sunt pitici, ciolănoşi. Pricina scăderii numărului de vite, trebue de căutat în întinderea agriculturii, în micşorarea fâneţelor şi în acea oprire samavolnică a Austriei, de a mai exporta, de frică să nu lovim în interesele Ungariei, cu numeroşi crescători de vite. Pricina că vitele, multe puţine câte sunt, sunt slăbite şi fără vlagă, trebue de căutat şi în neîngrijirea lor. Cele mai multe vite sunt ale ţăranilor (87 % din numărul aflător înainte de răsboiu). Nimene n'a avut tragerea de inimă însă să-l înveţe pe ţăran că vita e şi ea o fiinţă, care trebue bine cătată. I se dă de mâncare numai ca să nu moară de foame; e lăsată în ploaie, vânt şi vifor; e pusă la muncă grea; e neodihnită. La urmă se înţelege că şi vita,

ca şi omul, slăbeşte de nemâncare, de neodihnă, iar prăsila e tot mai pipernicită. Ceia ce e cu boul şi vaca, e şi cu calul. In locurile unde se dă bună îngrijire cailor, şi azi se găsese cai iuţi, cum e în Dobrogea.

De şi turmele de oi au scăzut mult din ceia ce era odată, când păstoritul era meşteşugul multor români şi când «mirosea valea a brânză», nu stăm nici azi rău. Aveam mai multe oi de cât vecinii noştri şi de cât multe alte popoare.

Prin părţile Dunării, obiceiu luat de la bulgari, se cresc mulţi bivoli şi bivoliţe, pe când capra — vaca săracului pe aiurea — nu prea e ţinută de sătean.

Numărul porcilor este destul de însemnat, crescând uşor mai cu samă tot prin bălţile Dunării.

Fiecare gospodar are în curtea lui câte-va gobăi; crescători de păsări, sistematice cum se fac pe aiurea, la noi n'a prins încă.

Cu albinăritul şi creşterea vermilor de matasă, iarăşi nu ne putem lăuda. Odată stăteam mai bine. Albinele găseau de mâncare în florile poenilor şi a pajistelor. Mierea era vestită, iar ceara ajungea să se vândă până la Veneţia. Azi aducem miere şi ceară din străinătate. Cât privesc viermii de matasă, cât este şi cu nimica, aproape tot una e. Pentru ţăsutul borangicului se aduc torţuri de matasă tot din străinătate.

14. — Cu pescăritul stăm cevà mai bine. Nume-

roasele ape ale României dar mai ales Dunărea cu bălţile din lungul ei, delta şi lacurile de pe lângă ţărmul Mării, sunt pline de peşti. Prin constituţia terenului, în nordul Moldovei apa râurilor se adună în numeroase iazuri; nu e vorbă multe din ele au fost secate, iar fundul lor, acoperit cu mâl gras, a fost sămănat; altele servesc pentru adăparea vitelor, ceiace nu prieşte peştilor de soiu; au rămas îndeajunse, însă aşà că dacă ar fi cevà mai îngrijite, ar îndestulà norodul din partea locului cu peşte bun.

Tot soiul de peşti trăesc pe la noi. Păstrăvi, mreană şi lostriţă la munte; ştiucă şi crap în celelalte ape. Crapul dela noi e căutat pentru carnea lui dulce şi gustoasă. De preţ sunt mai ales peştii de mare, care îşi leapădă icrele în râuri. Aşa e moronul care dă caviarul (icre negre), nisetrul şi cega cu carnea grasă şi gustoasă. Scrumbiile de Dunăre ca şi chefalii sunt deasemenea peşti cătaţi.

Mai ales de când s'a aplicat legea pescuitului — introdusă după noi şi în Rusia — prin care se opreşte prinderea peştelui în vremea când îşi leapădă icrele, s'a mai pus capăt secăturii bălţilor de peşte, prinşi oricând şi oricât de mici erau. S'au mai adus îmbunătăţiri simţitoare lacurilor din Dobrogea, tăindu-se şi curăţindu-se canalele prin care se scurge apă dulce din Dunăre, învoind peştilor de preţ, ca chefalii, să intre în lacuri. Astfel se ajunge să se facă statului un venit de peste trei

milioane de lei pe an, pe lângă partea exportată.

După cum se vede, în toate domeniile, natura a fost cu noi darnică. Mai rămâne să se arate şi partea pe care munca omului a luat-o la mărirea avuţiei ţării şi la creşterea valorii diferitelor bogăţii. Munca omului poate să scoată pâne şi din piatră sacă, iar o ţară cu multe bogăţii poate fi săracă, dacă omul stă cu braţele încrucişate şi se lasă în voia întâmplării.

IX.

Ce a săvârşit munca omului.

Agricultura.—Impărţirea pământului.—Spiritul de asociaţie.—Avântul industrial.—Industrii fireşti şi silite.—Căi de comunicaţie,— Comerţ.—Finanţe.

«Munca este cea dintâi condiţiune a averii şi a libertăţei».

(ION GHICA).

1.—S'a arătat într'un capitol mai dinainte, cu câte a avut de luptat poporul românesc, până ce a ajuns să fie la un loc, măcar fraţii din cele două principate Moldova şi Muntenia. România nu a luat fiinţă decât cel mult acum 69 ani. Dacă se scade anii de sbucium dela început, apoi timpul răsboiului dela 1877, ca şi cel dela 1913, se vede că nu i-a rămas nici o jumătate de veac pentru statornica aşezare a treburilor lăuntrice. E mult cincizeci de ani în viaţa unui om; în acea a unui popor e prea puţin. Şi totuşi în acest scurt timp România a trebuit să facă legile trebuitoare vieţii ei lăuntrice, a trebuit să facă faţă şi cerin-

ţelor lumii din afară cu care erà în legătură. Drumuri de fer lipseau, şoselele abia erau începute; şcoli aproape nu existau; finanţele ţării erau sleite; se cheltuià fără nici o normă; credit în afară nu aveam. Toate acestea trebuiau aduse pe calea cea bună, A fost nevoe de o muncă deosebită şi o străduinţă fără preget pentru ca ţara să progreseze în toate, să ajungă măcar cât de cât pe cele mai vechi. Toate nu au putut merge ca pe şine; se înţelege că sunt cusururi, că scăpări din vedere au existat; cu vremea, fiind tot ocolite, au început să se arate, din ce în ce mai mult, măcar că în alte direcţiuni aşezarea se înfăptuise.

Şi aşà am ajuns la ziua de azi, când ce erà bine întemeiat a suferit mai puţin de sdruncinătura vremei; ce erà însă mai şubred s'a dărâmat, aşà încât golurile se văd mai bine. Acum e mai lesne de împletit locurile în cari ţesutul gospodăriei noastre generale erà cam rupt. Acum e timpul refacerei, iar greşelile trecutului trebuesc ţinute în samă, ca să nu mai cădem în ele.

Totuşi trebue să fie lămurit în mintea fiecăruia că în scurta viaţă în care România a trăit ca ţară unită, s'a muncit din greu şi în multe privinţi cu mult folos, îndeplinindu-se însemnate progrese. Să luăm pe rând fiecare din manifestaţiunile mai importante ale muncii româneşti.

2. — *Agricultura.* Intinderea terenurilor de cultură s'a urcat în chip ameţitor. Cu brăzdarea pământ-

tului oriunde se puteà trage brazdă, se înţelege că şi bogăţia pe fiecare an a cerealelor creşteà.

Bărăganul poate servì de oglinda repedei prefaceri ce a avut loc la noi în ţară în direcţia agriculturii.

Acum câţi-va zeci de ani o stepă întinsă în care păşteau turme de vite ori se ascundeau dropiile, azi e grănarul României, arat cu pluguri mecanice, de pe lanurile căruia grâul este secerat şi legat în snopi cu ajutorul maşinelor. Nu mai scârţie prelung numai cumpăna înaltă căci vântul e folosit ca să ridice apa din adâncul straturilor pământeşti. In unele părţi — e dreptul puţine — s'a ajuns să se oprească şi Dunărea ca să nu treacă prea mult peste ogoarele semănate. Aiurea, iarăşi în prea puţine locuri, s'au început lucrări pentru irigarea câmpurilor expuse secetei. Ici puţin, dincolo puţin, erau semne că agricultura începe să fie condusă pe calea culturii raţionale. Incepeau gunoaiele să fie duse pe arături; începeau sătenii să mai puie pe ogorul ce-l luău în arendă grâu, fasole şi luţernă. Mergeau lucrurile încet, dar mergeau către o îndreptare şi o lucrare mai cu ştiinţă a pământului.

E dreptul că poate în această direcţie, statul ş-a dat cea mai puţină osteneală. Astfel şcolile de agricultură sunt puţine, sărac înzestrate, fără nici o influenţă asupra săteanului; ferme model aproape nu existau sau cele câte-va erau răsleţite unde şi

unde. Săteanul rămânea astfel tot la sistemul de agricultură, pe care l'a apucat din strămoşi, dar care nu se mai potrivea vremurilor.

Plugul de fer încă nu a ajuns să înlocuiască de tot, plugul vechiu de lemn, cu care numai se sgârie pământul. Nu a ajuns încă plugarul să aleagă sămânţa, să o saramureze, să facă două arături ş. a. lucrări cari tot în folosul lui i-ar fi, mărind producţia pe hectar.

3. — *Lipsa de pământ.* Toate ca toate: dar ceiace apăsà greu asupra agriculturii ţării erà faptul că pământul nu erà al ţăranilor. Aceasta erà rana cea mai grea a trecutului nostru. Ţăranul lucrà în dijmă sau plătea scump arenda pe cele câteva prăjini de pământ ce le lua în fiecare an, când într'un loc când în altul, după gustul proprietarului sau arendaşului. Pământul de arat erà îngrămădit numai în mânele câtor-va propietari: puţini dintre ei lucrau singuri pământul arătând tragere de inimă faţă de locuitorii satelor, care le munceau. Cumpăna pământului cam aşà erà: într'o parte vre-o 1500 de proprietari stăpâneau vre-o trei milioane de hectare, iar la celalt capăt peste un milion de gospodari aveau cam tot atât pământ. Pe când unora le venea câte 3 ha., celorlalţi cam câte 2000 de cap. Proprietate mijlocie, adecă gospodari cari să aibă câte 50—100 ha., era prea puţină; aproape nu exista Şi aceasta tocma într'o ţară în care 81% din populaţiunea ei erau agricultori, mai

mulţi decât în Ungaria, Austria ori Italia. Pe lângă toate păcatele, proprietarii îşi arendau întinsele lor moşii, iar arendaşii, de regulă străini, căutau să-şi scoată arenda din ce în ce mai urcată, să-şi scoată cheltuelile, traiul lor şi un câştig. Toate pe sama plugarului, care le muncea pământul. Erau judeţe în care 92% din moşiile mai mari de 1000 ha., erau arendate.

Toate aceste neajunsuri, care au dat naştere răscoalelor din 1907, acum sunt trecute. Arendaşii au dispărut după legile făcute în 1907, iar nedreptatea împărţirii pământului s'a isprăvit odată cu răsboiul actual. Moşii mari nu mai există acum. Tot pământul arabil s'a împărţit deadreptul muncitorilor de pământ. Astfel s'a încheiat o stare de lucruri dăunătoare, care dăinuià din vechime, dar care nu mai puteà continuà fără sguduiri pentru siguranţa statului.

4.— *Spiritul de asociaţie* atât de folositor, începuse în ultimul timp să ieie un avânt deosebit, spre binele sătenilor. Lăsaţi pe sama lor, nu ar fi ajuns decât cu greu să devină stăpâni pe pământ şi mai greu încă să-şi poată cumpărà uneltele necesare pentru lucrul a cătării al pământului. Obştii numeroase s'au format nu mai departe decât dela 1903, când erau vre-o 8 în toată ţara; în 1912 ele s'au ridicat la 500, cu 76000 membri, având în arendă aproape 400000 ha.

Obştiile vor trebuì să ieie acum un avânt şi

mai mare, căci numai astfel săteanul devenit proprietar de pământ, va puteà plătì pământul cumărat şi mai ales numai prin obştii, conduse de pagronomi pricepuţi şi cu tragere de inimă, vor puteà sătenii să se deprindă cu o cultură sistematică a ogorului, spre binele lor şi al ţării. Spiritul de asociaţie s'a manifestat de altfel şi în crearea băncilor populare care au scos din ghiarele cămătarilor pe săteanul naiv în ale finanţelor. In 10 ani (1902—1912) numărul băncilor a ajuns la 2862, cu un activ de 167 milioane şi chiar 170 milioane în 1913. Pe lângă economiile depuse de sătean spre fructificare, el găseà sumele necesare pentru ca să-şi cumpere vite şi pământ, fără să se nglodeze în datorii. In afară de obştii şi bănci populare s'au format şi diferite cooperative de consum (231 în 1912, cu un capital vărsat de 1 milion şi jumătate), de cumpătare (63), pentru brutării (20), lăptării (7), grădinării, pentru exploatarea de păduri (143). E semnul cel mai bun al trecutului pentru îndeplinirea speranţelor în viitor; e cea mai bună dovadă că dacă se găsesc oameni care să-i călăuzească, sătenii ajung să-şi cunoască şi interesele lor şi să lucreze cu drag pentru ele şi prin ele pentru ţară. Băncile populare ca şi obştiile sunt opera în mare parte a învăţătorilor.

5. — *Avântul industrial.* Caracteristic pentru viaţa noastră economică din ultimele decenii este şi desvoltarea industrială. Agricultura erà singurul

izvor de bogăţie al ţării. Viaţa ei de veacuri s'a bizuit pe rodul îmbelşugat al sămânţelor asvârlite în pământul fertil. Cu timpul însă trebuinţele mereu crescânde ale ţării, dar mai ales lupta economică dusă cu statele vecine, au împins şi spre o activitate industrială.

Multe oraşe mai înainte paşnice, a căror locuitori se bucurau de vremea recoltei bucatelor ori a viilor, încep să devie sgomotoase centre cu coşuri înalte, cu şuerături de sirene. Incântătoare văi, adăpostesc acum usine strânse grămadă, ţinându-se şir pe mari distanţe.

Internaţionala se adaogă la veşnicul refren «vrem pământ» iar stindardul roşu întovărăşeşte steagul tricolor.

Răspândirea lesnicioasă a produselor ieftine din fabricele apusene, dă în cap repede multor industrii casnice ori multor industrii caracteristice vremurilor de mai de demult. Citurile cu preţ redus, america ieftină, testemelele cu flori boghioase, înlocuesc pânzele ţesute în casă ori maramele frumoase de borangic.

Incetul cu încetul industria casnică, din care săteanul îşi scotea aproape tot ce aveà trebuinţă pentru sine, se fărămiţează, slăbeşte şi în multe părţi dispare. Ei îi luă locul industria mare. Opincile pe care mai înainte săteanul şi-le tăià singur, azi se taie în fabrici, multe de odată; abaua şi dimia care se băteau în numeroase piue dela munte,

azi se țes în fabrici de postav. De altfel așà s'a întâmplat mai la toate popoarele, când industriile mari s'au înființat. Acestea s'au bizuit în primul rând pe câștigul care puteau să-l tragă din nevoile lăuntrice.

Cu vremea, cu cât s'a înfiripat, cu cât puteau lucrà mai mult, cu atât s'a mai întins și la alte lucruri cari mai înainte veneau din străinătate. Pentru a oprì concurența acestora, s'au pus taxe mari de intrare la vamă, ca să poată trăì fabricele din țară.

Cu chipul acesta s'au întemeiat multe și felurite fabrici. Avântul l'a luat mai cu samă de când s'a început a se scoate mai mult petrol din pământul nostru, căci astfel s'a mai ieftenit combustibilul, adus înainte din străinătate. Când au început a se înființà fabrici mai mari, nu erau însă în țară meșteri care să se priceapă la lucrul lor; au fost aduși străini.

De asemenea și bani nu se prea găseau în țară, sau chiar dacă se găseau, erau folosiți la pământ sau ținuți cu sgârcenie.

Tot străinii au venit, au adus capital și au întemeiat fabrici. De aice un mare rău. Din câștigul căpătat prin industria mare rămânea puțin în țară. O parte se duceà în străinătate pentru materiile prime; o alta se duceà în buzunarul străinilor ca procent capitalurilor vărsate; cu o altă parte să plăteau maeștrii și conducătorii străini care trăiau

vremelnic la noi. Marfa fabricată nu se vindeà nici ea mult mai ieftină decât cea venită din străinătate. Erà totuşi un câştig pentru ţară, căci încetul cu încetul se creià un câmp de lucru pentru băştinaşi, se făceau drumuri de fer care să transporte mărfurile etc. Viaţa economică se schimbă: îngrămădiri omeneşti nouă se formară.

6. — *Industrii fireşti; industrii silite.* Legea pentru încurajarea industriei naţionale intră în vigoare la 1887. Viaţa industrială la noi este deci de scurtă durată; abea numără vre-o 30 de ani.

La 1915 se găsesc în ţară 838 industrii mari încurajate de stat, cu un capital de peste 300 milioane lei, cu o forţă motrice de 127000 H. P., folosindu-se de combustibil în mare parte indigen. Valoarea produselor fabricate se ridică la vre-o jumătate de miliard de lei, din care cea mai mare parte este folosită în ţară. Işi găsesc pânea zilnică în fabrici peste 5000 de persoane în serviciul administrativ şi tehnic şi vre-o 53000 de lucrători.

Dintre aceste industrii sunt însă unele cari nu trăesc de cât datorit legii de protecţie, căci până şi materialul prim îl aduc aproape în întregime din străinătate; pe de altă parte industria agricolă care ar folosi tot ce pământul nostru produce, a fost lăsată în părăsire şi nu a căpătat desvoltarea ce i se cuvenea. Numai industria morăritului, a spirtului, a berei şi a zahărului sunt cele mai principale din categoria industriilor agricole. Inainte de

1890 se importa făină de grâu, azi se exportă de peste 30 milioane lei pe an. Fabricele de zahăr au fost cele mai privilegiate; înfiinţate cu capital străin, lucrând la adăpostul legilor, au ajuns e dreptul că să fabrice atât zahăr cât trebue în ţară, ba chiar să exporteze. Dar din cauza prea marelui preţ de kilogram, consumaţia lăuntrică este restrânsă nici la 5 kgr. de locuitor pe an; în schimb câştigul acţionarilor s'a ridicat în unii ani chiar la 58%; zahărul în ţară se vindea cu 1 leu 10 bani, pe când dincolo de Dunăre nici pe jumătate.

In categoria aceasta de fabrici protejate este şi industria metalurgică, căci aproape tot ferul se aduce pe jumătate lucrat din străinătate. Tot numai prin protecţia legilor s'a desvoltat şi se menţin şi cele 8 fabrici de hârtie şi celuloză pe care le avem dar a căror utilitate abea acum, în vremea răsboiului, s'a putut vedea.

Ca pildă de fabrici fireşti, a căror înfiinţare se impunea, a căror folos este real pentru ţară sunt rafinăriile de petrol. Cea dintâi rafinărie, una din cele mai vechi din lumea întreagă, s'a înfiinţat în 1857. In preajma răsboiului (1916) nu mai puţin de 94 societăţi pentru exploatarea şi rafinăria petrolului erau în ţară, cu un capital de peste 500 milioane lei, din care, spre nenorocire, capitalul românesc nu era de cât cam $^1/_5$. Rafinării de petrol, unele mai mari altele mai mici, se găsesc atât în apropierea sondelor (Câmpina, Ploeşti), cât

şi mai departe, în calea conductei create (Cernavodă).

In 1912 am exportat produse variate scoase din petrol în valoare de peste 66 milioane lei, iar acum când grâul ajunge abea pentru hrana lăuntrică, petrolul ne aduce scăparea, căci e singurul articol care se exportă.

Ca şi industria petroliferă, industria lemnului iarăşi este o industrie firească; păduri avem, ape de transportat îndeajuns. Cele 14 societăţi mai importante, care au în mână industria lemnului, din nefericire şi ele se folosesc mai mult de capital străin. Industria lemnului iarăşi se opreşte mai mult la lucrarea scândurilor ori a leaţurilor; se trimite lemnul de ştejar tăiat cu ferăstrăul în străinătate şi se întoarce îndărât sub formă de poloboace.

Industria ţesuturilor a luat o desvoltare însemnată, existând vre-o 15 fabrici de postav, 24 de ţesătorie, 16 fabrici de tricotaj şi 6 de frângherie. Ar fi de aşteptat ca măcar această industrie să folosească materiile prime din ţară. In realitate, bunăoară pentru fabricele de postav, în 1913, s'au adus aproape jumătate din materiile prime din străinătate. Chiar cânepa şi inul se aduce tot de peste graniţă în bună parte.

Aşa e în toate, fiind încă la început. Viitorul trebue să îndrepte slăbiciunile trecutului. va trebui să ne îndrumăm bani şi muncă în spre acele industrii care pun în valoare ce se găseşte la noi

în ţară. Nu mai e de închipuit ca o ţară agricolă să fie tributară până şi pentru brânză, unt, macaroane ori conserve de fructe. Industria agricolă trebue încurajată, după cum capitalul străin din celelalte industrii trebue încetul cu încetul să intre în mânele noastre.

7. — *Căi de comunicaţie.* Unde se vede mai bine progresul făcut în scurtă vreme, e în creiarea de drumuri lesnicioase pentru transportul bogăţiilor noastre.

Când se ceteşte câte pătimeà bietul călător, silit să facă drumul dela Iaşi la Bucureşti cu vechea trăsură de poştă, pe drumuri cu gropi, peste poduri şubrede ori de cele mai multe ori prin vaduri, atunci se poate simţì progresul înfăptuit. Abeà la 1832 s'a început a se trage mai sistematic drumuri împetrite; în 1866 nu existau decât 1068 km. de şosele bune; după 40 ani ele se ridică la 26546 km. iar în 1913 la 29000 km. fiind în lucru încă altele vre-o 15000 km.

La 1869 s'a pus în circulaţie prima linie de drum de fer, între Bucureşti şi Giurgiu, pe o lungime de 67 km. După 10 ani sunt 1300 km. după 20 ani 2469, după 45 ani lungimea este de 3549 km. din care unele duble. După o jumătate de veac ţara este împânzită cu o reţea de drum de fer, care leagă între ele toate centrele mari populate, toate locurile mai productive.

Dunărea, drum eftin şi lesnicios, servea mai

mult ca arteră de comunicaţie lăuntrică. La Galaţi şi Brăila nu puteau ajunge decât vapoare cu un tonaj mic. In urma regulării braţului Sulina, azi pot să ancoreze la porturile pomenite vapoare de mare, cu o încărcare de 6500 tone metrice. Vapoarele serviciului fluvial român iau locul celor străine. Dela 1877, când căpătăm Constanţa, se înlătură şi greutatea transportului pe Dunăre în timpul iernii. Cel mai lung pod de pe lume — până în 1912 — se asvârle peste balta Borcea între Feteşti şi Cernavodă, construit după planurile inginerilor români. Constanţa este creiată aproape din nou. Din portul de pescari de pe vremea Turcilor devine al doilea port însemnat la Marea Neagră, de unde vapoarele noastre maritime transportă călători spre Constantinopole şi Egipet. Linia Bucureşti-Constanţa, trasă peste Bărăganul schimbat în grânar, devine linie internaţională, scurtând drumul spre Orient, iar Constanţa se rădică rivală Odesei. Silosurile construite în Galaţi, Brăila şi Constanţa, adăpostesc grânele scoase din rodnicul pământ românesc, aşteptând să fie încărcate pentru drumul depărtat al exportului; conducta de petrol Ploeşti-Constanţa face să se scurgă pe sub pământ bogăţiile noastre petrolifere, înmagazinate în uriaşele rezervoare de pe malul Mării ori vărsate deadreptul în vapoarele cisterne care aşteaptă în port. O mişcare vie se naşte, pe apă ca şi pe uscat. Roadele muncii nu se perd în aşteptarea folosinţei lor, căci sunt

căutate din colţuri depărtate ale lumei, unde ajung repede. România intră în rândul ţărilor producătoare, iar steagul românesc fâlfâe pe vapoare româneşti, până în porturile cele mai depărtate ale Mării Mediterane şi chiar până la Rotterdam în Marea Nordului.

8. — *Comerţul*. Bogăţia din lăuntru, mijloacele lesnicioase de transport spre porturi, aduce după sine o creştere a comerţului cu ţările străine, un schimb de mărfuri mai variate, deci creşterea veniturilor care folosesc râdicării lăuntrice a ţării. Emanciparea noastră comercială, nu datează decât dela 1829. Inainte, Turcii luau nu numai prisosul roadelor noastre, dar sugeau orice le trebuiau, stabilind ei preţurile după cum le conveneà. Raialele fixate dealungul graniţelor noastre, erau hambarele unde îşi adunau bogăţiile pământului românesc. Prin tratatul dela Adrianopole, Principatele sunt libere să dispuie de avuţia lor. De atunci începe agricultura să fie mai căutată. Gurile Dunării sunt deschise şi pentru noi. Totuş comerţul este restrâns. Pe la mijlocul veacului al 19-le exportul este mai mare decât importul. Industria casnică ajungeà săteanului, care se mulţumeşte cu puţin; numai clasa boerească se folosea de fabricate străine. La 1883 comerţul general al Principatelor este abeà de 36 milioane lei. Dela 1856, braţul Sulinei începe să fie navigabil. Exportul cerealelor noastre căutate, creşte necontenit. Cerinţele lăuntrice însă

cresc şi ele de îndată ce după 1863 viaţa noastră politică se schimbă.

In cei dintăi zece ani exportul rămâne superior importului. Trebuinţele lăuntrice, însă cresc din ce în ce. Pentru căile ferate se cere maşini, vagoane şi şine; pentru instalarea fabricelor tot maşini se cer; agricultura luând avânt, e nevoe de unelte, cari nu se găsesc în ţară. Şi astfel importul începe să crească. Până la 1900 el domină. Dela această dată însă multe trebuinţi sunt satisfăcute de industria indigenă; pe de altă parte agricultura iea din ce în ce o extindere mai mare.

Exportul creşte şi se menţine deasupra importului, afară de ani răzleţi. La 1866 valoarea comerţului general este de 188 milioane lei (919000 tone); în 1913 e de 1260 milioane lei (aproape 6 mil. tone). La import Germania ajunge în ultimul timp să fie în frunte, înlăturând pe Austro-Ungaria care ne trimetea aproape tot ce ne trebuià în primele timpuri.

Franţa vine abeà în al 4-lea rând, după Austria şi Anglia. In schimb la export Belgia stă în frunte. Ea ne cumpără în mare parte din grâul nostru fie pentru dânsa, fie ca să-l trimeată în alte ţări. Şi în export Franţa ocupă al 4-lea rând, iar Germania vine după ea. Importam în ordine descrescândă: metale, textile, maşini, produse chimice cum e şi natural; importam din păcate şi brânză, unt, crap sărat de peste 6 mil. lei, apoi ceară, piei, fructe

conservate, produse care se pot face în ţară, pe lângă prea multe articole de lux (mătăsuri, parfumuri, blănuri, champagne). La export 66% ba chiar 81% (1911) sunt produse de ale solului. Derivatele industriale ale agriculturii joacă un rol de tot restrâns.

9. — *Finanţele*. Aşezarea temeinică a gospodăriei ţării aduce o stare bună şi în finanţele ei. Schimbul cu străinătatea are ca urmare crearea de bănci importante.

In 1913 sunt 197 bănci cu un capital deplin vărsat de 316 mil. lei. Sunt în total 430 societăţi pe acţiuni cu un capital de peste 722 milioane lei cu fonduri de rezervă de aproaps 157 mil. lei, dând dividente unele de peste 12%.

Bugetul României este în legătură în primul rând cu starea agriculturii. Fluctuaţiunile ei bugetare, ca şi la toate ţările care au la bază agricultura, Argentina d. ex., este în strânsă legătură cu anii de belşug, cu cantitatea de cereale exportate. Veniturile cresc necontenit, mai ales din impozite indirecte, din taxe vamale, timbru, din băuturi spirtoase şi monopolul sării şi al tutunului. Cheltuelile însă cresc şi ele. O ţară care abeà iesă din întunerec, având nevoe dintr'odată de mari cerinţi, trebue să cheltuiască mult spre a le satisface.

De aice nevoia împrumuturilor externe. La 1916 datoria publică a României trece peste 2 miliarde

de lei, pentru care se plăteà o anuitate de peste 112 milioane lei.

Erau ani buni, veniturile treceau cheltuelile; escedentele se repetau. Veneà un an rău, cum a fost 1899, deficitul se urcă la 35 milioane. Urmarea e o întreagă serie de restricţiuni, impozite noui sau taxe asupra lefurilor funcţionarilor.

Dela 1901 înainte însă, datorită unei serii de ani buni, echilibru bugetar se menţine, escedentele servind pentru îmbunătăţiri de tot soiul.

Pe când în 1866 bugetul nu atinge, la venituri, 60 milioane, iar la cheltueli trecea de 68 milioane, ultimul buget făcut, aveà înscris la venituri şi cheltueli, peste jumătate de miliard de lei. Războiul a adus o perturbare complectă în întreg edificiul economic cu trudă râdicat.

De scurtă durată chemată la viaţa liniştită, România s'a silit din toate puterile ca să prindă vremea pierdută. A intrat la libertate, fără a avea nimic din ce era trebuitor unui stat modern, afară de puterea de muncă a poporului şi dragostea pentru ţară a câtorva dintre conducătorii ei. Nimic nu avea. Drumuri lipseau sau erau întreţinute; în rea stare comerţul redus; veniturile nesistematizate; armată numai prea puţin organizată. Scăpând de sub dominaţiunea turcească, era ameninţată de tutela economică a vecinei sale dinspre apus. I-a trebuit o sforţare deosebită pentru ca să facă faţă nevoilor sale mari lăuntrice, ca să-şi apere

independenţa ei întreagă. Neavând izvoare îndeajunse înlăuntru, nu a putut să scape complect de amestecul străin în economia sa. Desvoltarea industrială o datoreşte în mare parte capitalurilor străine.

Răsboiul actual a arătat îndeajuns cât de periculoasă era şi această cale. Dar chiar înainte de răsboiu, se vedeau semnele unei deşteptări naţionale şi pe terenul economic. Băncile populare îngrămădeau capitalul lăuntric disponibil; bănci de credit importante, se formară numai cu capital naţional; în industrie participau tot mai mult elementele băştinaşe, iar împrumutul intern făcut înainte de răsboiu, dovedi o apropiată fază matură în emanciparea noastră economică. Aceasta e faza în care România nouă de acum trebue să intre, pentruca libertatea deplină să domine.

X.

Viața satelor și a orașelor.

Cătune. — Sate. — Aparența și realitatea. — Gospodăria satelor. — Isvorul vieții noastre. — Orașele.—Asemănarea lor cu satele.— Efectele centralizării.

«Fiii tăi trăiască numai în frăție».

(M. EMINESCU.)

1. — Intinsul pământ al României este peste tot presărat cu aşezări omeneşti, uneori mai dese alteori mai rare. Nelocuit nu rămâne nici un colţişor cât de mic. Dacă nu sunt aşezări statornice, sunt măcar vremelnice, pentru o parte din an, dar sunt. Nici vârfurile de munţi nu sunt pustii, nici întinsele bălţi pe care le aşterne Dunărea înainte de a se resfira în deltă, nici Bărăganul, ţinut de stepă. Vara, mai sus de marginea pădurii, se aud glasuri, cântece, să zăresc scânteiele focurilor de la stâni. E manifestaţiunea seminomadismului pastoral.

Stâna e satul, de la Sf. Gheorghe şi până la Sfânta Marie. In baltă e un alt nomadism, acel al pescarilor. Şi ei îşi lasă satul de cum începe desgheţul şi pănă când apele prind pojghiţa gheţii.

In o parte din Bărăgan este seminomadismul agricol. Cum cântă ciocârlia, care acoperite cu coviltire transportă muncitorii pe făşia lungă de ogor. Stau departe de casă săptămâna toată, uneori toată vremea de muncă. Viaţă e pretutindeni; locuri sterpe nu se află.

2. — Aşezările omeneşti sunt mai întotdeauna formate din case strânse grămadă. Ferme resleţe, cum se obişnuieşte aiurea, la noi nu sunt. Forma cea mai simplă de centru rural este cătunul: câte-va case în jurul isvorului, în mijlocul pământului de arătură, într'o îndoitură de teren sau dealungul unei văi înguste de munte. Sunt cătune numai cu 3 case (Bălătău-Lucăceşti-Bacău); ceeace administrativ se numeşte cătun, nu întrece de 100 locuitori.

Cătunele nu au o repartizare anumită. Se întâlnesc în judeţele de munte ca şi cele de dealuri. La şes sunt mai puţine: e un sat în formaţie. E probabil forma primitivă de aşezare; unde se găsea un luminiş de pădure, un adăpost mai prielnic, câte-va familii se adunau şi formau cătunul. Sunt oaze omeneşti şi azi încă, lăsate în părăsire: rar au şcoală, mai niciodată biserică; administraţia este cel mult representantă printr'un delegat; şoseaua

prunduită numai întâmplător se abate pe lângă cătun.

3. — Satele sunt oazele mari, sunt locurile da viaţă harnică şi curată a părţii din populaţiunee predominată din ţară. 82 % din norodul României la ţară locuieşte. De departe nu poate să fie privelişte mai pitorească de cât îngrămădirile de case albe, pete luminoase în boschetul verde al pomilor, aşezate pe coasta dealurilor, la intrarea unei vâlcele, strânse grămadă în spaţiul larg al câmpiei ori înşirate kilometri întregi pe malul îngust al râurilor de munte. De aproape însă se vede toată părăsirea în care au fost lăsate.

Eràm odată în regiunea Dolomitelor din Tirol. In lumina roşcată a apusului de soare, pe coasta mai prelungă cu pajişte frumoasă din faţa mea, erau presărate, case curate, albe. Cum fericeam viaţa celor ce trăiau în ele! A doua zi, când trecui printre casele dorite, sărăcia cea mai neagră le învăluia.

Erà tocmai vremea prânzului. Familiile stăteau în jurul unor măsuţe cu trei picioare, ca a ţăranului nostru; cu toţii mâncau din o strachină plină cu salată, iar în loc de pâne îmbucau polenta, mămăliga noastră. Contrastul dintre natura majestoasă şi mizeria omenească nu puteà fi mai izbitor.

4. — Cam aşà e şi cu satele noastre. Intre aparenţa depărtării şi realitate, este mare deosebire.

Casele sunt aşezate la întâmplare. In jurul lor

e toată gospodăria, rar într'o ordine şi economie de spaţiu, şi mai rar cu o chibzuială care să aducă o înlesnire a traiului. Imprejmuite cu gard ori cu şanţuri pe marginea cărora cresc cătinele, nu se ştie ce e alinierea, căci drumurile sunt rar petruite. Vara grunzurii uscaţi rup copitele boilor; primăvara şi toamna roata se îngloadă până 'n butuc. Numai la satele noi, din şes, străzile, tot naturale însă, sunt tăiate în chip regulat.

Sunt sate cu puţin mai populate decât cătunele; sunt în schimb altele, mai ales spre malul Dunării, mai populate chiar decât capitale de judeţ.

Sâmburele satului îl formează şcoala, când este (1 şcoală la 1245 loc.), biserica, (1 la 969 loc.) primăria şi crâşma nelipsită (1 crâşmă la 660 loc.). Captări de apă, iluminat, băi... se pot număra pe degete, unde 'au introdus. Prin mijlocul satului trece de mai multe ori un pârăiaş, cu malurile râpoase, peste care se svârle gunoiul. Higiena satului lasă de dorit mai totdeauna. Spitalele sunt rare (1 la 47.238 loc,); mai dese în vremea din urmă sunt dispensariile şi infirmeriile (1 : 15.500 loc.); medicii (1 : 18.000 loc.), sunt înlocuiţi prin agenţii sanitari (1 : 6460 loc.), iar moaşele cu diplomă (1 : 4179) prin babele din sat.

Când isbucneşte câte o epidemie, seceră cu nemiluita, mai ales printre copii slăbănogiţi. Cultura încă nu şi-a găsit drum spre sate. Analfabetismul este predominant. Numai 32 % din clasa rurală se

numără printre ştiutorii de carte; sunt judeţe bogate în care această cifră se scoboară la 26%. Femeile stau şi mai rău. De regulă sunt 84% neştiutoare de carte, de şi în unele judeţe numai 10% dintre femei au trecut pragul şcolii. Aceste sunt datele oficiale. Realitatea este mult mai neagră, căci din cei cari au certificate de şcoală, mulţi au uitat cetitul, pentru că nu au mai fost îndemnaţi spre carte.

Şcoli de adulţi funcţionează sporadic, iar şcolile complimentare îşi au fiinţa numai în lege. Casa de sfat, biblioteci populare se găsesc prea rar şi sunt de folos numai unde câte un suflet bun se ţine de ele.

5. — Viaţa în comun, e hora şi şezătorile pentru tineret, prispa din faţa ogrăzii pentru femeile mătitate şi crâşma pentru cei mai în vrâstă.

La şezători şi hore iau naştere chiuiturile şi cimiliturile; acolo se transmit din generaţie în generaţie cântecele şi poveştile. Pe prispa din faţa ogrăzii se cultivă iresurile, se trec leacurile băbeşti şi unele bune obiceiuri casnice. La crâşmă în zilele de sărbătoare, bisericească sau păgână, se pune la cale treburile satului şi ale ţării, cu exagerările necunoştinţii şi cu interpretările naivităţii. Alcoolismul devine astfel o urmare a urâtului ce trebue alungat şi a îndemnului explicabil prin lipsa altor îndemnuri mai bune.

Şi totuşi în această părăsire de veacuri, se păs-

trează întreaga comoară de însuşiri a neamului. Dragostea de pământ e cea mai de samă şi cea mai sănătos înrădăcinată. Din ea decurg toate celelalte. Vatra satului este patria săteanului; ea este apărată când ţara e în pericol. In vatra satului însă e şi izvorul curat al tuturor punctelor specifice, care ne fac deosebiţi de popoarele de prin prejur. Caracterul naţional, tradiţia trecutului e moştenită în cuprinsul restrâns al casei de ţară, păstrat cu sfinţenie la umbra inconştienţii aparente Acolo e substratul de încolţire al eroilor neamului, de acolo ne vin multe din energiile care ţes destinele ţării, ca şi acei care înflăcărează sufletele prin manifestaţiunile lor artistice şi culturale. Viitorul ţării e într'acolo; într'acolo trebue îndreptată toată atenţia până când şi sătenii vor fi scoşi la limanu luminii. Pe urmă se vor conduce ei între ei.

6. — *Viaţa Oraşelor* nu e cu mult mai deosebită decât a satelor. Şi aici aparenţa poate înşelà, deşi străduinţa celor 50 ani de viaţă liberă mai mult asupra oraşelor s'a îndreptat. Planul mai tuturor oraşelor din România, e la fel cu al satelor. Nu s'au desbrăcat încă de caracterul vechiu oriental. Afară de oraşele nouă, cum e Brăila, Călăraşi, Turnu-Măgurele, Turnu-Severin, încolo toate au străzile încâlcite, de regulă rău pavate, fără nici o orientare; un adevărat labirint de case. Ca şi la sate, în jurul caselor sunt locuri cu grădini întinse; din cauza aceasta suprafaţa oraşului este în dis-

proporţie cu populaţiunea, iar întreţinerea lor anevoioasă. De altfel sunt trecerile cele mai încete între oraşe şi sate. Un sat mai mare, în mijlocul căruia deoparte şi alta a drumului naţional, sunt înşirate una lângă alta dugheni, poate deveni târg. Sunt târguşoare socotite drept comune rurale, care nu se deosebesc de altele puse între comunele urbane. Tiparul este acelaş şi în oraşele mai mari: o parte centrală cu case cu mai multe rânduri, des aşezate, cu strade înguste, e vechea parte negustorească, de pulsaţie, a oraşului; de jur împrejur sunt vechile curţi boereşti rămase şi acum ca nişte vile împrejmuite de mari grădini: în afara lor sunt mahalalele, săteni cari locuesc la oraşe. Botoşanii poate fi luat ca tip, căci aici s'au păstrat cele trei părţi în chip deosebit.

7. — Clădiri administrative sunt acum mai în toate capitalele de judeţ, uneori adevărate monumente faţă de micile căsuţe vechi rămase prin prejur. Mai toate oraşele sunt luminate cu electricitate, multe nu se mai alimentează cu apa fântânelor, dar puţine au străzile canalizate, prea puţine au băi îndeajunse (1 : 19.500 locuitori, pentru capitalele de judeţ, pe când crâşmele 1 : 193 locuitori). Dacă gimnazii, licee, şcoli profesionale şi externate se găsesc azi în fiecare capitală de judeţ, pe lângă numeroase şcoli primare, totuşi analfabetismul este departe de a fi complect înlăturat.

Dacă pleiada de funcţionari îngrămădiţi în toate

orașele, presupune oarecare cultură individuală, prea slabă este răspânpirea culturii generale. Biblioteci publice aproape cu totul lipsesc; chiar când există pe lângă școli, ele sunt nefolosite. Se înființează din timp în timp «atenee», dar cu o viață cu totul sporadică și anemiată. Viața culturală și artistică este restrânsă numai în cele două centre universitare și cevà cevà în câtevà orașe mai principale, manifestată prin vre-o revistă cari trăește cu sacrificiile câtor-và entusiaști, până ce focul sau mijloacele se stâng. Muzee regionale lipsesc, de oarece în întreg cuprinsul țării nu se cunosc decât vre-o două. (Tg.-Jiu, Hârșova (distrus de Bulgari), Galați ori Fălticeni).

8. — Centralizarea extraordinară care e caracteristică ultimilor 50 de ani, a făcut ca să nu existe decât un singur mare oraș: București. Aice s'a grămădit totul în dauna vieții celorlalte orașe. Vechiul scaun de domnie al Moldovei, Iași, cu tradiție culturală și istorică, trăește numai din trecutul său. Părăsit, izolat, el a ajuns Brüges-ul României. Viață mai plină, datorită situației geografice și bogăției ținuturilor din prejur, se vede numai în Ploești. E singurul oraș din țară care crește pe cale firească. E nodul cel mai important de căi ferate, e centrul industriei petrolifere. Ca porturi pline de viață mai cu seamă de când s'a despotmolit brațul Sulina, sunt: Galați cu trecut vechiu istoric și

Brăila, cel mai occidental oraş — ca plan — din România.

Mulţumită importanţii sale, Constanţa — port şi capăt de linie internaţională — a luat un avânt deosebit, rădicându-se la rangul de al 2-lea port la Marea Neagră.

In colo celelalte oraşe — din care câte-va cu mai mică populaţie de cât unele sate (Băileşti cu 11000 locuitori mai mare decât Tg.-Jiu, Slatina ori Vaslui; Poiana Mare cu 9297, mai populat ca Fălticeni ori Corabia) îşi duc o viaţă prea liniştită, cel mult animată numai în zilele de târguri săptămânale sau iarmaroacele anuale, rămăşiţa unui mijloc de transacţiuni odată mai important.

Vântul regenerării este aşteptat să bată şi asupra oraşelor. Descentralizarea administrativă se impune, după cum se cere şi din partea localnicilor mai multă energie, iniţiativă şi dragoste de loc.

TABELA DE MATERII